ପ୍ରାଚୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା

ଏକବିଂଶ

ନଳଚରିତ

ମଧୁସୂଦନ

Prescribed by the Utkal University for the Matriculation Classes.

ନଳ ଚରିତ

ମଧୁସୂଦନ ଦାସ

ମୂଲ୍ୟ ଛଅ ଅଣା ମାତ୍ର
ଅତିରିକ୍ତ ଛଅ ପଇସା

୧୯୪୭ ମସିହା
ଅଷ୍ଟମ ମୁଦ୍ରଣ—୩୦୦୦

ଟୀକା ଓ ମୁଖବନ୍ଧ ସହ
ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ପକ୍ଷରୁ

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର

ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ

ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୱ ସଂରକ୍ଷିତ

ମୁଖବନ୍ଧ

ଅନେକ ମନେ କରୁଥାଆନ୍ତି ଯେ, ଏହି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମ୍ପର୍କ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତିକୁ ବହୁତୋମୁଖୀ କରିପାରିଛି । ତାହାର ଫଳରେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଓ ନାନା ରୁଚିର ଅନୁକୂଳ ସାହିତ୍ୟ ଗଠିତ ହେଉଅଛି । କୌଣସେ କୌଣସି ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏ ଯୁକ୍ତି ଖଟିପାରେ, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏହା ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶାର କବିସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଶିଶୁ ମନର ଉପଯୋଗୀ ସରଳ ତରଳ ଶିଶୁ-ସାହିତ୍ୟ, ଯୁବକ ପ୍ରାଣର ଉଲ୍ଲାସପ୍ରଦ ଲଳିତ ମଧୁର କାବ୍ୟ ଏବଂ ବିଷୟ-ବିରାଗୀ ତଥା ଶ୍ରେୟଃକାମୀ ବୃଦ୍ଧ ଜୀବନର ପ୍ରଶମାନୁକୂଳ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦି ସକଳ ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟବିଭବ ଉତ୍କଳବାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଲୋଚ୍ୟ କବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ନଳଚରିତ' କାବ୍ୟଟି ଶିଶୁମନର ସରଳଧାରଣାକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଢ଼ା ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ରୁଚିକୁ ପରିମାର୍ଜିତ କରି କ୍ରମେ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ସାହିତ୍ୟ ବା କଳାକୌଶଳ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ଉନ୍ମୁଖ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗ ପରି ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାର ବହୁଳ ପ୍ରଚଳନ ଦେଶରେ ନ ଥିବାରୁ କବି ମଧୁସୂଦନ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସରଳ ମାନସିକତା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଏ କାବ୍ୟଟି ପଦ୍ୟରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ କାବ୍ୟକଳାର ଉନ୍ନତ

ପରାକାଷ୍ଠା ବା କବିକଳ୍ପନାର ଚମତ୍କାରିତା ନଳଚରିତରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମହାଭାରତର ବନପର୍ବ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନଳ-ଦମୟନ୍ତୀ ଉପାଖ୍ୟାନ ଯେପରି ଉତ୍କର୍ଷକ ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଏକାଧିକ କବି ସେହି ଉପାଖ୍ୟାନର ଅବଲମ୍ବନରେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ରଚନା କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଶୂଦ୍ରମୁନି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଓଡ଼ିଆ 'ମହାଭାରତ'ରେ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମୂଳ ମହାଭାରତ ତୁଳନାରେ ଘଟନା ପରଂପରାର ସାମାନ୍ୟ ଇତର ବିଶେଷ ହୋଇଥିବାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ତା' ଛଡ଼ା ଶିଶୁ ଈଶ୍ୱର ଦାସ ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉତ୍କଳୀୟ କବି ଏହି କଥାଭାଗର ଅବଲମ୍ବନରେ 'ନଳରାମଚରିତ' ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିବାର ଜଣାଯାଇଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କବି ମଧୁସୂଦନ ଉକ୍ତ 'ନଳ-ଚରିତ'ରେ ମୂଳ ମହାଭାରତର ଉପାଖ୍ୟାନ ଅଂଶକୁ ମୂର୍ତ୍ତିଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେହେଁ ଶୂଦ୍ରମୁନିଙ୍କ ପରି ନାନା ଅବାନ୍ତର କାଳ୍ପନିକ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଅବଶ୍ୟ କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ସାରଳା ମହାଭାରତ ପାଠ କରିଥିବେ; କିନ୍ତୁ ମୂଳ ମହାଭାରତ ନିଜେ ପାଠ କରି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏପରି ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୁରାଣକାରମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ତାହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶୁଣିବାର ସୁଯୋଗ ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଥିବ । ତେଣୁ 'ନଳ-ଚରିତ'ର କଥାବସ୍ତୁରେ ମୂଳ ମହାଭାରତଠାରୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହେବାର କିଛି ବିଚିତ୍ରତା ନାହିଁ । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଯେପରି ଶ୍ରୋତା ଓ ବକ୍ତାର ଅବତାରଣା କରାଯାଇ ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ବିଷୟଟିର

ସୂତ୍ରପାତ କରାଯାଏ, ଏ ସ୍ଥଳରେ ଠିକ୍ ତାହାହିଁ ହୋଇଅଛି । ସୀତା ବିରହରେ ଅଧୀର ହୋଇ ରାମ ଯେତେବେଳେ ବିଷାଦ-ମଳିନ ମୁଖରେ ବସି ନାନା କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ସେତେବେଳେ ମହର୍ଷି ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ରାମଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ସମବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରି ଆଶ୍ୱାସନା ପ୍ରଦାନରେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ଭାରକୁ ଲଘୁ କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଦୁଃଖୀ ନଳରାଜାଙ୍କ ଚରିତ ଶୁଣାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ରାମ ଶ୍ରୋତା ଓ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ମୁନି ବକ୍ତା । ମୂଳ ମହାଭାରତ ଅନୁସାରେ ମହର୍ଷି ବୃହଦଶ୍ୱ ବକ୍ତା ଓ ଧର୍ମାତ୍ମା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଶ୍ରୋତା; କିନ୍ତୁ ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବ୍ୟାସଦେବ ବକ୍ତା ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଶ୍ରୋତା ।

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ—ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ କଥା ଟିକିଏ ଇତର ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଛି । ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଅଶ୍ୱବିଦ୍ୟାରେ ନଳଙ୍କର ଭଲ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା ଏବଂ ପଶା ଖେଳିବାକୁ ସେ ଭାରି ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ସେ ଆଗରୁ ନଳଙ୍କର ରୂପଗୁଣର ପ୍ରଶଂସା ଲୋକମୁଖରୁ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ନଳଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଯେତେବେଳେ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହେବାର ବାସନା ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ି ଉଠିଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ଅନ୍ତଃପୁର ନିକଟରେ ଥିବା କାନନରେ ନିର୍ଜ୍ଜନବାସ କଲେ । ଥରେ ଦଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପକ୍ଷଭୂଷିତ ହଂସ ସେଠାରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବାର ଦେଖି ସେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହଂସକୁ ଧରିଲେ । ହଂସଟି ପ୍ରାଣଭୟରେ ବହୁତ ଅନୁନୟ ବିନୟ

କରି କହିଲା, "ମୋତେ ମାରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଅଶେଷ ଉପକାର କରିବି"—ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ସ୍ୱୟମ୍ବର ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ମିଳେ ଯେ, ମହର୍ଷି ନାରଦଙ୍କଠାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦିଗପାଳ-ଗଣ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ବିବାହ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ବିଦର୍ଭ ଦେଶକୁ ଯାଇ-ଥିଲେ ଏବଂ ପଥରେ ନଳଙ୍କୁ ଦେଖି ଦୂତରୂପେ ମଧ୍ୟ ପଠାଇଲେ । ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ବରମାଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଯେତେବେଳେ ନଳଙ୍କ ଗଳାରେ ବରଣମାଳା ଅର୍ପିତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସଭାସ୍ଥିତ ସକଳ ରାଜା ତାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ପରେ ପତିପତ୍ନୀ ଉଭୟେ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦିଗପାଳମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ମନେ ମନେ ସେମାନଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହେବାରୁ ସେମାନେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ଆଠଗୋଟି ବର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଶୂଦ୍ରମୁନି ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଅନୁସାରେ କୁଞ୍ଜିକୁଶ ନଦୀତୀରରେ ଥିବା ନିଷଧ ଦେଶର ରାଜାଙ୍କ ନାମ ନିଷଧ ଏବଂ ରାଣୀଙ୍କ ନାମ ରତ୍ନମତୀ । ନଳକୁମର ଏହି ନିଷଧଙ୍କର ପୁତ୍ର । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହଂସ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ସେ ଯେତେବେଳେ ନଳଙ୍କର ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲା, ସେ ସେତେ-ବେଳେ ତାହାକୁ ଅନେକ ରତ୍ନଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତ କରି ବିଦର୍ଭ ଦେଶକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ହଂସଟି ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କୁ ନଳଙ୍କ ରୂପଗୁଣର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ରପଟ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇଥିଲା—ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ନଳଚରିତ ଓ ମୂଳ ମହାଭାରତର ଅନୁରୂପ; କିନ୍ତୁ ମୂଳ ମହାଭାରତର ଦିଗପାଳମାନଙ୍କର ବରଦାନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଏଥିରେ ଆଦୌ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନାହିଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ—ମୂଳ ମହାଭାରତରୁ ମିଳେ ଯେ, କଳି ଓ ଦ୍ୱାପର ନଳ ରାଜାଙ୍କର କୌଣସି ଛିଦ୍ର ନ ପାଇ ବାରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ । ବାରବର୍ଷ ପରେ ଥରେ ସେ ପ୍ରସ୍ରାବ କରି ଶୁଚ ନ ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟା କଲେ । ଏହି ଅନ୍ୟାୟ ଦେଖି କଳି ତାଙ୍କ ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପ ଧରି ତାଙ୍କ ଭାଇ ପୁଷ୍କରକୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଶା ଖେଳିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲା । ତହୁଁ ପୁଷ୍କର ତାଙ୍କୁ ପଶା ଖେଳିବାକୁ ଡ଼ାକିଲା । ଏହି ସମୟରେ କଳି ଗୋଟିଏ ବୃଷରୂପ ଧରି ସେଠାରେ ବୁଲୁଥାଏ । ସେହି ବୃଷକୁ ପଣ ରଖି ଖେଳିବାକୁ ପୁଷ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲା । ନଳ ଆଉ ସହି ନ ପାରି ତାହା ସଙ୍ଗେ ପଶା ଖେଳି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସବୁ ହାରିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ମତଗତି ବଦଳାଇ ଭଲ ବାଟକୁ ଆଣିବାପାଇଁ ଦମୟନ୍ତୀ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ; କିନ୍ତୁ କାହିଁରେ କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ତହୁଁ ସେ ପୁଅଝିଅ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ରଥରେ ବସାଇ ସାରଥି ବାର୍ଷ୍ଣେୟ ସଙ୍ଗରେ ନିଜର ବାପ ଘରକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ସାରଥି ସେମାନଙ୍କୁ ବାପଘରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଭୀମରାଜଙ୍କୁ ସବୁ କଥା ଜଣାଇଲା ଏବଂ ଶେଷରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କର ସାରଥି ହୋଇ ରହିଲା ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ କଳି ପୀଡ଼ାରେ ନଳ ବୁଦ୍ଧି ହରାଇ ସବୁବେଳେ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ ପଶା ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏ ଖେଳରେ ଦ୍ୱାପର ସାରି ଏବଂ କଳି କାଠି ହୋଇଥାଏ । ପଶା ଖେଳରେ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତି ଓ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ପୁଷ୍କର ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହୋଇ ଖେଳିଲି । ବାଜି ରଖି ଖେଳୁ ଖେଳୁ ନଳ ଶେଷରେ ରାଜ୍ୟ ଧନସମ୍ପଦ ସବୁ

ହାରିଲେ । ଏହା ଦେଖି ଦମୟନ୍ତୀ ଇନ୍ଦ୍ର, ମର୍ଦ୍ଦନ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ନାମରେ ତିନି ପୁଅଙ୍କୁ ଓ କେମା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଝିଅକୁ ମାମୁ ଘରକୁ ପଠାଇଦେଲେ ।

ତୃତୀୟ ସ୍ଥାନ—ମୂଳ ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅବିକଳ ଏହାର ଅନୁରୂପ । ନଳଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ପୁଷ୍କରଙ୍କର ଯେଉଁ ଘୋଷଣା ପ୍ରସଙ୍ଗ ନଳଚରିତରୁ ମିଳେ, ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ତାହାର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଚତୁର୍ଥ ସ୍ଥାନ—ମୂଳ ମହାଭାରତକାର ନଳ-ଉପାଖ୍ୟାନର ଏହି ଅଂଶଟି ଯେପରି ଭାବରେ ରଚିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ଅନେକ ଐତିହାସିକ ଓ ଭୌଗୋଳିକ ବିବରଣ ସ୍ଥାନ ପାଇ-ଅଛି । ତେବେ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସରଳ ମନର ଉପଯୋଗୀ କରି କବି ମଧୁସୂଦନ ନଳଚରିତର ମହତ୍ତ୍ୱ ଫୁଟାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିବାରୁ ସେ ସମସ୍ତ ପରିହାର କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ଧାରଣା । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ନଳଚରିତର ଅନୁରୂପ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ତେବେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଭିତରେ ଏତିକି ଯେ, ସୁବାହୁ-କଟକରେ ହୁରିଆ-ମାନେ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କୁ ମାଡ଼ିଦେବା କଥା ଯାହା କବି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ନାହିଁ । ତାହା ଛଡ଼ା ସୁବାହୁଙ୍କ ଭଗିନୀ ମୂଳ ମହାଭାରତର ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠା ନାମରେ ନାମିତ ନ ହୋଇ ସୁନନ୍ଦା ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ସାରଳା ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ଦମୟନ୍ତୀ ପ୍ରଥମେ ଅଜଗର ମୁହଁରୁ ଓ ପରେ ଶବରର ହାତରୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା

କରି ଶେଷରେ କାବେରୀ ନଦୀ କୂଳରେ ଦିନେ ବଣିକଙ୍କୁ ନଳଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ପଚାରିଥିଲେ । ବଣିକ ଦଳର ନେତା ତାଙ୍କ ରୂପର ମୋହରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇ ସେଠାରୁ ବୈଶ୍ୟ ନାମକ ଏକ ଦେଶକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏଣେ ରାତିରେ ଦଳେ ମତୁଆଲା ହାତୀ କାବେରୀ କୂଳର ସେହି ବଣିକ ମଣ୍ଡଳରେ ପଶି ସେମାନଙ୍କୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରିଦେଲେ । ତା ପରେ ଦମୟନ୍ତୀ କ୍ରମେ ବସୁ ନାମକ ଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ ବାହୁଲ ନାମକ ନାଗମାତା ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ । ଏଣେ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ପିତା ଭୀମରାଜା କନ୍ୟାର ସନ୍ଧାନପାଇଁ ଚାରିଆଡ଼େ ଯେଉଁ ଚାରମାନଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସୁଦେବ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଚାର ବଜସ୍ଥା ନଗରରେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ପାଞ୍ଚଦିନ ରହିଲା ପରେ ଦିନେ ଦମୟନ୍ତୀ ଗଙ୍ଗାକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଯାଉଥିବାର ଦେଖିଲା । ଉଭୟେ ପରସ୍ପରକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ । କ୍ରମେ ଏ ସମ୍ବାଦ ବାହୁଲଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଲା । ସେ ସୁଦେବଙ୍କୁ ଡକାଇ ସବୁକଥା ପଚାରି ବୁଝିଲେ ଏବଂ ପରେ ନିଜେ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କୁ ନେଇ ବିଦର୍ଭ ଦେଶରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଲେ ।

ପଞ୍ଚମ ସ୍ଥାନ—ମୂଳ ମହାଭାରତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, କର୍କୋଟକ ନାଗ ନାରଦଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ଅଚଳ ହୋଇ ବଣରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ନଳ ତାହାକୁ ହାତରେ ଧରି ଦଶପାହୁଣ୍ଡ ଦୂରକୁ ନଅନ୍ତେ ସେ ତାହାଙ୍କୁ ଦଂଶନ କଲା ଏବଂ ନିଜ ରୂପ ଧରି କହିଲା—"କେହି କାଳେ ଆପଣଙ୍କୁ ନଳ ବୋଲି ଚିହ୍ନି ପାରିବେ, ସେହି ଆଶଙ୍କାରେ ମୁଁ ଦଂଶନ କରି ଆପଣଙ୍କୁ ବିରୂପ କଲି । ଆପଣ ମୋ ବିଷଜ୍ୱାଳାରେ କିଛି କଷ୍ଟ ପାଇବେ

ନାହିଁ; କଳି ଯେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏତେ ବିପତ୍ତି ଦେଉଛି, ସେ ଆପଣଙ୍କ ଦେହରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ପାଉଥିବ । ମୋ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଆଉ ଏଣିକି କେହି ଆପଣଙ୍କର କିଛି ଅନିଷ୍ଟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଆପଣ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜା ଋତୁପର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ଏବଂ ବାହୁକ ସାରଥି ବୋଲି ଆପଣାର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତୁ । ପଶାଖେଳରେ ସେ ରାଜାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଦକ୍ଷତା ଅଛି । ସେ ଆପଣଙ୍କ ଠାରୁ ଅଶ୍ୱବିଦ୍ୟା ଶିଖି ପଶାଖେଳର କୌଶଳ କହିଦେବେ ଏବଂ ତାହାରି ବଳରେ ପୁନର୍ବାର ଆପଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ଫେରି ଆସିବ ଓ ରାଜ୍ୟ, ସ୍ତ୍ରୀ, ସନ୍ତାନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳନ ଘଟିବ ।" ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ନଳଚରିତର ଅନୁରୂପ ।

ସାରଳା ମହାଭାରତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଦମୟନ୍ତୀ ବାପଘରେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ରହିଲା ପରେ ନଳଙ୍କୁ ନ ପାଇ ଚିତାରେ ପଶି ପ୍ରାଣ ହରାଇବା ଠିକ୍ କଲେ । ତହୁଁ ତାଙ୍କର ମା ଏ କଥା ଶୁଣି ନଳଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାର ପଠାଇଲେ । ଏପରି ସମୟରେ କଳିକାଳ କପଟରେ ଗୋଟିଏ ଶବର ବେଶ ଧରି ବିଦର୍ଭ ଦେଶବାଟେ ଯାଉଥିଲା । ଦମୟନ୍ତୀ ତାକୁ ନଳଙ୍କ ସନ୍ଦେଶ ପଚାରିଲାକ୍ଷଣି ସେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା—"କର୍କୋଟକ ନାଗ ତାଙ୍କୁ ଗିଳି ଦେଉଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି-ଗଲି । ମୋତେ ଦେଖି ସେ ହାତରୁ ମୋହ-ବିଦମାଳି ଫିଟାଇ ତୁମକୁ ଦେବାପାଇଁ ମୋତେ ଦେଲେ । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ନଅ ମାସ ହେଲା ମୁଁ ତୁମକୁ ଖୋଜି ଖୋଜିକା ବୁଲୁଛି ।" ଏହା କହି ସେ ମୋହ-ବିଦମାଳିକି ତାଙ୍କ ଆଗକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲା । ତାହାକୁ ଦେଖି ଦମୟନ୍ତୀ ଅତି ତରଳରେ ନଳଙ୍କୁ ଝୁରି ଝୁରିକା

କେତେକ ସମୟ ପରେ ମରିଗଲେ । ତାଙ୍କର ପୃଥିବୀ ଅତନୋଟି ମାଆଙ୍କୁ ହରାଇ ଅତି କାତରରେ ଅନାଥଙ୍କ ପରି ବୋବାଳି ଛାଡ଼ୁଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ବିଦର୍ଭ ନଗରର ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଏ ଘଟନାରେ ଆଖିରେ ଲୁହ ରଖି ପାରୁ ନ ଥାନ୍ତି । ନାଗମାତା ବିଜୁଳି ଏ ଖବର ପାଇ ରାଗରେ ଗରଗର ହେଲି ଏବଂ ନିଜର ବାପ କମଳା ମହାନାଗ ଆଗରେ ଏ କଥା ଜଣାଇଲି । ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କର୍କୋଟକକୁ ସୁମରଣା କରି ସବୁ ବିଷୟ ପଚାରି ବୁଝିଲି ବେଳକୁ କଥାଟା ଏକଦମ ମିଛ ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିଲା । କଳିକାଳ କପଟରେ ଏ କାଣ୍ଡ ଘଟାଇଛି ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ଆଉ କାହାର ବାକି ନ ଥିଲା । ତହୁଁ କମଳା ମହାନାଗ ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କୁ ଜୀଆଇ ଦେଲେ । ବିଜୁଳି ତାର ପ୍ରିୟସଖୀକି ଫେରି ପାଇ ଭାରି ଖୁସି ହେଲା । ନଳଙ୍କୁ କିପରି ଫେରି ପାଇବେ—ଏଥିପାଇଁ ସଖୀ ଦୁହିଙ୍କ ଭିତରେ ଭାଳେଣି ପଡ଼ିଲା । ଶେଷରେ ବିଜୁଳି ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କୁ କହିଲା, "ବାପାଙ୍କୁ କହି ଆଉ ଥରେ ତୁମର ସ୍ୱୟମ୍ବର ହେଉଅଛି ବୋଲି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାର ପଠାଅ । ନଳ ଏ ଖବର ପାଇଲେ ଯେଉଁଠାରେ ଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ ।" କ୍ରମେ ଏ ବିଚାର ରାଜାଙ୍କ କାନରେ ଯେମିତ ବାଜିଲା, ସେମିତ ସେ ଆଉ ଥରେ ଝିଅର ସ୍ୱୟମ୍ବର କରିବାକୁ ଯୋଗାଡ଼ କଲେ ଏବଂ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାର ଚରଗିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ନଳ-ଚରିତର ଅନୁରୂପ ।

ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ—ସାରଥି (ନଳ) ଓ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରଥରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତରୀ ଖସି ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା ନିଅ ହେଲା କି ନାହିଁ—ମୂଳ ମହାଭାରତ ସେ ବିଷୟରେ ନୀରବ ।

ରଜାଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱବିଦ୍ୟା ଦେଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଅକ୍ଷବିଦ୍ୟା ଓ ଗଣିତବିଦ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ନଳ ମନ ବଳାଇଥିବାର ପରିଚୟ ମାନ ମହାଭାରତରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ନଳଚରିତର ଅନୁରୂପ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ସପ୍ତମ ସ୍ତମ୍ଭ—ମୂଳ ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହାର ଅନୁରୂପ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ତେବେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଭିତରେ ଏତିକି ଯେ, ଚରିତ୍ର ବୈଦେହୀର ପରିବର୍ତ୍ତରେ କେଶିନୀ ନାମକ ଏକ ଦାସୀର ନାମ ତହିଁରେ ଦେଖାଯାଏ । ତା ଛଡ଼ା ପିତା-ମାତାଙ୍କ ଅନୁମତି ଛଡ଼ା ଦମୟନ୍ତୀ ନଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେତେବେଳେ କୌଣସି ଦୈବବାଣୀ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏକମାସ ପରେ ନଳ ନିଷଧ ଦେଶକୁ ଫେରି ଯେତେବେଳେ ପୁଷ୍କର ସହିତ ପୁଣି ପଶା ଖେଳି ରାଜ୍ୟ ଜିଣିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ, ସେତେବେଳେ ଖେଳରେ ଜୟଲାଭ କରିବା ନିଶ୍ଚିତ ମନେ କରି ପୁଷ୍କର ଅନେକ ଅସଙ୍ଗତ କଥା କହିଥିଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ଫଳରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ହାରିଗଲା, ସେତେ-ବେଳେ ନଳ ତାହାର ଧୃଷ୍ଟତାପାଇଁ ତାକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶାସ୍ତି ନ ଦେଇ କେବଳ ରାଜ୍ୟରୁ ତଡ଼ିଦେଲେ ଏବଂ ତାହାର ଭରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଂଶ ତାକୁ ଦେଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ନଳ ରାଜା ସିଂହାସନାଦି ଫେରି ପାଇଲା ପରେ ଭୀମରାଜା ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ଦମୟନ୍ତୀକୁ ନିଷଧ ଦେଶକୁ ପଠାଇଥିଲେ ।

ସାରଳା ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହାଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ତାହାର ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଦ୍ୱିତୀୟବାର

ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କର ସ୍ୱୟମ୍ବର ହେଲା । ଯଥାସମୟରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ରାଜାମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜାଙ୍କର ସାରଥି ହୋଇ ନଳ ମଧ୍ୟ ସେଠାକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦିଗପାଳ-ମାନେ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ ବିଶ୍ୱଦେବା ପ୍ରଭୃତି ମନରେ କୌତୁକ ପୋଷଣ କରି ଏ ରହସ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆସିଥାନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ର ନଳଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ା ବେଶ କରିଦେଲେ—ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡବାଳ ଖୁଣ୍ଟ ଖୁଣ୍ଟ ପାଚିଗଲା । ମଇଳା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି, ହାତରେ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ସେ ସଭାରେ ବସିଥାନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ର ମନେ କରିଥିଲେ ଯେ, ଦମୟନ୍ତୀ ଏ ବୁଢ଼ାକୁ ବରଣ ନ କରି ତାଙ୍କୁ ବରଣ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଫଳ ଠିକ୍ ତାର ବିପରୀତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ସେ ନଳଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ନ ପାଇ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କଲେ । ତା' ପରେ ସେ ବୁଢ଼ାଟି ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି କହିଲେ, ତୁମେ ଯେବେ ପ୍ରକୃତରେ ବୁଢ଼ା, ତେବେ ଏହି ରୂପ ତୁମର ସବୁଦିନେ ରହୁ; ନୋହିଲେ ଯେବେ କପଟରେ ଏମିତି ରୂପ ଧରିଥାଅ, ତେବେ ନିଜରୂପ ଧର । ଏହାପରେ ନଳ ନିଜରୂପ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତହୁଁ ଦମୟନ୍ତୀ ତାହାଙ୍କୁ ମାଳା ଦେଇ ବରଣ କଲେ । ଏହା ଦେଖି ଦେବତାମାନେ ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ସେ ପତିପତ୍ନୀ ଦୁହିଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବାସ କରିବାକୁ ବର ଦେଲେ । ପରେ ସେମାନେ ଆକାଶରେ ଦିଓଟି ତାରା ହୋଇ ରହିଲେ । ଏହିଠାରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ନଳ ଉପାଖ୍ୟାନ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ନଳଙ୍କର ପୁନର୍ବାର ରାଜ୍ୟଲାଭ କଥା ସେଥିରେ ଆଦୌ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ନଳ-ଚରିତକାର କବି ମଧୁସୂଦନ କେଉଁ ସମୟର ଲୋକ, ତାହା ଠିକ୍ ଭାବରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ନିମିତ୍ତ କାବ୍ୟ

ମଧ୍ୟରୁ ସେପରି କୌଣସି ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ ନାହିଁ । ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ଗତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନଳ-ଚରିତରେ ଆଦୌ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ମଧ୍ୟଯୁଗର ଅପ୍ରାକୃତିକତା ଦୋଷରୁ କାବ୍ୟଟି ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ମୁକ୍ତ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର ବହୁଳତା ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । ଏହି ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟପ୍ରିୟ ଯୁଗରେ ସରଳ ଶିଶୁ-ସାହିତ୍ୟ ଯେ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥିବ; ତାହା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକୃତିଗତ ମାନବର ଦୃଷ୍ଟି ଯେ ଏକଦିଗରେ ପ୍ରଧାବିତ ହେବ, ଏପରି କିଛି କଥା ନୁହେଁ । ତେଣୁ ନଳଚରିତର କବି ମଧୁସୂଦନ ଯେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବା ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଲୋକ ନ ଥିଲେ, ଏପରି କହିବାରେ କେବଳ ସାହାସହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବଲମ୍ବନ ମାତ୍ର । କେତେକ ସମାଲୋଚକ କେବଳ କାବ୍ୟର ଭାଷାଗତ ସରଳତା ଓ ଆଡ଼ମ୍ବର ଶୂନ୍ୟତା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି କବିଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନତା ପ୍ରମାଣ କରିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସବୁ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଅବଧାରଣ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଇ ଧରଣ ବିଚାର-ପଦ୍ଧତିର ଅନୁସରଣ କରି ବିଜୟ-ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି ଭକ୍ତଚରଣଙ୍କୁ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବିରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ଠିକ୍ ସମୟ ନିରୂପଣ କରି ପାରିବୁ, ଏପରି ସାହାସ ଅବଶ୍ୟ ପୋଷଣ କରି ନାହୁଁ । ତେବେ ଭାଷାରେ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଦର୍ଶାଇ ଯେତେଦୂର ପାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିଚାର ପଦ୍ଧତିର ଫଳାଫଳ ପାଠକମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉପ-ସ୍ଥାପିତ କରିବୁ । ନଳ-ଚରିତରେ ବିଷ୍ଣୁ, କୃଷ୍ଣ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ

ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ନାମ ଗନ୍ଧ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, କବି ଜଣେ ବିଷ୍ଣୁ-ଉପାସକ ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଶେଷ ପଦମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ପାଠକମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏ ଉକ୍ତି ସହିତ ଏକମତ ହେବେ । ଷଷ୍ଠ ଗ୍ରନ୍ଥର ଉପସଂହାରରେ ଲିଖିତ ଅଛି—

"ବୈଷ୍ଣବ ଯେ ବୋଲନ୍ତି । ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ।
ମଧୁସୂଦନ ତାଙ୍କର । ପାଦତଳର ଏ । ୧୦୧ ।"

କବି ଯେ ଜଣେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ, ଏହା ତାଙ୍କର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟସୂଚକ । କବି ମଧୁସୂଦନ ଉତ୍କଳର କେଉଁ ସ୍ଥାନ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ, ତାହା ଜାଣିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଭାଷାଗତ ବିଶିଷ୍ଟତାରୁ ଦେଶ ବା ସ୍ଥାନବିଶେଷର ନାମ ନିରୂପଣ କରିବା କେବଳ ଧୃଷ୍ଟତା ମାତ୍ର । ଆମ୍ଭେମାନେ ନଳ ଚରିତରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଯଥା—ବଳୁ, ହାଦେ, ଗୁଣେଣ, ଅମନାତ୍ୟ, ପୀଢ଼, ଧଉପ, ବାଣିଜାର, ଅଡ଼ଡ, କେହୁଣି, ଚଳାଣ, ତଡ଼ାଉ, ପହୁଣିଲେ, ଅପହୁଡ଼ ଓ ଦିଅଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି । ପୁନଶ୍ଚ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦବନ୍ଧମାନ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯଥା—ଦେଖିଲି ନାହିଁ, କାହା ବେଳେ, ନଳରାଜନ ତହିଁ, ମୋହିଗଲେ, ମୁହିଁ ଭୁଲିପଣେ, ଅସିଅଛି ତୋତେ, ଇତ୍ୟାଦି । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ଯେ, କବି ମଧୁସୂଦନ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଓ ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଯୁଗର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବା ଅଯୌକ୍ତିକ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ 'ଅସବାବ' ଏହି ଏକମାତ୍ର ଯାବନିକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଏବଂ ଉପେନ୍ଦ୍ର ତହିଁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଯାବନିକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ

କରିଅଛନ୍ତି । ଇତିହାସ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯବନ-ମାନଙ୍କ ସହିତ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କର ସାମରିକ ସଂଘର୍ଷ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ଫଳରେ ଯାବନିକ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଉପରେ ପତିତ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବପର । ଭାଷାର ସଂସ୍ଥାନ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ—ଯାହାକି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗର କବିତାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ—ତାହାର ବଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରୁ, ମଧୁସୂଦନ ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବରେ ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମଭାଗର କବି ଥିଲେ । ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବୋଲି କହିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏହି ଯେ, ସେତେବେଳେ ଯାବନିକ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଷା ଉପରେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ପତିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ତାହା ହୋଇଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ନଳ-ଚରିତରେ ଏକାଧିକ ଯାବନିକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାନ୍ତୁ । ତେଣୁ ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ଯେ, କବି ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମଭାଗର ବ୍ୟକ୍ତି ଅଟନ୍ତି ।

କେହି କେହି ସମାଲୋଚକ ନଳ-ଚରିତର କବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କୁ ରସକଲ୍ଲୋଳକାରଙ୍କ ପିତା ମଧୁସୂଦନ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରି ତାଙ୍କୁ ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଯୁଗର ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିପାରନ୍ତି ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମୟ ନିରୂପଣ ଉପରେ ସନ୍ଦିହାନ ହୋଇପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ରସକଲ୍ଲୋଳର କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଆପଣାକୁ ମଧୁସୂଦନ ବେଟା ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଇବା ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତୁର ମଧ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

"ଜାତ୍ୟ ଗନ୍ଧାସ ବେଜ ଗୋଷ୍ଠ । ଭଣିଲେ ମଧୁଦାସ ବେଷ୍ଠ ।

× × × ×

ମଧୁସୂଦନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶିଷ୍ୟ । ନାମ ମୋହର କୃଷ୍ଣଦାସ ।
ଯେତେକ ଛନ୍ଦ ଆମ୍ଭ ଜାତି । କେହି ତ ନ ରଖିଲେ ଖ୍ୟାତି ।
ଆପଣା ଜାତି ଗୋଷ୍ଠଗଣେ । କେହି ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଜଣେ ।
ମୋତେ ସୁଦୟା କଲେ ହରି । ପଦ ଯୋଡ଼ିଲି ଚେଣ୍ଣୁକରି ।"

ରସବିନୋଦ—୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶରେ ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି କବି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତା ମଧୁସୂଦନ ଓ ନଳଚରିତର କବି ମଧୁସୂଦନ ଯଦ୍ୟପି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତାହା ଗର୍ବର ସହିତ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାଆନ୍ତେ କିମ୍ବା 'କେହି ତ ନ ରଖିଲେ ଖ୍ୟାତି' ବୋଲି ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ ନ ଥାନ୍ତେ ।

କବି ମଧୁସୂଦନ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଥିବାର ଆଭାସ କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ମିଳେ । 'ଯେବେ ମୂର୍ଖ ହୁଅନ୍ତୁ ବୁଝାନ୍ତୁ ତୋତେ'— ଏହି ପଦ୍ୟାଂଶ ତାହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟସୂଚକ । ସେ ଜଣେ ନିଃସ୍ୱ ଗୃହୀ ବୈଷ୍ଣବ ଥିବାର ପରିଚୟ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ । ସେ ଦୁଃଖୀ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ଦୁଃସ୍ଥ ଧାର୍ମିକର ମନରେ ଆଶ୍ୱାସ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ବୋଧହୁଏ ନଳ-ଚରିତ କାବ୍ୟଟି ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ସେ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ କରି କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୌରାଣିକ ସୁଖୀ ଦମ୍ପତିର ଚରିତକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି କାବ୍ୟ ଲେଖି ପାରିଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦରିଦ୍ରତା ହେତୁ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟ ଦୁସ୍ଥମାନଙ୍କୁ

ଆଶ୍ବାସନା ଦେବାପାଇଁ ହେଉ, ସେ ସତେ ଯେପରି ଇଚ୍ଛା କରି ନଳ-ଚରିତ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ତେବେ ସେ ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାବ୍ୟ ଲେଖି ନ ଥିଲେ, ପ୍ରମାଣ ଅଭାବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ କହିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ । ଯଦି ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ କିଛି କାବ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉପରୋକ୍ତ ସ୍ଥିରପଦ୍ଧତି ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ । ଇତି ।

ଶ୍ରୀ ଅର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ।

ନଳଚରିତ

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ ଭୂପାଳ

(ଢିଶ—ନଷ୍ଟ ନାରାୟଣୀ ବାଣୀ)

ଶୁଣ ସୁଜନେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ରସ ।
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେ ପାତକ ହୋଏ ଧ୍ୱଂସ ।
ରାମ ପିତା-ବଚନେ ଅରଣ୍ୟେ ଥିଲେ ।
ମାୟା-ମୃଗ ଦେଖି ମାରିବାରେ ଗଲେ ।
ତେଣେ ଜାନକୀ ରାବଣ ନେଲା ହରି ।
ରାମ ଲେଉଟିଲେ ମାୟା-ମୃଗ ମାରି ।
ଯାଇଁ ଦେଖିଲେ ସୀତାୟା ନାହିଁ ପୁରେ ।
ରାମ କାରୁଣ୍ୟେ ପଡ଼ିଲେ ଅବନୀରେ ।
ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୋଳ କରିଣ ଧରି ।
ପ୍ରଭୁ ଶୋକଭରେ ବଡ଼ ଚିନ୍ତା କରି । ୧ ।
ଏହିମତେ ଗଲା ତହିଁ କିଛୁ ଦିନ ।
ପ୍ରଭୁ ଜାଣିଲେ ସୀତା ଶକୁନମାନ ।
ଦଶଗ୍ରୀବ ନେଲା ଜାନକୀକ ମୋର ।
ନଷ୍ଟେ ଛେଦିବଇ ଦଶ ଶିର ତାର ।

ଏହ୍ର ପ୍ରତକ୍ଷେ କହଣ ରଘୁରାଣ ।
ମାରିବଇ ନିଷ୍ଟେ ମୁଁ ଦଶାନନ ।
ଏହି ଆଜ୍ଞା ଦେଇଣ ଅରଣ୍ୟେ ଥିଲେ ।
ଲଙ୍କା ଶିଖିହତ ସେହୁ ବସ୍ତିରଲେ ।
ଏବେ ଶୁଣିମା ନରେ ଅପୂର୍ବ ରସ ।
ଏକଦିନେ ରାମ ବସି ଅମରିଷ ।
ଏହା ଜାଣିଲେକ ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି ।
ପ୍ରଭୁ ସମ୍ମୁରେ ହୋଇଲେ ବେଗେ ଆସି ।
ଶ୍ରୀରାମ ଦେଖିଣ ବଡ଼ ମାନ୍ୟ କଲେ ।
ଏତେ ତାପ କିମ୍ପା ବୋଲି ପଚାରିଲେ ।
ଅତି କ୍ରୋଧେ ରାମ ଋଷି-ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ବନେ ଅଇଲି ମୁଁ ଅଭିଷେକ ଛାଡ଼ି ।
ବନେ ଶୁଣିଲି ପିତା ହୋଇଲେ ଭ୍ରଷ୍ଟ ।
ତହିଁ ଉପରେ ହୋଇଲା ପତ୍ନୀ କଷ୍ଟ ।
ସବୁ ବୁଝାଇ କହିଲେ ରଘୁମଣି ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଋଷିଙ୍କି ଶୁଣିମା ପୁଣି ।
ମୋହୋ ସମ ଦୁଃଖୀ ନାହିଁ ଅବନୀରେ ।
ପୂର୍ବେ କେହୁ ଅଛଇ ଜାଣ କି ତାରେ ।
ମାରକଣ୍ଡ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଶୁଣ ରାମ ।
ତୋତେ କହିବାକ ପୁଣ ତାର ନାମ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ ବୀରସେନ ରାଜା ଖ୍ୟାତ ।
ନଳ ନାମେଣ ତାହାର ଏକ ସୁତ ।
କାମଦେବଙ୍କୁ ରୂପେ ସମାନ ସେହୁ ।
ଶୂରବନ୍ତ-ପଣେ ସମ ନାହିଁ କେହୁ ।

ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ ସତ୍ୟବାଦୀ ଅଟଇ ।
ତାର ଚରିତ ତୋତେ କହିବ ମୁହିଁ । ୨୦ ।
ବୀରସେନ ରାଜା ପୁତ୍ର ଦେଖିକରି ।
ଅତି ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ମନେ ଭାବିଲ ।
ରାଜ୍ୟ ଅଭିଷେକ ସୁତ କରାଇବ ।
ଅରଣ୍ୟକୁ ମୁହିଁ ତପ କରି ଯିବ ।
ଏତେ ଭାବି ରାଜା କହିଲ ବାଣୀ ।
ଆମ୍ଭେ ବିଭା କରିବା କୁମରମଣି ।
ବିଭା ପାରି ଅଭିଷେକ କରାଇବ ।
ବଇଦର୍ଭ ଦେଶନାଥ ସମର୍ପିବ ।
ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଡକାଇ ରାଜା ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
କୁମାର ନିମନ୍ତେ କନ୍ୟା ଖୋଜାଇଲେ ।
ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ଦୂତଗଣ ଗଲେ ।
ଚଉଦିଗେ ସେ ଯାହାର ସେ ଖୋଜିଲେ ।
କୁମାରଙ୍କୁ କନ୍ୟା ସେ ସମାନ ନାହିଁ ।
ରାଜା ଆଗରେ ଆସି ଡଗରେ କହି ।
ବୀରସେନ ଦୂତଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣି ।
ଅଭିଷେକ କଲକ କୁମରମଣି ।
ରାଜା କରି ଅରଣ୍ୟକୁ ସେହୁ ଗଲେ ।
ନଳରାଜା ପଦେ ସର୍ବେ ସେବା କଲେ ।
କହୁ ଦମ ଏହିମତେ ଗଲ ପୁଣ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଁ ଯେମନ୍ତେ ହୋଇଲ ତାହା ଶୁଣ । ୩୦ ।
ଏକଦିନେ ନଳ ମୃଗୟାକୁ ଯାଇ ।
ପୁଷ୍କରିଣୀ ତଟରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ।

ତହିଁ ଦେଖିଲେ ହଂସେକ ଚରୁଥିଲୁ ।
ଅଙ୍ଗରତ୍ନେ ଜଡ଼ିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ପକ୍ଷୀ ।
ଏହୁ ଅସମ୍ଭବ କଥା ଦେଖିକର ।
ମନେ ବିଚାରଇ ହଂସ ନେବ ଧରି ।
ତାର ପାଶକୁ ରାଜନ ଯହୁଁ ଗଲା ।
ହଂସ ଭୟ କରି ତେଣୁ ପଳାଇଲା ।
ଯାଇଁ ପୁଷ୍କରଣୀ ଅରି ତଟେ ହୋଇ
ରାଜା ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ବିଚାରଇ । ୩୫ ।
ଏହୁ ସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷୀ ଦେଖିଲା ନାହିଁ ।
ଏହା ଧରିଣ ମୁହିଁ ନେମଇଁ କାହିଁ ।
ଏତେ ବୋଲିଣ ଧନୁଶରକୁ ଧରି ।
ଅଜ ହଂସକୁ ମୁହିଁ ନେମଇଁ ମାରି ।
ବେଗେ ଧନୁରେ ନାରାଚ ବସାଇଲା ।
ଭୟ କରିଣ ହଂସ ଶରଣ ଗଲା ।
ତୋର ଅପାର କର୍ମ ଜଣିବ ମୁହିଁ ।
ତୁମ୍ଭେ ନାରାଜ ବନ୍ଧିଲେ ଜୀଇ ନାହିଁ ।
ଏହା ଶୁଣିଣ ନଳ ଚରନ୍ତ ହୋଇ ।
ଧନୁଶର ହସ୍ତରୁ ପକାଇ ଦେଇ । ୪୦ ।
ତୁହୋ କ କର୍ମ କରିବୁ କହ ମୋର ।
ବେଗେ ଜଣାଅ ଆସି ମୋର ଛାମୁର ।
ତାହା ନିକଟେ ହଂସ ହୋଇଲା ଆସି ।
ରାଜା ତାକୁ ଦେଖି ବଡ଼ ପରଶଂସି ।
ହଂସ ବିନୟ ହୋଇ କହଇ ଶୁଣ ।
କୁଣ୍ଡୀ କଟକରେ ଭୀମ ନୃପ ଜାଣ ।

ତାର ଦୁହିତାଏ ଅଛି ଅନୁପାମ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ବୋଲି ତାହାଙ୍କର ନାମ ।
ରତି ସମାନ ସେହୁ ସୁନ୍ଦରପଣେ ।
ତୋତେ ସରି ସେ ଅଟଇ ସର୍ବଗୁଣେ । ୪୫ ।
ତାକୁ ସନ୍ଦେଶ କହିବି ମୁହିଁ ଯାଇ ।
ତୁମ୍ଭ ରୂପଗୁଣ ସର୍ବ କହିବଇଁ ।
ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ତୋତେ ହୋଇବ ବଧୂ ।
ଝଟ୍ଟେ କହୁଅଛି ମୁଁ କରିବ ସିଦ୍ଧି ।
ନଳ ବୋଇଲେ ତୁମ୍ଭେ ସୁକୃତ କର ।
ଏହା କଲେ ବଶ ମୁଁ ହୋଇବି ତୋର ।
ହଂସ ବିସ୍ମୟ କରିଣ ଚଳିଗଲା ।
କୁଣ୍ଡିନ ନଗରେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ହେଲା ।
ଭୀମ ରାଜାର ବେଣ୍ଟପାଖରୀ ଯେହୁ ।
ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା କହୁଁ କହୁଁ । ୫୦ ।
ତହିଁ ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କରି ଚରୁଥିଲା ।
ଦମୟନ୍ତୀ ଏହି କାଳରେ ଥିଲା ।
ସଙ୍ଗେ ତାହାର ସଖୀସମୂହ ଅଛି ।
ତାଙ୍କ ମନେ ଶଙ୍କା ଥାଉ ନାହିଁ କିଛି ।
ଜଳ ଭିତରେ ପଶିଲେ ସର୍ବ ସଖୀ ।
ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବେ ହଂସକୁ ଦେଖି ।
ଅଦ୍ଭୁତରତନେ ଜଡ଼ିତ ପକ୍ଷୀବର ।
ଏହା ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ତ ଜଗତର ।
ସର୍ବ ସଖୀ ହଂସକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ।
ଚଉପାଖେ ହଂସକୁ ବେଢ଼ିଲେ ଯାଇ । ୫୫ ।

ସେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକରୁ ଆସିଛୁ ହେଲେ ।
ତାଙ୍କୁ ଧରି ପାରିବ କେ କାହା ବଳେ ।
ତାର ଇଚ୍ଛାଏ ହଂସ ଅଇଲା ପୁଣି ।
ଦମୟନ୍ତୀ ହସ୍ତରେ ବସିଲା ଜାଣି ।
ଅତି ଶ୍ରଦ୍ଧା କରଣ ରାଜକୁମାରୀ ।
କାହୁଁ ଅଇଲୁ ବୋଲି ତାକୁ ପଚ୍ଚରି ।
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ କହଇ ହଂସପକ୍ଷୀ ।
ଶୁଣ ଅଇଲି ମୁଁ ଯହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ।
ମୁହିଁ ଅଛିଲି ନଳରାଜନ ତହିଁ ।
ତୋତେ ଭର୍ତ୍ତାପଣକୁ ସମାନ ସେହୁ ।
ଶୁଣି କୁମାରୀ ଚିତ୍ତେ ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ।
ଏହିକ୍ଷଣି ବାରତା କୁ କହ ଯାଇଁ ।
ପିତା ସ୍ୱୟମ୍ବର ମୋର କରୁଅଛି ।
ବର ବରିବ ମୋର ମନକୁ ବାଞ୍ଛି ।
ନଳ ବେଗେଣ ବିଜେ କରନ୍ତୁ ଆସି ।
ରାଜାସମୂହ ଭିତରେ ଥାନ୍ତୁ ବସି ।
ତାଙ୍କୁ ବରିବ ସୁକୃତ କଲି ମୁହିଁ ।
ଏତେ ବୋଲିଣ ହଂସକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ।
ହଂସ ଉଡ଼ିକରି ବେଗେ ଚଳିଗଲା ।
ନଳରାଜା ଛାମୁରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲା । ୨୫ ।
ସର୍ବ ସନ୍ଦେଶ ଶୁଭ ବାରତା କହି ।
ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ହଂସ ଚଳିଣ ଯାଇ ।
ଭୀମରାଜା ଦୁହିତାର ସ୍ୱୟମ୍ବର ।
ନଳ ଛାମୁରେ ଆସି କହିଲା ଖବର ।

ପ୍ରଭୁ ତୁରତେ ତୁମ୍ଭେ ବିଜୟ କର ।
ସର୍ବ ରାଜା ଚଳେ କୁଣ୍ଡୀ କଟକର ।
ତାର ସନ୍ଦେଶ ରାଜା ଯହୁଁ ପାଇଲେ ।
ରଥେ ଚଢ଼ିଣ ବେଗେଣ ଚଳିଗଲେ ।
ନଗ୍ର କିଛିଦୂରେ ରହିଥିଛି ପୁଣ ।
ପଥେ ସୁର ବିମାନ ଦେଖିଲେ ଜାଣ । ୨୦ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ନି ବରୁଣ କୁବେର ସୁର ।
ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ସେହୁ ପ୍ରଣାମ କର ।
ସେହୁ ବୋଲନ୍ତି ନଳ ଆସ ହୋ ତୁହ ।
ଦୂତପଣେ ଦମୟନ୍ତୀକି କହ ଯାଇ ।
ତୁ ତ ଧାର୍ମିକ ବଡ଼ ଅଟୁ ରାଜନ ।
ଦୂତପଣକୁ ତୁହ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ବୋଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ନି ବରୁଣ କୁବେର ।
ସ୍ୱୟମ୍ବରକୁ ଆସିଥଛନ୍ତି ତୋର ।
ଆମ୍ଭ ଗୁଣ ଯାହା ସବୁ ଜଣାଇବୁ ।
ତାର ଅଗରେ ସର୍ବ ତୁ ବଖାଣିବୁ ।୨୫।
ଇଚ୍ଛା ହୋଇବ ଯାହାକୁ ତାକୁ ବରୁ ।
ତାର ନିମନ୍ତେ ଆସିଛୁ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୁ ।
ଶୁଣି ନଳ ଯେ ବଡ଼ ବିଷାଦ ପାଇ ।
ସନ୍ଧ କଥା ଶୁଣି ପାଏ ପଡ଼ ଶୋଇ ।
ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ତର୍ଗତ କଥା ଜାଣ ।
ମୁହିଁ କିସ କଥା କହିବଇଁ ପୁଣ ।
ଆନ ଜଣେ ଦୂତପଣେ ବରଗିବ ।
ମୋହୋ ଗଲେ ସମସ୍ତ ବିଘ୍ନ ହୋଇବ ।

ଏହୁ ବଚନ ଚର ଦେବତା ଶୁଣି ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କଲେ ତାକୁ ପୁଣ ପୁଣି ।
ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭର ନାମ ଧରଣ କର ।
କିଛି ଚିନ୍ତା ନ କର ଚଳିଣ ଯାଅ ।
ତାର ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ସେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବରୁ ।
ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁ ତାହା ହଂସ ସଙ୍କେତରୁ ।
ନଳ ବୋଇଲେ ଶୁଣ ଦେବତାବର ।
ତୁମ୍ଭ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ହୋଇଲି ଚର ।
ମୁହିଁ କେମନ୍ତ ହୋଇ ତହିଁକ ଛିଦ ।
କନ୍ୟା ବୋଲି କାହାକୁ ସମ୍ଭାଷି ଦେବ ।
ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭର ଆଜ୍ଞା ଘେନିଣ ଯାଅ ।
ଦ୍ୱାରେ କେହ୍ନୁ ନ ଦେଖ ଭିତରେ ଥୁଅ ।
ତୋତେ ବ୍ରହ୍ମଣ ଉତ୍ତର ଦେବ ଯେହ୍ନୁ ।
ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କି ନିଶ୍ଚୟେ ଜାଣ ସେହ୍ନୁ ।
ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ସେ ସେହିକ୍ଷଣି ଗଲେ ।
ଯାଇ ଦମୟନ୍ତୀ ଛାମୁରେ ମିଳିଲେ ।
କନ୍ୟା ଦେଖିଲା ଅତି ଅପୂର୍ବ ରସ ।
ରଜା ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଏକ ପୁରୁଷ ।
ଏ ଯେ କେହ୍ନୁ ଅଇଲ କାହିଁକ ଥାଏ ।
ହଂସ କହନ୍ତି ନଳ ନ ପୁଣ ହୋଇସ୍ୟେ ।
ମନେ ସୁମରିଣ ସେ ରାଜକୁମାରୀ ।
ଅତି ସଲକ୍ଷଣ ପୁଣ ସେ ଛନ୍ଦର ।
ହଂସ ଯାହା ଯେ କହ ସ ଇଚ୍ଛି ମୋତେ ।
ସେହି ହୋଇବ ପରା ଯାଉଛି ପ୍ରତେ ।

ଏତେ ବୋଲି ଉଠିଣ ପ୍ରଲମ୍ବ କଲା ।
ସ୍ୱାମୀ ! କେଣେ ଅଇଲ ସେ ପଶ୍ୱରଲା ।
ସହୁଁ ଦମୟନ୍ତୀ କହିଲା ଉତ୍ତର ।
ନଳ ବୋଇଲେ ବାମା ମୋ ବୋଲ କର ।
ମୁହିଁ ଦୂତପଣେ ଆସିଅଛି ତୋତେ ।
ଏହୁ କଥାକୁ ଅବଧି ଯିବୁ ପ୍ରତେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଶୁଣିକଲ ତୋହର ସ୍ୱୟମ୍ବର ।
ତେଜ ଆସିଅଛନ୍ତି ଅମରପୁର ।
ଦେବ, ଇନ୍ଦ୍ର, ଅଗ୍ନି, ବରୁଣ, କୁବେର ।
ରୂପ ଗୁଣ ସୁମର୍ ଅଇଲେ ତୋର ।
ତୁ ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣିଅଛୁ ସବ ।
ସେ ତ ସ୍ୱର୍ଗ ଠାକୁର ଦେବାଧିଦେବ ।
ତାଙ୍କ ବଡ଼ପଣ ମୁଁ କହିବ କେତେ ।
ଯେବେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ ବୁଝାନ୍ତ ତୋତେ ।
ଚାରି ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଜଣକୁ ବର ।
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇବଟି ସ୍ୱର୍ଗପୁର ।
ଛିଡ ଭିତରେ ଘଣ୍ଟ ଥିବଟି ମୋର ।
ଏହି କଥା ପାଳ ତୁ ଆନ ନ ଭର ।
ସହୁଁ ନଳ ଦେଲେ ଏହୁ ଆଜ୍ଞା ବାଣୀ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ତରସ୍ତ ହୋଇଲେ ଶୁଣି ।
ଯାହା କହିଲ ହେ ବୀରସେନ ସୁତ ।
ସେହୁ ମହାପ୍ରଭୁ ଯେ ଅନନ୍ତ ସତ ।
ହଂସ ଆଗରେ ତୋତେ ବରିଛି ମୁହିଁ ।
ଏବେ ସତ୍ୟଭଗ୍ନ କର୍ମ ହୋଇବଇଁ ।

ମନ ବଚନ କର୍ମ୍ମବା ଏକା ମୋର ।
ତେବେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ମୁଁ ଅଟଇ ଚୋର ।
ସୁରଦେବଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ କହ ଯାଇଁ ।
ଭଜେ କରନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ଠାଇଁ । ୧୦୫ ।
ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେଣ ମୁଁ ବରିବି ତୋତେ ।
ଚୋର ଛଡ଼ି ସେ ଶୁଦ୍ଧ କରନ୍ତୁ ପ୍ରତେ ।
ଦେବତାଏ ଯେବେ ସତ କହୁଛନ୍ତି ।
ସେହୁ ଅଧମ କପାଇଁ ଚତୁରନ୍ତି ।
ଏହା ଶୁଣି ଲେଉଟିଲେ ନଳରାଏ ।
ଯାଇ ଦିଗପାଳଙ୍କ ସନ୍ନିଧେ ହୋଏ ।
ନଳ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ଯେତେ ଉତ୍ତର ।
ସର୍ବ ସତ୍ୟ କରି କହଇ ସୁମୁର ।
ପଛେ ବୋଇଲା ସତ କି ମିଛ ପୁଣ ।
ସର୍ବ ଅନ୍ତର୍ଗତ କଥା ତୁମେ ଜାଣ ।୧୧୦।
ଶୁଣି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ ଦେବ ସୁର ।
ବର ଦେଲେ ନଳ ଯାହା ବାଞ୍ଛା କର ।
ନଳ ସତ୍ୟ ତୋହୋରେ ଜାଣିଲୁ ଏବେ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିଣ ଥିଲୁ ଯାହା ପୁରୁବେ ।
ଏତେ ବୋଲି ଚଳିଗଲେ ସବଶର ।
ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ସେ କୁଣ୍ଡି କଟକର ।
ତହିଁ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା ଅଛି ହୋଇ ।
ରାଜା ସମୂହରେ ସେ ବସିଲେ ଯାଇଁ ।
କିଛି ବେଳ ବସି ପୁଣି ଥିଲେ ତହିଁ ।
ସଭା ମଧ୍ୟରେ ଦମୟନ୍ତୀ ଆସି ହୋଇ । ୧୧୫ ।

କରେ ଅଷ୍ଟ ରତ୍ନରେ ଜଡ଼ିତ ମାଳା ।
ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଟେକି ଚାହିଁଲ ବାଳା ।
ନଳ ରାଜାଙ୍କୁ ଅନାଇ ମନେ ମନ ।
ସେହିରୂପେ ଦେଖିଲେକ ପାଞ୍ଚଜଣ ।
ମନେ ହେଜିଲା ଦେବତାଙ୍କର ମାୟା ।
ନଳ ସ୍ୱରୂପେ ହୋଇଲେ ପଞ୍ଚ କାୟା ।
ଯହୁଁ ଏସନ କୂଟ ରାମା ଜାଣିଲା ।
ଦେବ ମାନବ ଛିଦ୍ର ସେ ବିଚାରିଲା ।
ଦେବତାଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ଅଛି ଏସନ ।
ସ୍ୱେଦ ନ ଥାଇ ନ ଶୁଖଇ ଚନ୍ଦନ । ୧୨୦ ।
ଧରଣୀରେ ପାଦ ନ ଲାଗଇ ପୁଣ ।
ଆଭରଣ ପୁଷ୍ପ ନ ହୋଇ ମଳିନ ।
ଚକ୍ଷୁ ତରଙ୍ଗ ଥାଇ ତାଙ୍କର ନାହିଁ ।
ଦେବ ମାନବ ଜାଣି ବଢିବ ମୁହିଁ ।
ଏହି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଥା ଜାଣିବା ପାଇଁ ।
ଚାହିଁ ଦେଖିଲା ଦେବ ଲକ୍ଷଣ ନାହିଁ ।
ଏହା ବିଚାରି ମନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ।
ସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ ଶବ୍ଦରେ ସେ ହକାରଇ ।
ତୁମ୍ଭେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଅଛ ଭିଆଇଣ ।
ମୋତେ କର୍ମାଇ ଦେଉ ନିଷ୍ଠୁର ପଣ । ୧୨୫ ।
ତାର ଭଗତ ଘେନଲେ ସୁରେଶ୍ୱର ।
ଧନ୍ୟ ସତ ! ତୁ ନଳକୁ ବେଗେ ବର ।
ଦେବତେଜ ପ୍ରକାଶିଲେ ଦେବ ଚାରି ।
ମାଳା ଦେଇ ଦମୟନ୍ତୀ ନଳକୁ ବରି ।

ରାଜାମାନେ ଯେ ଯାହା ରାଜ୍ୟକୁ ଗଲେ ।
ନଳ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କି ବିଭା କରାଇଲେ ।
ଭୀମରାଜା କନ୍ୟାକୁ ସମ୍ପଦ ଦେଲେ ।
ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ସବ କରାଇଲେ ।
ବିଧିମତ ସମସ୍ତ ଯୌତୁକ ଦେଇ ।
ନଳ ଦମନ୍ତୀକି ସେ ପାଞ୍ଚେଟି ଯାଇ । ୧୩୦ ।
ପଥି ପିତାମାତା ଭାଙ୍କ ଭେଲେ ପୁଣ ।
ନଳ କଟକେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଜାଣ ।
ଅତି ହରଷ ସେ ନଗ୍ରପୁରଜନେ ।
ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ତାଙ୍କର କାହାର ମନେ ।
ନଳଚରିତ ଏହୁ ଅପୂର୍ବ ରସ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିଲେ ପାତକ ହୋଏ ନାଶ ।
ରାମ ନାମ ସୁମରଣା କର ମନେ ।
କୃଷ୍ଣକୀର୍ତ୍ତନ ଏକା ଶୁଣିବ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ମାୟା ସଂସାର ଏ ମିଛ ଖେଳଘର ।
ନାରାୟଣ ନାମ ଧରି ହୋଅ ପାର ।
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ନାମ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭର ।
ମଧୁସୂଦନକୁ ରଖ ଚକ୍ରଧର । ୧୩୬ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଗୁଜ୍ଜରୀ

(ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଲ୍ୟାଣୀ ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ଏସନକ କଥା ଶୁଣ ଅତି ସୁନ୍ଦର ।
ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି କହେ ସମ ଗ୍ଭମ୍ଭୀର । ୧ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବିଜେ କରି ସ୍ୱର୍ଗପୁରରୁ ଯାଇ ।
ଅଗ୍ରତେ ଅଯେଣ କଲ ଦ୍ୱାପର ହୋଇ । ୨ ।
ଅଜ୍ଞା ଦେଲେ ମଘବା ହୋ କେଣିକ ଯାଥ ।
ସତ୍ୟ କରି କଥା ଅମ୍ଭ ଅଗ୍ରତେ କହ । ୩ ।
ଅମ୍ଭେ ଯାଉଅଛୁଁ ପ୍ରଭୁ କୁଣ୍ଡୀକଟକ ।
ତହିଁ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି ଭୂସ୍ୱର୍ଗ ଲୋକ । ୪ ।
ସେ ନଗ୍ରର ରାଜନ ଯେ ଅଟଇ ଭୀମ ।
କନ୍ୟା ଏକ ଅଛି ତାର ଅତି ଉତ୍ତମ । ୫ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ନାମ ତାର ଶୁଣ ବଢ଼ୋଜା ।
ସ୍ୱୟମ୍ବର ତାକୁ କରୁଅଛି ସେ ରାଜା । ୬ ।
ସେ ସଭାରେ ଗୋପ୍ୟରୂପେ ବସିଣ ଥିବୁଁ ।
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଅମ୍ଭେ ଆନ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରିବୁଁ । ୭ ।
ତାର ଇଚ୍ଛା ହୋଇଲେ ବରିବ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ନୋହିଲେ ଅସିବୁ ତେବେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରକୁ । ୮ ।
ଯେମ୍ଭା ଶୁଣି ଅଜ୍ଞା ଦେଲେ ପାକଶାସନ ।
ଅମ୍ଭେ ସେ ସଭାରେ ଥିଲୁ କହୁ ତା ଶୁଣ । ୯ ।

କନ୍ୟାର ଇଚ୍ଛାରେ ବର ବରିଲା ଯେବେ ।
ସର୍ବ ଲୋକେ ଯେ ଯାହାର ଅଇଲୁ ତେବେ । ୧୦ ।
ଏ କଥା ଶୁଣିଣ କ୍ରୋଧେ କଲି ପଗ୍ବର ।
କାହାକୁ ବରିଲା ସେହୁ ରାଜକୁମାରୀ । ୧୧ ।
ବୀରସେନ ସୁତ ସେହୁ ନଳକୁ ବରି ।
ତାହା ରୂପ ଗୁଣକୁ ସେ ଅଟଇ ସରି । ୧୨ ।
ରୋଷେ କଲି ବୋଲୁଅଛି ଏହୁ ବଚନ ।
ତୁମ୍ଭକୁ ନ ବରି କର୍ମା ବରିଲା ଆନ । ୧୩ ।
ଏଣୁ କରି ତାଙ୍କୁ ମୁହିଁ ଦଣ୍ଡ ବହିବ ।
ଦ୍ୱାପରକୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ମଞ୍ଚକୁ ଯିବ । ୧୪ ।
ସୁନାସୀର ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଶୁଣ ହୋ କଳି ।
ବଡ଼ ସେ ଧାର୍ମିକ ସତ୍ୟ ଅଛଇ ପାଳି । ୧୫ ।
ତାହାକୁ ତୁ ଦୁଃଖ ହାଦେ ଯେତେ ଦହିବୁ ।
ଧର୍ମର ପ୍ରମାଣେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଇବୁ । ୧୬ ।
ଏତେ ବୋଲି ଚଳିଗଲେ ଅମରେଶ୍ବର ।
ବସୁନ୍ଧରୀକୁ ଅଇଲେ କଳି ଦ୍ୱାପର । ୧୭ ।
ନଳପୁରେ ଆସି ସେହୁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ।
ସଦାଚ୍ଛିର ଦେଖି ତାର ଜଗେଣ ଥାଇ । ୧୮ ।
ଏହିମତେ ଗଲା ଚହୁଁ ବହୁତ ଦିନ ।
ପୁତ୍ର ଦୁହିତା ହୋଇଲା ନଳ ରାଜନ । ୧୯ ।
ଏକ ପୁତ୍ର ବୋଲି ଇନ୍ଦ୍ରସେନ ତା ନାମ ।
ରୂପେଣ ଅଟଇ ସେହୁ ଦ୍ୱିତୀୟ କାମ । ୨୦ ।
ଦୁହିତା ହୋଇଲା ଇନ୍ଦ୍ରସେନୀ ତା ନାମ ।
ସମାନ ରତକ ସେହୁ ସର୍ବଗୁଣେଣ । ୨୧ ।

ଏକଦିନେ ନଳରାଜା ନିଦ୍ରା ଅଳସେ ।
ଅର୍ଦ୍ଧ ପାଦେ ପନ୍ତୁଡ଼ିଲେ ଶେଯେ ପ୍ରବେଶେ । ୨୨ ।
ଏତେ ଛିଦ୍ର ଅନାଗ୍ରହ ସନ୍ଧି ପାଇଲା ।
ରାଜନ ଅଙ୍ଗରେ ଯାଇ କଳି ପଶିଲା । ୨୩ ।
ଦ୍ୱାପରକୁ ବୋଇଲା ତୁ ସାହା ହୋଇବୁ ।
ମୁଁ ଯାହା ବାଞ୍ଛା କରିବି ସେଠାରେ ଥିବୁ ।
ଯେତେବେଳେ କଳି ଅପେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ।
ରାଜାର ମନ ଉଚ୍ଛନ୍ନ, ନ ରୁଚେ କେହି । ୨୫ ।
ଶର୍ବରୀ ଶେଷରେ ପ୍ରାତଃକାଳ ହୋଇଲା ।
ନିତ୍ୟକର୍ମ ଆଦି ରାଜ୍ୟେ ସର୍ବ ସାରିଲା । ୨୬ ।
ବଡ଼ ଅବକାଶେ ସିଂହାସନେ ବସିଲେ ।
ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଅମନାତ୍ୟେ ଦର୍ଶନ କଲେ । ୨୭ ।
ପୁଷ୍କର ବୋଲିଣ ବୀରସେନର ସୁତ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ନୁହଇ ସେହୁ ଶୁଦ୍ର ସମ୍ଭୂତ । ୨୮ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ରାଜ୍ୟେ ହାଙ୍କି ତାହାକୁ ଆଣ ।
କିଙ୍କରଗଣେ ଭେଟାଇଲେ ତାହାକୁ ପୁଣ । ୨୯ ।
ପୁଷ୍କର ତୁ ଆସ ଆମ୍ଭେ ପଶା ଖେଳିବା ।
ଯେତେ ଧନ ବୋଲିବୁ ତା ପିଢ଼ି କରିବା । ୩୦ ।
ଏତେକ ବୋଲିଣ ସାରି ହକରାଇଲେ ।
ସିଂହାସନ ତଳେ ପଶା ସାରି ପାଡ଼ିଲେ । ୩୧ ।
କାଠି ହୋଇଣ ଯେ ପଡ଼ିଥିଲା ଦ୍ୱାପର ।
ଅନ୍ତରରେ ଜଡ଼ିତ ସେ ଅତି ସୁନ୍ଦର । ୩୨ ।
ପଶାସାରି ଯେବେ ସେହୁ ପଶା ଖେଳିଲେ ।
ସେ ଦିନ ବହୁତ ଧନ ରାଜ୍ୟେ ହାରିଲେ । ୩୩ ।

ଏହି ମତେ ଦୁଇ ଚାରି ଦିବସ ଗଲା ।
ଭିତର ଭଣ୍ଡାର ସର୍ବ ରାଜା ହାରିଲା । ୩୪ ।
ଏହି ଅଲକ୍ଷଣ କଥା ଦେଖି ଦମନ୍ତୀ ।
ଆପଣା ସୁମ୍ବୁ ସେହି ପାଞ୍ଚ ଅଣାନ୍ତି । ୩୫ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ପାଞ୍ଚ ମୋର ବଚନ ଶୁଣ ।
ଜୂଆରେ ଅଜ୍ଞାନ ରାଜା ହୋଇଲେ ଜାଣ । ୩୬ ।
ପୁଅ ଦୁହିତାଙ୍କୁ ମୋ ବସାଇ ରଥରେ ।
ସୁଜଣ ଅସ ରୁ ବେଗେ କୁଣ୍ଡୀ ନଗରେ । ୩୭ ।
ସେମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ପାଞ୍ଚ ରଥ ଅଣାଇ ।
ଯାଇ ମହାଦେଈଙ୍କ ସ୍ରୁମୁଖରେ ଜଣାଇ । ୩୮ ।
ପୁଅ ଦୁହିତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗ କରି ଆଣିଲେ ।
ଆପଣା ଭଣ୍ଡାର ଯେତେ ସବୁ ତା ଦେଲେ । ୩୯ ।
ରହୁବର ଚଢ଼ାଇଣ ବୋଇଲେ ଯାଅ ।
ପିତାଙ୍କ ସ୍ରୁମୁରେ ଏହି ସନ୍ଦେଶ ଦିଅ । ୪୦ ।
କହିବ ନଳରାଜନ ହୋଇଲେ ବାଇ ।
ରାଜ୍ୟ ଦିବା ବସି ଏକା ଜୂଆ ଖେଳଇ । ୪୧ ।
ପୂର୍ବର ତପସ୍ୟା ଯେବେ ଥିବ ମୋହର ।
ଦର୍ଶନ କରିବ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପୟର । ୪୨ ।
ସେ ପୁଅ ଦୁହିତା ତାଙ୍କ ଧର୍ମରୁ ହୋଇ ।
ସେହାଙ୍କର ଭଲମନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଲାଗଇ । ୪୩ ।
ସେତେ କହି ଶୋକଭରେ ଭିତରେ ପଶି ।
ରହି ଖାଟ ଉପରେ ସେ ପଡ଼ିଲେ ଆସି ।
ଇନ୍ଦ୍ରସେନ ଇନ୍ଦ୍ରସେନୀ ରଥ ଆରୋହି ।
ପଥ ଅନୁସରି କୁଣ୍ଡୀନଗ୍ରରେ ହୋଇ । ୪୫ ।

ଶ୍ରୀରାମରାଜାଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ କଲେ ।
ମାତାଙ୍କ ବଚନ ସେ ବୁଝାଇ କହିଲେ ।
ଶୁଣି ମହାରାୟେ ବଡ଼ ତାପ ପାଇଲେ ।
ଅନ୍ତଃପୁର ଭିତରେ ସେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ୪୭ ।
ଅତି ଦୁଃଖେ ରହିଲେ ସେ ପୁଣ୍ୟ ଦୁହିତା ।
ଶ୍ରୀରାମ ମହାରାଜା ମନେ ବହୁତ ଚିନ୍ତା । ୪୮ ।
ଡଗରମାନଙ୍କୁ ସେ ପଠାଇ ଦେଲେ ।
ନଳ ଦମୟନ୍ତୀ ବାରତା ଆଣ ବୋଇଲେ । ୪୯ ।
ଶୁଣ ସୁଜ୍ଞଜନେ ଏହୁ ନଳଚରିତ ।
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେଣ ନର ହୋଇବେ ପବିତ୍ର । ୫୦ ।
ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି ରାମ ଅଗ୍ରତେ କହି ।
ସେବକମାନେ ଶୁଣ ନରେ ତାପ ଫିଟାଇ । ୫୧ ।
ଶ୍ରୀରାମର ଧ୍ୟାନ ନରେ ମନେ ସୁମର ।
ମଧୁସୂଦନଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥେ ଉଦ୍ଧର । ୫୨ ।

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—କେଦାର । (ଚକ୍ରକେଳି ବାଣୀ)

ରାମ ମାରକଣ୍ଡଙ୍କ ପାଦ ଧରି ।
ଅତି ଆକୁଳ ହୋଇଣ ପଚାରି । ୧ ।
ନଳ-ଚରିତ କହ ମହାଜ୍ଞାତା ।
ଶୁଣି ଛାଡ଼ିବ ମୋର ମନବ୍ୟଥା ।

ବନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମାରକଣ୍ଡ କହେ ।
ନଳ-ଚରିତ ଏହୁ ପୁଣ୍ୟମୟେ ।
ଯେହୁ ଶୁଣନ୍ତି ଏକମନ ହୋଇ ।
ତାର ଦୁଷ୍କୃତ ସବୁ ନାଶ ଯାଇ ।
ଏବେ ଶୁଣ ଏକ ଅପୂର୍ବ ରସ ।
ନଳରାଜା ଜୂତେ ହୋୟେ ଆବେଶ । [illegible] ।
ସର୍ବ ଭଣ୍ଡାର ରାଜା ଯେ ହାରିଲା ।
ରଥ ଗଜ ଅଶ୍ୱ ସେ ପୀଢ଼ କଲା ।
କିଛୁ ଦିନ ପରେ ସବୁ ସାରିଲା ।
ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରି ସେହୁ ହାରିଲା ।
ତେତେବେଳେ ପୁଷ୍କର ବୋଲେ ବାଣୀ ।
କିଛି ଅଛୁ ତୁ ପୀଢ଼ କର ଆଣି ।
ନଳ ବୋଇଲେ ଏବେ ଥାମ୍ବା ମୋର ।
ତୁ ହୋ ପୁଷ୍କର ବେଗେ କାଠି ପାର ।
ଯେତେ ବୋଲିଣ ସେ ପୀଢ଼େ ଖେଳିଲେ ।
ରାଜା କପଟି ଜାଣି ନ ପାରିଲେ ।
କଳି ଦ୍ୱାପର କପଟେ ପଡ଼ିଲେ ।
ନଳ ରାଜା ସେ ପୀଢ଼ରେ ହାରିଲେ ।
ବୋଲେ ପୁଷ୍କର ନଳ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ।
କିସ ଅଛି ତା ତୁମ୍ଭେ ବେଗେ ଆଣ । ୧୨ ।
ନଳ ବୋଲନ୍ତି ମୋର କିଛୁ ନାହିଁ ।
ଯେହା ଶୁଣିଣ ପୁଷ୍କର କହଇ ।

ତୋତେ ଧର୍ମଶୀଳ ବୋଲି ବୋଲନ୍ତି ।
ସେହୁ ପଣ୍ଡିତେ କିଛି ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ତୁହେ ବଡ଼ ମାୟାବୀ ନଳରାୟେ ।
ଏତେ ମିଛ ତୁ କହୁଛୁ ସଭାୟେ ।
ଦମୟନ୍ତୀକି ଆଣି ପୀଢ଼ି କର ।
ସେହୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ତ ଅଟଇ ତୋହର ।
ନଳ ମଉନେ ଶୁଣୁଥିଲେ ପୁଣି ।
କହେ ପୁଷ୍କର ଶୁଣ ମୋର ବାଣୀ ।୧୭।
ମୁହିଁ ଅମ୍ଭା ଯେବେ ହାରି ନ ଥାନ୍ତି ।
ତେବେ ଦମୟନ୍ତୀ ପୀଢ଼େ ଆଣନ୍ତି ।
ଏବେ ଦମନ୍ତୀ ଉପରେ ମୁଁ କପ ।
ଆମ୍ଭେ ଧାର୍ମିକ ହୋଇଲୁ ତୋ ଦାପ ।
ସେହୁ ବଚନ ଶୁଣି ସେ ପୁଷ୍କର ।
କ୍ରୋଧେ କହଇ ବଡ଼ ପରଖର ।
ତୋର ସବୁ ଧର୍ମ ଯେ ବୁଡ଼ାଇଲୁ ।
ଯେଣୁ ଏଡ଼େ ମାୟା ମିଛ କହିଲୁ ।
ଏବେ ଅସ୍ଥାନୁ ଉଠସି ମୋହର ।
ବେଗେ ହୋଅ ତୁ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର ।୧୮।
ନୋହୁ ମୁଖ ଦୃହିଁବାକୁ ଘର୍ଜନ ।
ସର୍ବ ଅଳଙ୍କାର ହୋ ବେଗେ ଘେନ ।
ଆଜ୍ଞା ପାଇ ଦୂତଗଣେ ଉଠିଲେ ।
ବେଗେ ଅଳଙ୍କାର ସେହୁ ଘେନିଲେ ।
ପୁଣ ପୁଷ୍କର ବେଗେ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ।
ନଗ୍ରେ ଘୋଷଣ ଦଅ ବେଗେ ଯାଇଁ ।

ଯାହା ଦୁଆରେ ନଳ ଥିବ ବନ୍ଧ ।
ମୋର ଦୋରେହା ତହୁଁ ଆନ ନାହିଁ ।
ଏହା ଶୁଣି ଦୂତମାନେ ଧାଇଁଲେ ।
ନଗ୍ରେ ଡଣ୍ଡିମ ଘୋଷ ଦଅଇଲେ ।
ଏଥୁ ଶୁଣିବା ଆନ ଉପଗତ ।
ନଳ ସଭାରୁ ଉଠିଲେ ତୁରତ ।
ଶିଘ୍ର ନଗରୁ ବାହାର ହୋଇଲେ ।
ଏତେ ବାରତା ଦମୟନ୍ତୀ ପାଇଲେ ।
ସବୁ ବାହାର କଲେ ଅଲଙ୍କାର ।
ମଇଳା ବସ୍ତ୍ରେ ହୋଇଲେ ବାହାର । ୩୦ ।
ପଥ ଅନୁସରି ସେ ବେଗେ ଯାଇ ।
ରାଜା ଚରଣ ଦର୍ଶନ କରଇ ।
ନଳ ଦେଖି ବଡ଼ ଚିନ୍ତା ପାଇଲେ ।
ଶୋକେ ଭାଷା ସେ କହି ନ ପାରିଲେ ।
କିଛି ବେଳ ତୁନି ହୋଇ ରହିଲେ ।
ଦମୟନ୍ତୀକି ସେଠୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ତୁ ସେ ପିତା ଘରକୁ ବେଗେ ଯାଅ ।
କିଛୁ ଦିବସ ସେହିଠାରେ ଥାଅ ।
ଏହା ଶୁଣି ଦମନ୍ତୀ ଶୋକ କରି ।
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ମୋ ପିତା ନହେ ସରି ।
ତାଙ୍କ ପୁରର ମୋହର କିସ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ମୁହିଁ ସଙ୍ଗତେ ଯିବି ମହାରାଜ ।
ଏତେ ବୋଲି ବେନି ହୋଏ ବାହାର ।
ଚଳି ଯାଉଛନ୍ତି ଦାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟର ।

ନଗ୍ର ଲୋକମାନେ ଯେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।
ଏକ ଅନେକ ସବୁ କହୁଛନ୍ତି ।
ବଡ଼ ଧାର୍ମିକ ବୀରସେନ ସୁତ ।
କଉଁ ବିଧାତା ଖେଳାଇଲା ଜୁତ ।
ଏବେ ଯାଉଅଛନ୍ତି ଅରଣ୍ୟକୁ ।
ବହୁ କଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଏହାଙ୍କୁ । ୪୦ ।
ଏହୁ କଥା କହନ୍ତେ ପୁରଜନ ।
ତେଣେ ଶୁଭିଲା ରଜାର ଘୋଷଣ ।
ଏହା ଶୁଣିଣ ସେହୁ ପୁରଲୋକେ ।
ଅତି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋନ୍ତି ମହାଶୋକେ ।
ନଳ ନଗ୍ରରୁ ବାହାର ହୋଇଲେ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ସଙ୍ଗତେଣ ଥଇଲେ ।
ଯାଇ ଅରଣ୍ୟେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ।
ଭୀମ ରଜା ଦୂତ କହେ ସନ୍ଦେଶ ।
କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ରକୁ ପ୍ରଭୁ ବିଜେକର ।
ସେହ ରାଜ୍ୟରେ ହୋଇବ ଠାକୁର । ୪୫ ।
ରଜା ଆମ୍ଭକୁ ପଠାଇଛନ୍ତି ।
ଶୀଘ୍ରେ ବିଜେ କର ଯେନ ଦମନ୍ତୀ ।
ନଳ ରଜାର ଆୟୁଷ ନୋହଇ ।
କଳିଯୁଗ ଆସୁଛି କହୁଥାଇ ।
ଦୂତମାନଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣିଲେ ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଯିବୁଁ ବୋଲି ଆଜ୍ଞାଦେଲେ ।
ଦୂତମାନେ ପାଏ ପଡ଼ି ଶୋଇଲେ ।
କଣ କହିବୁ ବୋଲି ଜଣାଇଲେ ।

ନଳ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ହୋ ବେଗେ ଯାଅ ।
ଯାହା ଦେଖିଲ ଶୀଘ୍ରେ ଜଣାଅ ।
ଚର ଲେଉଟି କିଛୁ ଦିନେ ଗଲେ ।
କୁଣ୍ଡୀ କଟକେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ।
ଭୀମ ରାଜାଙ୍କ ପାଦେ ପଡ଼ି ହୋଇ ।
ଯଥା ଯୁଗତ ଶୀଘ୍ରେ ଜଣାଇ ।
ଶୁଣି ରାଜା ଭ୍ରମ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।
ମୁଖେ ସୁବାସିତ ନୀର ସିଞ୍ଚିଲେ ।
କିଛୁ ବେଳରେ ରାଜା ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
'ନଳ' ବୋଲି ଶୋକଭରେ କହଇ ।
ରାଜା କେବେହେଁ ଶୋକ ନ ଛାଡ଼ିଲେ ।
ପୁଣି କ୍ରୋଧ କରି ଖିତି ପଡ଼ିଲେ ।
ପାତ୍ର ସାମନ୍ତମାନେ ଆଗସରି ।
ସେ ଯାତ୍ରାରେ ଜଣାନ୍ତି ଅନୁସରି ।
ଶୋକ ଛାଡ଼ି ମାଜଣା ବେଗେ ହୋଅ ।
ଚରି ଦିଗକୁ ଦୂତ ବରଗାଅ ।
ଯହିଁ ନଳ ଦମୟନ୍ତୀ ଥିବେ ରହି ।
ଖୋଜି ଆଣନ୍ତୁ ଚରମାନେ ଯାଇ ।
ରାଜା ଶୁଣିଣ ପ୍ରବୋଧ ହୋଇଲେ ।
ଦଶ ସହସ୍ର ବିପ୍ର ଆସୁ ବୋଲେ ।
ପୁଣି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ରାଜା ପାତ୍ରକୁ ।
ତୁମ୍ଭେ ଚାଲ ହୋ ଭଣ୍ଡାର ଘରକୁ ।
ଅଯୁତେକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷଣକରେ ।
ବେଗେ ମେଲାଣି ଦିଅ ଦ୍ୱିଜବରେ ।

ଆଜ୍ଞା ପାଇ ପାଷ ହୋମ୍ନେ ବାହାର ।
ଧନ ଲେଖିଣ ସେ ଦେଲେ ସ୍ତମୂର ।
ସବୁ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।
ପା:ଷ ବଚନାଇ କହେ ଆଗସର ।
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱର ଦଗକୁ ବେଗେ ଯାଅ ।
ଶୁଭେ ନଳ ରାଜାକୁ ଭେଟ ପାଅ ।
ଏତେ କହ୍ନୁ ମେଲ୍ଲଣି କରିଦେଲ୍ଲ ।
ତାଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ସବୁ ଜଣାଇଲ୍ଲ । ୨୯ ।
ଶୁଣ ନଳ ଚରିତ ଦିବ୍ୟ ରସ ।
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେ ପାପ ହୋଏ ନାଶ ।
ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ-ନ୍ତୋଳାକୁ ଲମ୍ନେ କର ।
ଜଳା ଶ୍ରୀମୁଖ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗା ଅଧର ।
ଯେନ୍ତୁ ହେଲା କରି ଏହା ସ୍ୱହବ ।
ଶିଶୁପାଳ ଭଗତ ସେ ପାଇବ ।
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରବର ଯିବ ।
ଯାଇ କୈବଲ୍ୟ ଦାତାକୁ ଭେଟିବ ।
ତାଙ୍କ ପଦ୍ମଚରଣ ତଳେ ଥାଇ ।
ମଧୁସୂଦନ ଏ ଗୀତ ଗାବଇ । ୩୦ ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ— ଚୋଖି

(ସପନ ରେଉସ୍ୱା ବାଣୀ)

ରାମ ପଚାରନ୍ତ ପୁଣ ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି ଶୁଣ
କଇକସ୍ୱା ଥାଇ ମୋତେ ଏ ଦୁଃଖ ଦେଲା ।
ଅରଣ୍ୟେ ଥଇଲି ମୁହିଁ ପିତା ମୋର ହତ ହୋଇ
ସୀତାସ୍ୱା ସୁମୁଖୀ ମୋର ରାବଣ ନେଲା ।
ଏହୁ ଯାହା ଲହୁଛୁ କର୍ମେ
ଅଭିଷେକ ଛାଡ଼ି ମୁହିଁ ଥଇଲି ବନେ ॥
ପିତା ଦଶରଥ ମୋର ବସିଥିବେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର
ରାଜାମାନେ ଉପହାସ କରିବେ ଦେଖି ।
ବୋଲିବେ ସେ ଭଲ ପୁତ୍ର ଜାତ କଲେ ଦଶରଥ
ଆପଣା ଭାରିଯାକୁ ନ ପାରିଲେ ରଖି ।
କହ ମୁନି ନଳର କଥା
ହୃଦରୁ ଛାଡ଼ିବ ମୋର ସୀତାସ୍ୱା ବ୍ୟଥା ॥
ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ତହିଁ ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି କହି
ଶୁଣିମା ଶ୍ରୀରାମ ତୁମ୍ଭେ ନଳଚରିତ ।
ନଳ ଦମୟନ୍ତୀ ଯାଇ ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ହୋଇ
କ୍ଷୁଧା ପିପାସାରେ ହୋଇ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ।
ବିଧାତାର ଯୋଗ ଏସନ
ନଳ ବଡ଼ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ କହେ ବଚନ ॥

ଦମୟନ୍ତୀ ଶୁଣ ବାଣୀ ଅତି କ୍ଷୁଧା କଲି ଆଣି
ଆହାର ନୋହିଲେ ଥାଉ ନ ପାରେ ପାଇ ।
ଏସନ ସମୟେ ତହିଁ ଦ୍ୱାପର କପଟ ହୋଇ
କପୋତା ପକ୍ଷୀ ଗୁଡ଼ାଏ ଚରୁ ଅଛଇ ।
ଅଙ୍ଗରହେ ଜଡ଼ ସୁବର୍ଣ୍ଣ
ଦେଖିଲ ତ ନାହିଁ ପୂର୍ବେ ପକ୍ଷୀ ଏସନ ॥
ରାଜା ଦେଖି ଲୋଭ କରି କେମନ୍ତେ ଏହାଙ୍କୁ ଧରି
ସେତେ ବୋଲି ଆପଣାର ବସ୍ତ୍ର ପେଲିଲା ।
ଅତି ତରତର ହୋଇ ବସ୍ତ୍ର ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇ
ବଧାତାର ବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର ଘେନ ଉଡ଼ିଲା ।
ଉଲଗ୍ନେ ସେ ରାଜା ରହିଲା
ଦମନ୍ତୀ ଶାଢ଼ୀରୁ ଆଣି ପଣନ୍ତ ଦେଲା ॥
ଏକବସ୍ତ୍ର ଦୁଇଜଣ ପଛ ଗମନ କରଣ
କିଛି ଦୂରେ ମଣ୍ଡୋପେକ ଦେଖିଲେ ଯାଇ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଦାଣ୍ଡ ଗୁରି ଦ୍ୱାପର କପଟ କରି
ମଧ୍ୟରେ ମଣ୍ଡୋପ ସେହୁ ଅଛଇ ହୋଇ ।
ରାଜା ଦେଖି ମନେ ହରଷ
ଅତି ସୁଖେ ମଣ୍ଡୋପେଣ ହୋୟେ ପ୍ରବେଶ ॥
କଛୁ ବେଳ ସୁଖେ ରହି ନଳ ଦମନ୍ତୀକ କହି
ଯଉଁ ଦାଣ୍ଡେ ଗଲେ ଯଉଁ ରାଜ୍ୟର ହୋଇ ।
ଦକ୍ଷିଣ ଦାଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ରାଜା ସେ ପୁଣ ବୋଲଇ
ତୁମ୍ଭ ପିତା କଟକକୁ ସେ ଦାଣ୍ଡେ ଯାଇ ।
ଶୁଣି ଶୋକ କରେ ଦମନ୍ତୀ
ମତେ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବା ମନ କରନ୍ତି ॥

ଏହା ଶୁଣି ନଳରାଏ　　ଅତି ଶୋକଭରରେ କହେ
ମୋହୋର ଅଦୃଷ୍ଟ ଥିଲା ନୋହିଲା କେହୁ ।
ବିଧାତା ଯାହା କରିବ　　କେ ତାହା ଜାଣି ପାରିବ
ମହୋର କଥାକୁ ତୁମ୍ଭେ ନ ଭାଳ ଆଉ ।
କିସ ଭ୍ରମ ବିଧାତା କଲା
କେଉଁ ପାତକକୁ ଏତେ କଷ୍ଟ ଦହିଲା ॥
ଏମନ୍ତେ ସେହୁ ଦିବସ　　ତପନ ହୋଇଲା ଶେଷ
ଶର୍ବରୀ ଆସିଣ ପୁଣ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ।
ଜାଗ୍ରତ ଥାଇ ରାଜନ　　ଦେବନ୍ତ ଯେ କଲେ ଶୟନ
କଲି ଉଦବେଗେ ରାଜା ନିଦ ଭାଙ୍ଗଇ ।
ଚିନ୍ତିଲେ ନଳ ରାଜନ
କିସ ଦେବ ଏହୁ ବସ୍ତ୍ର କରିବ ଭିନ୍ନ ॥
ଏହା ଚିନ୍ତନ୍ତେ ରାଏ　　ପାରୁଶେ କଲେ ତଲହେ
କିଛି ଦୂରେ ଅସିପତ୍ର ପଡ଼ିଣ ଥିଲା ।
ଦ୍ୱାପର କପଟ ହୋଇ　　ଖଣ୍ଡା ହୋଇଥିଲା ତହିଁ
ନଳ ମନେ ହୃଷ୍ଟ ହୋଇ କରେ ଧରିଲା ।
ପାଟଶାଢ଼ୀ ବିଭାଗ କଲା
ଦମୟନ୍ତୀର ଅଞ୍ଚଳେ ସଙ୍କେତ ଲିହିଲା ॥
ସତ୍ୱରେ କଲେ ଗମନ　　କିଛି ଦୂରେ ନିଜ ଜ୍ଞାନ
ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କୁ ଅରଣ୍ୟରେ ଏକା ଛାଡ଼ିଇ ।
ପୁଣି ଲେଉଟିଲେ ରାଏ　　ମନ୍ତ୍ରୋଚ ସନ୍ନିଧେ ହୋଏ
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହରେ ପୁଣ ଲେଉଟି ଯାଇ ।
ଏହି ଭାବେ ଶର୍ବରୀ ଶେଷ
କଳିର ଆଶ୍ରେ ରାଜା କଲେ ନିବାସ ॥

ଦମନ୍ତୀ ନିଦ୍ରା ଭାଜିଲା   ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି ବସିଲା
ସନ୍ନିଧେ ଦେଖିଲା ନଳ ରାଜନ ନାହିଁ ।
ଧଡ଼ସ ହୋଇ ଉଠିଲା   ମୂର୍ଚ୍ଛା ସେ ଯାଇ ପଡ଼ିଲା
ଅତି ଶୋକଭର ହୋଇ ବାଳୀ ଖୋଜଇ ।
ପୁଣି ସେହୁ ଉଠିଲା ରାମା
କେତେ ପରିହାସ କର ବୋଲଇ ବାମା ॥
ମଣ୍ଡୋପ ତଳକୁ ଯାଇ   ବୃକ୍ଷ ଉହାଡ଼େ ଖୋଜଇ
ମିଛେହେଁ ବୋଲଇ ତୋତେ ମୁହିଁ ଦେଖିଲି ।
ପୁଣି ଶୋକଭରେ ରହି   ବେଗେ ଦେଖା ଦିଅ ତୁହି
ନୋହିଲେ ମରିବି ମୁହିଁ ନିଶ୍ଚେ କହିଲି ।
ସେହି ରୂପେ ପଦ୍ମଡ଼େ ହୋଇ
ସ୍ୱେମନ୍ତରେ ବାମା ବସ୍ତ୍ର ଦେଖି ପଢ଼ଇ ॥
ଲେଖିଛୁ ପୁରୁଷମଣି,   ଶୁଣ ରେ ପ୍ରାଣମିତଣି !
ମୋହୋ ଯୋଗୁ ଅତି କଷ୍ଟ ପାଇଲୁ ତୁହି ।
ମୋହୋର ଆସ୍ତ୍ରିତ ନାହିଁ   ତୋତେ ତ ଅଛଇ କହି
ବିଧାତା ବଶରେ ସଖି ! ସ୍ୱେମନ୍ତ ହୋଇ ।
ତୁ ଏବେ ଏମନ୍ତ କରିବୁ
ପଥ ଅନୁସରି ପିତା ରାଜ୍ୟକୁ ଯିବୁ ॥
ବିଧାତା ଯେବେ କରିବ   ସୁଦଶା ଯେବେ ହୋଇବ
ପୁଣି ଅବା କାହିଁ ବିହି ଭେଟ କରିବ ।
କେତେ ଦିନ ଯାଏ ସହି !   ନିଜ ପିତା ପୁରେ ରହି
ପୁଣି କର୍ମାକର୍ମ ଫଳମାନ ଭୁଞ୍ଜିବ ।
ରାଜାଘରେ ଜନମ ହେଲୁ
ରାଜା ହାତ ଧରି ଯେତେ କଷ୍ଟ ପାଇଲୁ ॥

ଚିନ୍ତା ମନେ ନ କରିବୁ ବାଳୁତ ବୁଦ୍ଧି ନୋହିବୁ
ଅମ୍ବିକାକୁ ଚିନ୍ତା ଏକା କରୁଣ ଥିବୁ ।
ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆୟୁଷ ସେହୁ ନ ପାରନ୍ତି ସହି ସହୁଁ
ଏ ବିଚ୍ଛେଦୁଁ ଜାଣିଥିବୁ ପାର ହୋଇବୁ ।
ତୋହୋ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଲି ମୁହିଁ
ସୁମନା ମନରେ ଏକା ଥିବୁ ଶଚୋଇ ॥
ସଙ୍କେତ ଚହୁଁ ପାଇଲା ମୂର୍ଚ୍ଛା ସେ ଯାଇଁ ପଡ଼ିଲା
ଶୋକଭରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ରୋଦଉଠିଲା ।
ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ଯାଇ ସିଂହ ଆଗରେ ଗଡ଼ଇ
ମତ୍ତହସ୍ତୀ ଆଗରେ ସେ ଯାଇ ପଡ଼ିଲା ।
ଶୋକ ତାର କେ ଅବା କହୁ ।
ଅତି ଗମ୍ଭୀର ଜଳରେ ପଡ଼ଇ ସେହୁ ॥
ବନ ବୁଲି ବୁଲି ଗଲା ଅଜଗରକୁ ଭେଟିଲା
ତାହାର ସମ୍ମୁଖେ ବାମା ପଡ଼ିଲା ଯାଇଁ
ଅଜ୍ଞାନେ ନ ଜାଣେ କିଛି ଦମୟନ୍ତୀକି ଗିଳୁଅଛି
ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ନଳ ମୋତେ ରଖ ବୋଲଇ ।
କିରାତ ଯେ ଶୁଣି ଅଇଲା
ଅଜଗର ଗିଳୁଅଛି ଆସି ଦେଖିଲା ॥
ଫାରସା ଯେନ ଛେଦିଲା ମନୁଷ୍ୟ ବାହାର କଲା
ଦେଖିଲାକ ଅତିଅନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ବାମା ।
ଲୋଭ କରଣ କିରାତ ବେଗେ ଧରିଲା ତା ହାତ
ଧର୍ମକୁ ସୁମରି କ୍ରୋଧେ ଚାହିଁଲା ବାମା ।
ଭସ୍ମ ହୋଇ କିରାତ ଗଲା
ପୁଣି ନଳ ସୁମରଣ ରୋଦ ଉଠିଲା ॥

ତହୁଁ କଛୁଦୂର ଯାଇ ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ହୋଇ
ଦେଖିଲେ ପୁଷ୍କରଣୀରେ ପଦ୍ମ ଫୁଟିଛି ।
ଉତ୍ତମ ସୁବାସ ନୀର ତୃଷାରେ କଲେ ଆହାର
ସେଠାବକୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଗୋଳ ଶୁଭୁଛି ।
ଚଳିଲା ସେ ରାଜକୁମାରୀ
ମନରେ ଅନବରତେ ନଳ ସୁମରି ॥
ତହୁଁ ଚଳି ଯାଉଥିଲେ ଖଣ୍ଡେକ ଦୂରେ ଦେଖିଲେ
ବହୁତ ସେ ବଣିଜାରେ ଅଛନ୍ତି ରହି ।
ପାଖୁଣେ ହୋଇଲେ ଯାଇ ବାରତା ତାଙ୍କୁ ପୁଚ୍ଛଇ
କେଉଁଣ ଦେଶକୁ ତୁମ୍ଭେ ଯିବ ହୋ ଭାଇ ।
ଦେଖି ଉପହାସ ସେ କଲେ
ଅରଣ୍ୟର ଦେବୀ ଏହୁ ବୋଲି ବୋଇଲେ ॥
ସେହୁ ଭଲ ଲୋକେ ଥିଲେ ଦୁଷ୍ଟକୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇଲେ
କହିଲେ ସୁବାହୁ ନାମେ ଏକ ରାଜନ ।
ଭଣ୍ଡାର ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଇ ବଣିଜକୁ ପଠିଆଇ
ଭାଗ ଲେଖିକରି ସେହୁ ଦିଅନ୍ତି ଧନ ।
ଆମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଯିବୁ ।
ଆଜକ ଏହି ଠାବରେ ସୁଖେ ରହିବୁ ॥
ଶୁଣି ଦମୟନ୍ତୀ ବୋଲଇ ତୁମ୍ଭର ବୋଇଲେ ମୁହିଁ
ସେହି କଟକକୁ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗତେ ଯିବି ।
ଭଲ ଲୋକ ଦେଖି କରି ମୋହର ସୁକୃତ ସାରି
ଯେଉଁ ଅଦ୍ଭୁତ ପାରିବି ସେବା କରିବି ।
ହେଉ ବୋଲି ସେହୁ ବୋଇଲେ
ରାଜକ ସେ ତାହାଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ରହିଲେ ॥

ବିଧାତା ଅପୂର୍ବ ପୁଣ ମହାନଦୀ ଭଗବେଣ
ମତ୍ତ ହସ୍ତି ଯୂଥ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଅଇଲେ ।
ବହୁତ ଥାଟ ଦେଖିଲେ ଅନେକ ଲୋକ ମାଇଲେ
ଯେ ଯାହାରେ ପ୍ରାଣ ଘେନି ପଳାଇ ଗଲେ ।
ଦମନ୍ତୀ ସେ ମନେ ଭାଳଇ
ମୋହ ରହଲାକୁ ଏଥି ବିପତ୍ତି ହୋଇ ।
ରାତ୍ର ସେ ଶେଷ ହୋଇଲା ପୂର୍ବେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶିଲା
ସମସ୍ତେହେଁ ଆସି ଏକଠୂଳ ହୋଇଲେ ।
ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଥିଲା ଯେ ଯାହାର ସେ ଘେନିଲା
ପଥ ଅନୁସରି ସେହୁ ରାଜ୍ୟକୁ ଗଲେ ।
ସେହୁ ସଙ୍ଗେ ଦମନ୍ତୀ ଯାଇ
କଚ୍ଛଦନ କଟକରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ॥
ରାଜାକୁ ଭେଟି ସେମାନେ ଗଲେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନେ
କଟକ ଦାଣ୍ଡରେ ଦମୟନ୍ତୀ ରହିଲେ ।
କେବଣ ଠାବକୁ ଯିବି କାହାର ଘରେ ରହିବି
ଯେମନ୍ତେ ବୋଲିଣ ମନେ ବିସ୍ମର କଲେ ।
ଯେସନେକ ହୁରିଆ ଠୂଳ
ବାଇ ଯାଉଅଛୁ ବୋଲି କଲେ ସେ ଗୋଳ ॥
ପଛେ ହୁରିଆ ଗୋଡ଼ାଇ କେ କେତେ ମାଡ଼ ମାରଇ
ବିଧାତା ନିଷ୍ଠୁର ଯଣ କହିବ କେତେ ।
ଗୋଳ କରି ଦାଣ୍ଡେ ଯାଇ ଜଗତୀ ଉପରେ ସ୍ଥିତି
ରାଜମାତା ଦେଖିଲେ ତା ଦଇବକୃତେ ।

ଅଜ୍ଞା ଦେଲେ ଏକ ଦାସୀକି
ଏହାକୁ ନେଇ ହାଙ୍କି ଅଣ ମୋର କଟକ ॥
ବେଗ ହୋଇ ଦାସୀ ଯାଇ ନଗରୁ ବାହାର ହୋଇ
ଦମୟନ୍ତୀ ସନ୍ନିଧରେ ସେ ଯାଇ ହୋଇଲା ।
କରିଥା ଯଉଡ଼ ଦେଇ ଦମୟନ୍ତୀ ଅଗରେ ହୋଇ
ରାଜମାତା ଡାକୁଛନ୍ତି ବୋଲି ବୋଇଲା ।
ଶୁଣି ତାର ସଙ୍ଗତେ ଗଲେ
ରାଜମାତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦର୍ଶନ କଲେ ॥
ଅଜ୍ଞା ଦେଲେ ଠାକୁରାଣୀ କାହୁ ତୁ ଅଇଲୁ ପୁଣି
କସ କାର୍ଯ୍ୟେ ଏଥୁ ଦାଣ୍ଡେ ଯାଉ ବୋଇଲେ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ବୋଇଲେ ଶୁଣ ଦୁଃଖୀ ମୁଁ ଅଟଇ ଜାଣ
ସେବା କରି ରହିବଇ ବୋଲି ବୋଇଲେ ।
କସ ସେବା କରିବୁ ଜାଣି
ସଇନ୍ଧ୍ରୀର ସେବା ମୁହିଁ କରିବ ପୁଣି ॥
ଏହା ଶୁଣି ଠାକୁରାଣୀ ସୁପ୍ରଭାର ହସ୍ତ ଅଣି
ବୋଇଲେ ତୋହର ସଖୀ ଦୁହିତା ମୋର ।
ଦୁହେଁ ଏକ ଠାବେ ଥିବ ଏକ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇବ
ଅର୍ଦ୍ଧେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ମୋତେ ସମାନ ପର ।
ସେହିଦିନୁ ତହିଁ ରହିଲେ ।
ମନରେ ଦୁଃଖ ବାହାରେ ଦମ୍ଭ ଧରିଲେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ବହୁତ ଦିନ ଦମୟନ୍ତୀ ଥିଲେକ ପୁଣ
ଯେତେକଦିନେ ଯେସନେକ କଥା ହୋଇଲା ।
ଭୀମରାଜା ଦୂତମାନେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥାନେ
କେଉଁଣି ଠାବରେ ଅଉ ଭେଟ ନୋହିଲା ।

ସୁଦେବ ସେ ବୋଲି ବ୍ରାହ୍ମଣ
ସୁବାହୁ କଟକେ ଆସି ପ୍ରବେଶ ପୁଣ ॥

ନଗ୍ରଯାକ ସେ ଖୋଜିଲା   କାହିଁ ଭେଟ ନ ପାଇଲା
ରାଜା ନଳର ଭିତର ଦେଖିବା ପାଇଁ ।

ରାଜମାତାଙ୍କୁ ଭେଟିଲା   ଦାନ ଘେନିବାରେ ଗଲା
ନଗର ଭିତରେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ।
ଠାକୁରାଣୀ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ
ଦାନ ବିଧିମାନ ସେ ଯତନେ କିଅଇ ॥

ସ୍ନାହାନ ଶଉଚ ହୋଇ   ବିପ୍ରବରଙ୍କୁ ଡକାଇ
ବୋଲନ୍ତି ହେ ବିପ୍ରବର ଘେନ ମୋ ଦାନ ।
ବହୁତ ହୋଇବ ପୁଣ୍ୟ   କୁଶଳେ ଥିବେ ରାଜନ
ଧନ୍ୟ ହୋଇଥିବେ ଆମ୍ଭ ପରଜାମାନ ।
ଶୁଣି ଦ୍ୱିଜ ଦାନ ଘେନିଲେ
ଦାନଠାରେ ସେହୁ ଦମନ୍ତୀଙ୍କି ଦେଖିଲେ । ୩୧ ।

ସୁଦେବ ଦୋଚାହ୍ନା କରି   ପୁଣ ପୁଣ ଅନୁସରି
ପଚାରିଲେ ମାୟେଙ୍କୁ କିସ ନାମ ତୁମ୍ଭର ।
ଦମନ୍ତୀ ତାଙ୍କୁ ଚହ୍ନିଲେ   ଶୋକଭରେଣ କାନ୍ଦିଲେ
ସୁଦେବ ଉଠିଣ ବେଗେ ଧରେ ହୋଡର ।
ଆଜ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟ ମୋହର
ବହୁତ ଖୋଜାଉଛନ୍ତି ମାୟେ ତୁମ୍ଭର ।
ଏହା ଶୁଣି ଠାକୁରାଣୀ   ବିପ୍ରଙ୍କୁ ପୁଛଇ ବାଣୀ
ଏହାଙ୍କୁ ଜାଣ କି ବିପ୍ରବର ଗୋସାଇଁ ।

ସୁଦେବ ବୋଲଇ ପୁଣ   ଭୀମରାଜା ବୋଲି ଜାଣ
ତାହାଙ୍କ ଦୁହିତା ଦମୟନ୍ତୀ ଅଟଇ ।
ନଳରାଜା ପାଟମହିଷୀ
ଏହାଙ୍କୁ ଖଟନ୍ତି ନବ କୋଟିଏ ଦାସୀ ।
ଠାକୁରାଣୀ ଆଜ୍ଞା କଲେ   ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ
ଯେବେ ଯେବେ ଦମନ୍ତୀ ଏହା ସ୍ୱରୂପ କାହିଁ ।

ଦମନ୍ତୀକି ପାଶେ ଆଣି   ଦେଖିଲେ ଯେ ଠାକୁରାଣୀ
କପାଳେ ତିଳକ ଧାଡ଼ି ସାତ ଅଛଇ ।
କୋଳେ ଆଣି ବେଗେ ଧଇଲେ
ମୋହର ଭ୍ରାତା ଦୁହିତା ବୋଲି ବୋଇଲେ ॥

ସୁବାହୁ ରଜାଙ୍କୁ ଯାଇ   ବେଗେ ଦାସୀଗଣେ କହି
ମାତୁଳ ଦୁହିତା ତୁମ୍ଭ ଭଗ୍ନୀ ଦମନ୍ତୀ ।
ଥିଲେ ନଗର ଭିତରେ   କହିଦେଲେ ବିପ୍ରବରେ
ଠାକୁରାଣୀ ଚିହ୍ନିଲେ ସେ ନିଶ୍ଚେ ଅଟନ୍ତି ।
ଶୁଣି ରାଜ୍ୟ ବେଗେ ଉଠିଲେ
ମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ॥

ମାତାଙ୍କର ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ   ପ୍ରଣମିତ ବେଗେ କରେ
ପଚାରିଲେ ଏଥୁ କଥା କହ ବେଗେଣ ।
ସବୁ ଦେଖି ପରମାଣି   ବୁଝାଇଲେ ଠାକୁରାଣୀ
ଶୁଣି ରାଜ୍ୟ ଦମନ୍ତୀର ଧରେ ଚରଣ ।
ଉଠି ବିପ୍ରମୁଖକୁ ଚାହିଁ ।
ନମସ୍କାର କରି ବଡ଼ ବିନୟ ହୋଇ ॥

ସୁବାହୁ କହେ ବଚନ　　　　ମୋହର ଭାଗ୍ୟ ଯେସନ
　　ଦମୟନ୍ତୀ ଆସିଣ ମୋର ପୁରରେ ଥିଲେ ।
ଆଜହୁଁ ମୋର ନଗର　　　　ପବିତ୍ର ହୋଇଲା ପୁର
　　ଅଧିକ ମୁଁ କିସ କହିବଇଁ ବୋଇଲେ ।
　　　　ଶୁଣି ବିପ୍ର ବେଗେ ଜଣାଇ ।
　　ଦମୟନ୍ତୀକି ପଠିଆଅ ବୋଲିଣ କହି ॥

ସୁବାହୁ କରି ବିଜେୟ　　　　ଆସ୍ଥାନ ଉପରେ ହୋୟେ
　　ଶ୍ରୀପାଲଙ୍କ ସେହୁ ବେଗେ ସଜ କରାଇ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟର ଓହାଡ଼　　　　ଚହୁଟ ଗୁମର ପଡ଼
　　ହୋଡ଼ଙ୍ଗିଆମାନେ ତହିଁ ଜଗିଥା ଦେଇ ।
　　　　ରାଜବଧୂ ଯେତେ ବେହାର ।
　　ଚଳିଣ ପରୀକ୍ଷା ବଳ ସେନା ସଙ୍ଗର ।

ଭିତର ପୁରୁ ଦମୟନ୍ତୀ　　　　ବିଜୟେ କରି ଆସନ୍ତି
　　ଶ୍ରୀପାଲଙ୍କପରେ ଆସି ବିଜୟ କଲେ ।
ସୁବାହୁ ପାଶ୍ଚେଟି ଯାଇ　　　　ବହୁତ ଅକ୍ଷତ ଦେଇ
　　ନମସ୍କାର କରି ସେ ବାହୁଡ଼ି ଅଇଲେ ।
　　　　ପଥ ଅନୁସରି ସେ ଗଲେ ।

　　କିଛୁଦିନେ କଟକରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।
କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ର ଯେତେ ଲୋକ　　　　ପାଇଥିଲେ ବଡ଼ ଶୋକ
　　ଦମୟନ୍ତୀ ବିଜୟ ସହୁଁ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିଲେ ।
ବହୁତ ହରଷ ହୋଇ　　　　ସେ ଯାହାର ବେଗେ ଧାଇଁ
　　ଚକ୍ଷୁ ପୁରାଇଣ ସମସ୍ତେହିଁ ଦେଖିଲେ ।

ବେଗେ ଉଗଶ୍ୱଏ ଧାଇଁଲେ ।
ଅସ୍ଥାନ ତଳରେ ପାସ୍ୱେ ପଡ଼ି ଶୋଇଲେ ।
ଶୁଣିଲୁ କର୍ଣ୍ଣାଟେଶ୍ୱର   କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ରର ଭିତର
ଦମନ୍ତୀ ବଳନ୍ୟୁ କର ଅସୁଅଛନ୍ତି ।
ସୁଦେବ ବୋଲି ବ୍ରାହ୍ମଣେ   ଯାଇଥିଲେ ଦୂତପଣେ
ସୁବାହୁ କନ୍ୟକୁଁ ସେହୁ ଘେନ ଅସନ୍ତି ।
ଶୁଣି ରତ୍ୟ ହରଷ ହୋନ୍ତି ।
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ବଡ଼ ତଡ଼ାଉ ଯାଉ ଦଅନ୍ତି ।

ଭୀମରାଜା ଉଠି ବେଗେ   ପାତ୍ର ଅମନାତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ
ପାଶ୍ଚୁଟି ଯାନ୍ତେଣ ସିଂହଦ୍ୱାରେ ଦେଖିଲେ ।
ଶ୍ରୀପଲଙ୍କୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ   ଚରଣତଳେ ପଡ଼ିଲେ
ଦୁହିତାଙ୍କୁ ବେଗେ ରାଜା ତୋଳି ଧଇଲେ ।
ରାଜା ବଡ଼ ଉଲ୍ଲାସ ହୋଇ ।
ପ୍ରେମ ପୁଲକିତ ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକ ବହି ॥
ଜନ୍ମ ଅନ୍ଧ ଯେହ୍ନେ ଥାଇ   ସେହ୍ନେକ୍ଷଣି ଚକ୍ଷୁ ପାଇ
ଯେସନେ ଦରିଦ୍ରେ ଧନ ପ୍ରାପତ ହୋଇ ।
ଅପୁତ୍ରକର ଯେସନ   ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ ମନ
ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ରାଜା ତାର ରାଜ୍ୟକୁ ପାଇ ।
ଭୀମ ରାଜା ତେଡ଼େ ହରଷ ।
ସଙ୍ଗତେ ଦୁହିତା ଘେନ ପୁରେ ପ୍ରବେଶ ॥
ସିଂହାସନେ ବସେ କରି   ଦମନ୍ତୀକି କୋଳେ ଧରି
ନଳ ରାଜା ଜୟ କଲେ ବୋଲି ପଚ୍ଚରି ।

ଦମୟନ୍ତୀ ତନୟ ହୋଇ   ଗ୍ରାମୁଟରେ ସବୁ ଜଣାଇ
ସ୍ବର ନଗରେବାକୁ ସେ ବିସ୍ବର କରି ।
ସେହିକ୍ଷଣି ବିପ୍ରେ ବହୁତ ।
ଅନେକ ଯେ ଧନ ଦେଲେ ରାୟେ ତ୍ବରିତ ॥
ଧାଇଁ ମୃଦୁସୁଲୀ ପୁଣି   ସୁତ ଦୁହିତାକୁ ଆଣି
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ତାଙ୍କ କୋଡ଼ରେ ଦେଲେ ।
ହରଷେ ଯେବେ ଦମୟନ୍ତୀ   ପୁତ୍ରଙ୍କ ଶିର ଚୁମ୍ବନ୍ତି
ଭିତର ପୁରକୁ ବୋଲି ବିଜୟ କଲେ ।
ମାତାଙ୍କର ଚରଣ ଧରି ।
ବଡ଼ ଶୋକ କଲେ ତହିଁ ନଳ ସୁମରି ॥
ମାୟେ ତୋଳି ଭୁଜେ ଧରି   କହନ୍ତି ସେ ବୋଧ କରି
ବିଧାତା ଏସନ ତୋତେ ଭିଆଇ ଥିଲା ।
ଏବେହେଁ କିସ ହୋଇବ   ନଳ କି ଶୁଭେ ଆସିବ
ତେବେହେଁ ବୋଲିବା ସିନା ଭଲ ହୋଇଲା ।
ମାୟେ ମୋର ଶୋକ ନ କର ।
ନିରନ୍ତରେ ମହାଦେବ ନାମ ସୁମର ॥
ଏହୁ ନଳର ଆଖ୍ୟାନ   ଶୁଣନ୍ତି ଯେବଣ ଜନ
ମହାଘୋର ବିପତ୍ତି ତାଙ୍କର ଫିଟଇ ।
କହେ ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି   ରାମଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ବସି
ମଧୁସୂଦନ ଯେ ରସ ଗୀତେ ଗାଅଇ ।
ଚକ୍ରଧର ଦୁଃଖ ନାଶିବେ ।
ମନଚିନ୍ତା ସର୍ବ ଜଗନ୍ନାଥ ଫେଡ଼ିବେ ॥

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

ଦିଶ ବରାଡ଼ି—(ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ ବାଣୀ)

ଏବେ ଶୁଣିମା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚରିତ ।
ରାମ ପଚାରନ୍ତି ନଳ ଚରିତ ।
ବୋଇଲେ ହେ ଋଷେ ନଳ କି କଲା ।
ଦମନ୍ତୀକି ଛାଡ଼ି କେଣିକି ଗଲା ।
ତା କହ ଗୋସାଇଁ ।
ଅତି ରସକଥା ମୁହିଁ ଶୁଣଇ । ୧ ।

ଶୁଣ ଶ୍ରୀରାମ ମାର୍କଣ୍ଡ କହେ ।
ଦମନ୍ତୀ ଶୟନ ଶଯ୍ୟାରେ ରହେ ।
ନଳ ତା ଛାଡ଼ି ଅରଣ୍ୟକୁ ଗଲା ।
ପଞ୍ଚମ ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ ବଳେ କଲା ।
ସେ କଳିର କୃତ୍ୟ
କେହୁଣି ନଳର ନୋହେ ଅସ୍ତୁତ । ୨ ।

ଏମନ୍ତେ କେତେହେଁକ ଦିନ ଗଲା ।
ଏକମୁଖ ହୋଇ ଧାଉଣ ଥିଲା ।
ଅରଣ୍ୟରେ ଦାବାନଳ ଲଗିଛି ।
ତଥିମଧ୍ୟରେ ଶବଦ ଶୁଭୁଛି ।
ମୋତେ ରଖ ନଳ ।
ଶୁଣିଲେ ରାଜନ ତାହାର ବଚନ । ୩ ।

ଶବଦକୁ ହେଜ ବିଜୟେ କଲେ ।
ଅଗ୍ନିର ଭିତରେ ଯାଇଁ ପଶିଲେ ।
ଦେଖିଲେ ମହା ସର୍ପେକ ପଡ଼ିଛି ।
ପର୍ବତ ଶୃଙ୍ଗ ପରାଏ ଦିଶୁଛି ।
ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ।
କିସ କଥା ତୋର କହ ବୋଇଲେ ।୪।

କହଇ ବଡ଼ ସେ ବିନମ୍ର ହୋଇ ।
ସର୍ବକଥା ମୁଁ ପଛେ କହିବଇଁ ।
ଅଗ୍ନି ଭୟରୁ ମୋତେ ରକ୍ଷା କର ।
ଏ ଦିନୁ ମୁହିଁ ଅଟଇ ତୁମ୍ଭର ।
ତା ନଳ ଶୁଣିଲେ ।
ମୁଁ ତୋତେ କେମନ୍ତେ ନେବ ବୋଇଲେ ।୫।
ରାଜା ବଚନେ ମହାସର୍ପ କହେ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ତୋର ହସ୍ତେ ସମ୍ଭାଇ ।
ଶୁଣି ନଳ ଯେ କର ପ୍ରସାରିଲେ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ସର୍ପେକ ହୋଇଣ ପଶିଲେ ।
ସେ ହସ୍ତରେ ଲାଗିଁ ।
ଅନଳ ଭିତରୁ ବାହାର ହୋଇ ।୬।

ସର୍ପରାଜେ ସେ ପୁଣି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ଦଶ ପହଣ୍ଡ ଭୂ ଗଣ ବୋଇଲେ ।
ସେଠାରେ ଭୂମିରେ ଛାଡ଼ିବୁ ମୋତେ ।
ଉପକାର ମୁହିଁ କରିବ ତୋତେ ।

ତା ଶୁଣି ରାଜନ ।
ପଦ୍ମଣ୍ଡ ଗଣି ସେ କଲେ ଗମନ । ୭ ।

ନଳ ବୋଇଲେ ଏବେ ହେଲା ଦଶ ।
ଷିତରେ ଥୁଅନ୍ତେ ବରଷେ ବିଷ ।
ଆପଣା ଅଙ୍ଗକୁ ନଳ ଗୃହିଁଲେ ।
ବିଷ ଜାଲାରେ ବିରୂପ ଦିଶିଲେ ।
ଅତି ଅସୁନ୍ଦର ।
ଚର୍ମ ଦିଶୁଅଛି ଯେସନେ ଅଙ୍ଗାର । ୮ ।

ନାସା ଦେଖିଲେ ବଙ୍କ ହୋଇଗଲା ।
ଚକ୍ଷୁ ଶ୍ରୋଣିତ ପରାୟେ ଦିଶିଲା ।
ମନରେ ବଡ଼ ବିଷାଦ ପାଇଲେ ।
କର୍ପା ଏମନ୍ତ ତୁ କଲୁ ବୋଇଲେ ।
ସତ୍ୟ କହ ମୋତେ ।
କଉଁ ଅପରାଧ କଲି ମୁଁ ତୋତେ । ୯ ।

ନାମ ତୁମର ଯେ କିସ ଅଛଇ ।
କଉଁ ଅପରାଧ ମୁହିଁ କଲଇଁ ।
ଅମୋହ ଦଣ୍ଡ ଦହିଲୁ କିପାଇଁ ।
ସବୁ ତା ବୁଝାଇ କହ ଗୋସାଇଁ ।
ମହାନାଗ କହେ ।
କର୍କୋଟକ ମୋର ନାମ ଅଛଇ । ୧୦ ।

ଅଷ୍ଟକୁଳାଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ ମୁହିଁ ।
ଦେବତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଥାଇ ।
ଋଷିଶାପେ ମୁଁ ଯେ ଚ୍ୟୁତ ହୋଇଲି ।
ଅନେକ ଦିନ ହୋଇଲା ରହିଲି ।
ମୋକ୍ଷ ମାଗିଲଇଁ ।
ଋଷି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ । ୧୧ ।

ବହୁତ ଦିନ ସେହିଠାରେ ଥିବୁ ।
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ତୁ କଷ୍ଟ ପାଇବୁ ।
ପବନ ଆଉ ତୋତେ ନ ଲାଗିବ ।
ତପନ କିରଣ ବଡ଼ ନୋହିବ ।
ମୋହର ବଚନ ।
ବିଧାତା ଆଉ ନ କରିବ ଆନ । ୧୨ ।

କଉଣସି କାଳେ ସତ୍ୟ ଯୁଗରେ ।
ବୀରସେନ ସେ ତପନ ବଂଶରେ ।
ତାର ସୁତ ନଳରାଜା ହୁଇଲେ ।
ଶାପରୁ ମୁକତ ହେବୁ ବୋଇଲେ ।
ଶୁଣି ପଚାରିଲି ।
କେମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିବି ବୋଇଲି । ୧୩ ।

ଋଷି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଶୁଣ ବଚନ ।
ଅରଣ୍ୟେ ଆସିବେ ନଳରାଜନ ।
ବନପୋଡ଼ି ଯେତେବେଳେ ହୋଇବ ।
ଜାଣିଥା ନଳ ପ୍ରବେଶ ହୋଇବ ।

ତୁ ହାଙ୍କିବୁ ତେବେ ।
ଶୁଣିଣ ଯାୟେ ବିଜୟେ କରିବେ । ୧୪ ।

ନଳ ଅଟନ୍ତ ବଡ଼ ଧର୍ମବନ୍ତ ।
ତାଙ୍କୁ ଛୁଅଁନ୍ତେ ହୋଇବୁ ମୁକତ ।
ଦେବଲୋକରେ ଥାସି ତୁ ବସିବୁ !
ଯଥା ଅଧିକାରପଣ ପାଇବୁ ।
ଏହା କହୁଛନ୍ତି ।
ତୋତେ ଭେଟିଲ ହୋଇଲ ମୁକତ । ୧୫ ।

ହେ ମହାରାଜା ! ମୋର ବୋଲ ଶୁଣ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିଛି ଜାଣ ।
ଯେହୁ ଯେ ତୋତେ ଏ ଦୁଃଖ ଦେଇଛି ।
ତା'ର ଉପରେ ବିଷ ବରଷୁଛି ।
ସେ କହଇ ସିନା ।
ପାଇବ ସେହୁ ଯେତେକ ବେଦନା । ୧୬ ।

ସ୍ୱରୂପ ତୁମ୍ଭର ବିରୂପ କଲି ।
ବିପତ୍ତି ତୁମ୍ଭର ମୁହଁ ଦେଖିଲି ।
ଅରୂପ ହୋଇ କତୁଦିନ ଥାଅ ।
ବିପତ୍ତି ଗଲେ ନିଜରୂପ ହୋଅ ।
ସେହୁ ବସ୍ତ୍ର ଦୁଇ
ନଖ ଭିତରେଣ ସବୁ ଲୁଗାଇ । ୧୭ ।

ଯେତେ ବୋଲି ପୀତପଙ୍କଜ ଦୁଇ ।
ନଖ ଭିତରେଣ ଯାଇ ସମ୍ଭାଇ ।
କର୍କୋଟ ନାଗ ବୁଝାଇ କହିଲେ ।
ରୂପକୁ ତୋହର ଇଚ୍ଛା ହୋଇଲେ ।
ଯେମନ୍ତ କହିବୁ ।
ଏକ ଅଙ୍ଗେ ଏକ ଶାଟର ବାନ୍ଧିବୁ । ୧୮ ।

ନଳ ଯେ ମନେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ ।
ନାଗରାଜାର ବଚନ ଶୁଣିଲେ ।
ହରଷ ହୋଇ ପାଦେ ପଡ଼ି ଶୋଇ ।
କର୍କୋଟ ବଡ଼ ପରସନ୍ନ ହୋଇ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ପୁଣ ।
ତୋ ନାମ ଯେହୁ କରିବ ସ୍ମରଣ । ୧୯ ।

ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବିଷ ତାକୁ ନ ଲାଗିବ ।
ସର୍ପଘାତ ତାକୁ କେବେ ନୋହିବ ।
ତୋହୋର ମୋହୋର ସମ୍ବାଦ ଯେହୁ
ଏକମନ ହୋଇ ଶୁଣିବ ଯେହୁ ।
ଯେମନ୍ତ ହୋଇବ ।
ମୋହୋର ସମାନ କଷ୍ଟ ଫିଟିବ । ୨୦ ।

ଆଉ ଅଧିକ ବରମାନ ଦେଲେ ।
ସ୍ୱର୍ଗପୁରକୁ ସେ ବିଜୟେ କଲେ ।
ନଳ ସେଠାରୁ କିଛିଦୂର ଗଲେ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

କଣ୍ଟକ ଭିତରେ ।
ଯାଇଁ ସେ ହୋଇଲେ ସିଂହଦୁଆରେ ।୨୧।

ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଚନ୍ଦ୍ର ରାଜନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଣେ ସେ ମହା ଋଦ୍ୟମାନ ।
ଧର୍ମ ପାଳଇ ବିଧିମତ କରି ।
ସତ୍ୱଗୁଣ ସେହୁ ଅଛି ଆବୋରି ।
ବଡ଼ ଅବକାଶ ।
ଛତିଶ ନିଯୋଗ ଅଛନ୍ତି ପାଶ । ୨୨ ।

ଏହି ସମୟେ ନଗ୍ରର ଭିତରେ ।
ଯାଇ ହେଲେ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଛାମୁରେ ।
ଆସ୍ଥାନ ଲୋକ ଦେଖି ପଚାରିଲେ ।
କେବଣ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବ ବୋଇଲେ ।
ବଚନ କହନ୍ତି ।
ନଳରଜାର ସାରଥି ବୋଲନ୍ତି । ୨୩ ।

ତାହାଙ୍କର ମୁହିଁ ମିତ୍ର ଅଟଇ ।
ମୋର ତାଙ୍କର ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ ନାହିଁ ।
ନଳକୁ ଯହୁଁ ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିଲା ।
ତେଣୁ ବିଧାତା ଏତେସର କଲା ।
ତା ଶୁଣିଲେ ଯହୁଁ ।
ରଜା ଛାମୁରେ ଜଣାଇଲେ ତହୁଁ । ୨୪ ।

ରହୁ ବୋଲିଣ ସେହୁ ଅଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
କସ ବରତନ ଦେବା ବୋଇଲେ ।
କହିଲେ ବରଜନେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ହବିଷ ଭୋଜନ କରିବ ମୁହିଁ ।
ଉଦରକୁ ମାନ ।
ଧନକୁ ଧନ ଦେବ ହେ ରାଜନ । ୨୫ ।

ଶୁଣି କରି ରାଜ୍ୟେ ହସି କହିଲେ ।
ଅସବାବ ଘରୁ ନେବ ବୋଇଲେ ।
ଗୃହଗୋଟି ଅଶ୍ୱ ଦୁର୍ବଳ ଜରି ।
ଦାଅଡ ଧରେଣୁ ତହୁଁ ଅବୋଇ ।
ବାରୁଶାଳେ ରହି ।
ଅଶ୍ୱ ଗୃହଗୋଟି ପ୍ରତିପାଳଇ । ୨୬ ।

ସେ ନତବେଳେ ଅଶ୍ୱ ପାଣିକି ନେଇ ।
ନଦୀର ଭିତରେ ସ୍ନାନ କରାଇ ।
ସେହି ଠାବରେ ଚିନ୍ତନ କରନ୍ତି ।
ମନେଶୋଚ୍ଚ ଧାହାଣ ତହୁ ଆସନ୍ତି ।
ରାତ୍ରି ନିଦ୍ରା ନାହିଁ ।
ଦମୟନ୍ତୀ କି କଲ ବୋଲି ଭାଳଇ । ୨୭ ।

ଉଜାଗର ହୋଇ ନତ୍ୟେ ବୋଲଇ ।
ଏକା ହୋଇ ସେହୁ ଜପ କରଇ ।
ପୁରୁଷ ଅବଶ୍ୟେ ଛାଡ଼ି ଯେ ଗଲା ।
ନାରୀ ତାହାର ଯେ କେମନ୍ତ କଲା ।

ଶୁଣି ସଙ୍ଗ ଲୋକେ ।
ବାଉଳି ବୋଲିଣ ବୋଲନ୍ତି ଥୋକେ । ୨୮ ।

ବାରୁଣୀରେ ଯେତେ ଲୋକ ଶୁଅନ୍ତି ।
ସବୁଜନେ ସେ ତାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ।
କେହ୍ନେ ସେ କାହାକୁ ଛାଡ଼ି ଅଇଲା ।
ତୋହର ତହିଁକି କିସ ହୋଇଲା ।
ନିଦ୍ରା ତୁ ନ ଯାଉ ।
ବାଇଙ୍କ ପରି କର୍ମ୍ମ ହୋଉଥାଉ । ୨୯ ।

କାହାରି ବୋଲି ସେହ୍ନ ନ ଶୁଣନ୍ତି ।
ସମସ୍ତେହେ ତୁନି ହୋଇ ରହନ୍ତି ।
ବୋଲନ୍ତି ହୋ ନିଦ୍ରା ଯାଅ ଆମ୍ଭର ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଅଟେ ତାହାର ।
କିଛି ଧନ ଗଲା ।
ନାଳ ରହିଥି ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଇଲା । ୩୦ ।

ଏମନ୍ତେ ଶୁଣିମାତ୍ର ଏକ ରସ ।
ସ୍ୱାମୀରାଜା ଗୃହ ହୋଇଣ ପ୍ରବେଶ ।
କଟକଣାକ ସବୁ ସେ ଖୋଜିଲା ।
କେହ୍ନଣି ଠାବରେ ଭେଟ ନୋହିଲା ।
ଶ୍ରୀ ନବରେ ଯାଇ ।
ଭିତରେ ପଶୁ ସେ ବିପ୍ର ଖୋଜଇ । ୩୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହୋଇଲା ।
ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ ଯେ ଖୋଜି ନ ପାଇଲା ।
ରାତ୍ରରେ ବାହୁଶାଳାରେ ଶୋଇଲା ।
ନିଶାରେ ସେହୁ ସଙ୍କେତ ପାଇଲା ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଚ୍ଚର ।
କପ ବୋଲଇ ଏ ବୁଝି ନ ପାର । ୩୨ ।

ପାରୁଣ ଲୋକ ବୋଲନ୍ତି ଗୋସାଇଁ ।
ସବୁଦନେ ଏହମତ କହୁଥଇ ।
ବାଇ ବୋଲି ଅମ୍ଭେ ବୋଲୁଁ ଏହାକୁ ।
ପଚ୍ଚରିଲେ ସେ ନ କହେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ହରଷ ।
ବିଧାତା ଅତା ମୋତେ ଦେଲା ପଣ । ୩୩ ।

ଶୁଣିଲା ବେଳୁଁ ଉଜାଗର ହୋଇ ।
ହରଷ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବସଇ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ଅସି ଯହୁଁ ହେଲା ।
ବିପ୍ର ତାହାଙ୍କ ପାରୁଶେ ବସିଲା ।
ନରେଖି-ସ୍ୱହ୍ଲା ।
ବିରୂପ ଦେଖିଣ ନୁହେ ବୋଇଲା ।୩୪।

ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର ସବୁ ଖୋଜିଲା ।
ଆହୁର ବହୁତ ରାଜ୍ୟ ବୁଲିଲା ।
ନେଉଟି କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ରକୁ ଚଳିଲେ ।
ସମସ୍ତ ସ୍କୁର ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ।

ରାଜାଙ୍କ ଛାମୁରେ ।
ଦର୍ଶନ କରି ଜଣାଇଲେ ଗୃହରେ । ୩୫ ।

ଶୁଣିମା କର୍ଣ୍ଣାଟେଶ୍ୱର ଠାକୁର ।
ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ।
ସର୍ବ ରାଜ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ଧୋଳିଲୁ ।
ନଗର ପାଟଣା ସବୁ ବୁଲିଲୁଁ ।
ନିର୍ଝର ବନରୁ ।
ଯାଇ ନ ପାରି ଆଇଲୁ ଦୂରରୁ । ୩୬ ।

ଶବ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ କିଛି ନ ଦେଖିଲୁଁ ।
ବହୁଦ ବୁଲି ନେଉଟି ଆଇଲୁଁ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ ଅଯୋଧ୍ୟା ଯାଇଥିଲା ।
ସବୁଙ୍କଠାରୁ ଆଗେ ଆଇଲା ।
ଛାମୁରେ ଜଣାଇ ।
ଏକ ଶକୁନ ମୁହିଁ ଦେଖିଲଇଁ । ୩୭ ।

ଅନେକ ଦୂର ଯେ ମୁହିଁ ଖୋଜିଲି ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗ୍ରରେ ଯାଇ ହୋଇଲି ।
ସାରଥି ସେ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜାର ।
ରକ୍ଷକ ହୋଇଥାଇ ଭଣ୍ଡାରର ।
ସେଠାରେ ରହିଲି ।
ତାହାର ଠାହୁଁ ଏମନ୍ତ ଶୁଣିଲି । ୩୮ ।

ନିଶାରେ ସେହୁ ନଚେ୍ୟ ବୁଲୁଥାଇ ।
ପାରୁଣ ଲୋକଙ୍କୁ ପଚ୍ଛାରଲଇଁ ।
ସେହ୍ନୁ ବୋଇଲେ ସ୍ୱଭାବ ଏହାର ।
ଅଛିଲ ଡନୁ ଏ ନିଶାଘ୍ରଗର ।
ଏମନ୍ତ ହୁଅଇ ।
ପଚ୍ଛରଲେ ସେ କଥା ନ କହଇ । ୩୯ ।

ନିତି ଡନରେ ଏମନ୍ତ ବୋଲଇ ।
ସେହୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଖୁଡ଼ି ସେ ଆସଇ ।
ଯେତିକା ହୋଇ ସେ ଅରଣ୍ୟ କ କଲା ।
ମନ୍ତ୍ରୋପଠାରୁ ସେ କେଣିକ ଗଲା ।
ଏମନ୍ତ ଶୁଣିଲା ।
ପ୍ରଭାତ ହୁଅନ୍ତେ ପାଶେ ହୋଇଲା । ୪୦ ।

ଦେଖିଲା ସେହୁ ବଡ଼ ଅସୁନ୍ଦର ।
ଚର୍ମ ଦଗ୍ଧଅଛି ଯେହ୍ନେ ଅଙ୍ଗାର ।
ନାସା ଯେ ତାହାର ବଜ ହୋଇଛି ।
ଚକ୍ଷୁ ଶ୍ରୋଣିତ ପ୍ରାୟେକ ଦଗ୍ଧିଛି ।
ଦେଖିଲା ଏସନ ।
ଜାଣିଲା ଏ ନୋହେ ନଳ ରାଜନ । ୪୧ ।

ନଳ ସଙ୍କେତ ତନ୍ତୁଁ ସେ ନ ପାଇ ।
ରାଜା ମନେ ଯେ ମହାତାପ ପାଇ ।
ମହାଦେବ ସେ ସୁମରଣା କଲେ ।
ନଳକୁ ମନେ ନିସଣ ହୋଇଲେ ।

ଦମନ୍ତୀଙ୍କ ପାଇ ।
ବାରତା କହ ରାଜା ଆଜ୍ଞା ଦେଇ । ୪୨ ।

ସବୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେ ଶିଘ୍ର ନବର ।
ପାଇଁ ହୋଇଲେ ଦମନ୍ତୀ ଛାମୁର ।
ବାରତା ସବୁ ଶ୍ବରେ ଜଣାଇଲେ ।
ଶୁଣି ସେ ମେଲାଣି ସବୁଙ୍କୁ ଦେଲେ ।
ବେଗ ହୋଇ ଯାଅ ।
ଅଯୋଧ୍ୟାପୁର ଦୂତ ଏକା ଥାଅ । ୪୩ ।

ବିପ୍ରଙ୍କୁ ପୁଣି କରି ନମସ୍କାର ।
ବିନୟୀ ହୋଇ କହନ୍ତି ଉତ୍ତର ।
ସୌତ୍ରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେବଇଁ ମୁହିଁ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର ଯିବ ଗୋସାଇଁ ।
ମିଛ ସେ କହିବ ।
ଶ୍ରୀମ ରାଜାର ଲେଖା ବୋଲି ଦେବ । ୪୪ ।

ଅଯୋଧ୍ୟାନଗର ଯେତେକ ଦୂର ।
ସେତେ ଦିନେ ପାଇ ହୋଇବ ଶୂର ।
ତହିଁକି ଦିନେ ଅଧିକ ଗଣିଲେ ।
ସ୍ୱୟମ୍ବର କଣ୍ଟେ ସେ ଦିନ କଲେ ।
ଲେଖ ଭାଷା ଲହି ।
ଦମନ୍ତୀ ଦ୍ୱିତୀ ସ୍ୱୟମ୍ବର ହୋଇ । ୪୫ ।

ଭୂପୃଷ୍ଠେ ଯେବେ ବୋଲିବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଏବତଦନେ ଲେଖା ଦେଲ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଲେଖରେ କଣ୍ଠ କାଲି ସ୍ୱୟମ୍ବର ।
ଛଳନ୍ତ କପାଇଁ କଲୁ ତୁ ସ୍ୱର ।
ଏମନ୍ତ କହିବ ।
ଅପୁଷ୍ଟ ପଥେ ହୋଇଲି ବୋଲିବ । ୪୬ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଲେ ପଠିଆଇ ।
କପଟ କଥା କେହି ନ ଜାଣଇ ।
ଦମନ୍ତୀ ପିତା ନବରେ ରହିଲେ ।
ହରଗଉରୀ ଆରାଧନା କଲେ ।
ନଳରାଜା ପାଇଁ ।
ଷଟଚ୍ଛଦ ଭେଟ କରାଅ ଗୋସାଇଁ । ୪୭ ।

ସୁଜ୍ଞଜନେ ଶୁଣ ନଳ ଚରିତ ।
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେ ହୋଇବ ପବିତ୍ର ।
ଶ୍ରୀରାମ ଆଗେ ମାର୍କଣ୍ଡ କହନ୍ତେ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ରାମ ବିପତ୍ତି ନ ରହେ ।
ସୁଜ୍ଞଜନେ ଶୁଣ ।
ଶୋଭା ହୋଇଲେ ବହୁତ କାରଣ । ୪୮ ।

ବିପତ୍ତି ତାର ବଡ଼ ବେଗେ ଯାଇ ।
ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ କେବେହେଁ ନୋହଇ ।
ବହୁତ କୁଟୁମ୍ବ ବୃଦ୍ଧି ହୋଅଇ ।
ଧର୍ମରେ ବୁଦ୍ଧି ଅହର୍ନିଶି ଥାଇ ।

ଠାକୁର ସୁମର ।
ବଡ଼ ମାୟାବୀ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର । ୫୯ ।

ବଇରତ ପଣେ ଯେହ୍ନୁ ଭଜନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେସେ ସାୟୁଜ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଲଭନ୍ତି ।
ଗଜରାଜ ମୋକ୍ଷ ତିନ ଜନ୍ମରେ ।
ଶ୍ରାଦ୍ଧା ବସିଲା ଯାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।
ସେହୁ ଚକ୍ରଧର ।
କିସ ପୁଣ୍ୟ ଯେ କଲାକ କୁମ୍ଭୀର । ୬୦ ।

ବୈଷ୍ଣବ ଗଣେହି ଯେହ୍ନୁ ଭଜଇ ।
ଅନ୍ତ୍ୟେ ପରମ ଗତି ସେ ପାଇ ।
ପ୍ରହଲାଦ ଯେ କଲା ସୁମରଣ ।
ସ୍ତମ୍ଭରୁ ତାହାର ଦେଲେ ଆପଣ ।
ଭୃତ୍ୟ ଅପମାନ ।
ଡାକଲେ ଟେକ ସେ ଥାନ୍ତି ଶ୍ରବଣ । ୬୧ ।

ଆରତେ ଗଜଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଡାକିଲା ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ସଭାତଳେ ସୁମରିଲା ।
କାହିଁ ଥାଇ ତା ଶୁଣିଲେ ଗୋସାଇଁ ।
ଭକ୍ତ ରକ୍ଷା ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ହୋଇ ।
ତାହା ଭୁଲେମ୍ଭ କର ।
ମଧୁସୂଦନ ସେ ପାଦେ କିଙ୍କର । ୬୨ ।

ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ନଳିନୀ ଗଉଡ଼ା (ମୁନିବର ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ରାମ ପଶ୍ଚିରନ୍ତି ପୁଣ । ମାର୍କଣ୍ଡ କହେ ଶୁଣ ।
ନଳ ସେ କଷ୍ଟକେ ଥିଲା । କେମନ୍ତେ କଲା ଏ । ୧ ।
ଏକଦିନେ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ । ବାଜିଶାଳାକୁ ଗମନ ।
ବିଜୟେ ସେ ରାଜା କଲେ । ଅଶ୍ୱ ଦେଖିଲେ ଏ । ୨ ।
ସମସ୍ତ ଅବଧାରିଲା । ନଳଖଦାରେ ପଶିଲା ।
ଦେଖିଲା ସେ ଅଶ୍ୱ ସ୍ଥିର । ପ୍ରଶଂସା କରି ଏ । ୩ ।
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଲଗି ପାଶ୍ରେଡ଼ି । ଆପଣେ ଦିଅନ୍ତି ଶାଢ଼ୀ ।
ରାଜା ସେ ଆସ ବୋଇଲେ । ହସ୍ତ ଧଇଲେ ଏ । ୪ ।
ଶ୍ରୀବାରୁ ପାଶରେ ଯାଇ । ରାଜା ସମର୍ପଣ ଦେଇ ।
ଆଜ୍ଞାଦେଲେ ସେହୁ କ୍ଷଣ । ବେହେରା ପଣ ଏ । ୫ ।
ସର୍ବ ବାହୁକଙ୍କୁ କହି । ଏହୁ ସେ ଯାହା ବୋଲଇ ।
ଆମ୍ଭର ବୋଇଲା ସେହୁ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହୋଉ ଏ । ୬ ।
ଯେତେକ ଅଶ୍ୱ ଆମ୍ଭର । ଚରନ୍ତି ସବୁ ଏହାର ।
ଆନ ଯେ ତାହା କରିବ । ଦଣ୍ଡ ପାଇବ ଏ । ୭ ।
ଏତେ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ରାୟେ । ନଗରେ କଲେ ବିଜୟେ ।
ସେ ଦିନୁଁ ନଳ ବଢ଼ିଲେ । ଚରନ୍ତି କଲେ ଏ । ୮ ।
ଏମନ୍ତ ବହୁତ ଦିନ । ରହିଲେ ନଳରାଜନ ।
କେହୁ ତାହାଙ୍କୁ ନ ଜାଣି । ଥିଲେ ସେ ପୁଣି ଏ । ୯ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ ରାୟେ । ଆସ୍ଥାନେ କରି ବିଜୟେ ।
ସମସ୍ତେ ଛନ୍ତି ପାରୁଷେ । ଏକ ଦିବସେ ଏ । ୧୦ ।

ମାୟା ଦୂତେକ ଅଇଲା । ସମ୍ମୁଖେ ଦର୍ଶନ କଲା ।
ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଲେଖ ଦେଲା । ରାଜା ଶୁଣିଲା ଏ । ୧୧ ।
ପୁନାନନ୍ଦ ମୁଖ ଚାହିଁ । ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ।
କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶୁଁ ଅଇଲୁ । ବିଳମ୍ବ କଲୁ ଏ । ୧୨ ।
ଭୀମ ରାଜା ପଠିଥାଇ । ଦ୍ୱିତୀ ସ୍ୱୟମ୍ବର ପାଇଁ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ବରିବେ ବର । ଇଚ୍ଛାସେ ତାର ଏ । ୧୩ ।
କାଲି ହେବ ସ୍ୱୟମ୍ବର । ଲିହ୍ୱ ଅଛନ୍ତି ଲେଖର ।
ଲୁ ଆସି ଅଜ ହୋଇଲୁ । କାହିଁ ରହିଲୁ ଏ । ୧୪ ।
ଇସ୍ୟେଣ ଦୂତ ଜଣାଇ । ବହୁତ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ।
ଧର୍ମେଣ ଖାଇ ଅଇଲ । ଆସି କହିଲ ଏ । ୧୫ ।
ରାୟେ ଶୁଣି ଦୁଃଖ କଲେ । ବହୁତ ଚିନ୍ତା ପାଇଲେ ।
ବୋଇଲେ ଆଗ ଜାଣିଲେ । ଯାଆନ୍ତୁ ଭଲେ ଏ । ୧୬ ।
ସମ୍ମୁଖେ ଯେ ଉଭା ହୋଇ । ବାହୁକମାନ ଅଛଇ ।
ନଳ ଯେ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ । ସର୍ବ ଶୁଣିଲେ । ୧୭ ।
ବହୁତ ମନ ବିରସ । ଶୁବର ଶୁଣି ସନ୍ଦେଶ । ,
ଯିବାକୁ ମନେ ବିଚାର । ରାଜା ପଚାର ଏ । ୧୮ ।
ବାହୁକମାନେ ହେ ଶୁଣ । କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶ ତ ଜାଣ ।
ରଥ କେ ପାରିବ ବାହି । ଦିନହି ନାହିଁ ହେ । ୧୯ ।
ବାହୁକମାନେ ଜଣାଇ । ଅସମ୍ଭବ ଆଜ୍ଞା ଏହୋଇ ।
କୁଣ୍ଡୀକ ଅଯୋଧ୍ୟାପୁର । ବହୁତ ଦୂର ଏ । ୨୦ ।
ସାତମାସ ଯେବେ ଯାଇ । କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ରରେ ହୋଅଇ ।
ରଥ କେ ଧନକେ ନେବ । କେହୁ ପାରିବ ଏ । ୨୧ ।
ସାରଥିଙ୍କର ବଚନ । ଶୁଣିଲେ ସେହୁ ରାଜନ ।
ପ୍ରମାଣ କଥା ବୋଇଲେ । ତୁନି ହୋଇଲେ ଏ । ୨୨ ।

ଏମନ୍ତେ ନଳ ଜଣାଇ । ଶୁଣ ସାବଧାନ ହୋଇ ।
କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶକୁ ବୋଲି । ନେମଇଁ କଲି ଏ । ୨୩ ।
ଏକା ତୁ ବିଜେ କରିବୁ । କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ରକୁ ତୁ ଯିବୁ ।
ରଥ ମୁଁ ଏକା ବାହିବି । ନେଇ କରିବି ଏ । ୨୪ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ଶୁଣି ହୋଇଲେ । ଧନ୍ୟ ତୁ ବୋଲି ବୋଇଲେ ।
କେତେକ ବେଳରେ ଯିବା । ବିଜେ କରିବା ଏ । ୨୫ ।
ଆଜର ଦିବସ ଯାଉ । ଶୁଭେଣ ଯେ ରାତ୍ର ପାହୁ ।
କାଲିର ପ୍ରଭାତେ ରାଜ୍ୟେ । କରି ବିଜୟେ ଏ । ୨୬ ।
ଆସ୍ଥାନ ଘରୁ ଉଠିଲେ । ରାଜମାନ୍ତରେ ରହିଲେ ।
ଶର୍ବରୀ ଶେଷ ହୋଇଲା । ପ୍ରାତ ହୋଇଲା ଏ । ୨୭ ।
ପ୍ରଭାତୁଁ ଉଠି ରାଜନ । ହକାରି କଲେ ବହନ ।
ଅଜ୍ଞା ଯେତୁ ରାଜା ଦେଲେ । ଯିବା ବୋଇଲେ ଏ । ୨୮ ।
ଜଣାଇ ପୁଣି ସୁମ୍ଭରେ । ବିଜେ କରିବା ରଥରେ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ବିଜୟ କଲେ । ନଳ ବହିଲେ ସେ । ୨୯ ।
ବାଗଡୋର ସେ ଗ୍ରହିଲେ । କର୍ଣ୍ଣରେ ମନ୍ତ୍ର କହିଲେ ।
ଉଠିଲେ ସେ ଅଶ୍ୱ ବୀର । ପବନ ସରି ଏ । ୩୦ ।
ବେଗେ ଚଳି ଯାଉଥିଲେ । ରାଜା ଦେଖନ୍ତି ରହିଲେ ।
କହେ ଉତ୍ତରୀୟ ଥିଲା । ଖସି ପଡ଼ିଲା ଏ । ୩୧ ।
ବାହୁକକୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ରଥ ରୁହାଅ ବୋଇଲେ ।
ଉତ୍ତରୀୟ ପଡ଼ିଗଲା । ଯେନ ବୋଇଲା ଏ । ୩୨ ।
ସାରଥି କହେ ସୁମ୍ଭର । ରହିଲା ବହୁତ ଦୂର ।
ଏଠାରେ କମା ରହିବା । କାହିଁ ପାଇବା ଏ । ୩୩ ।
ଶୁଣି ରାଜେ ଅଜ୍ଞା ଦେଲେ । ରୁହାଅ ରଥ ବୋଇଲେ ।
ଥିଲୁଁ କେତେକ ଦୂର । ଜାଣିମା ତୋର ଏ । ୩୪ ।

ରଥବର ରୁହାଇଲେ । ସେହୁ ରାଜ୍ୟେ ପସ୍ତରିଲେ ।
ଉତ୍ତରୀ ପଡ଼ିଲାଠାରେ । ହୋଇଲେ ଖରେ ସେ । ୩୫ ।

ଉତ୍ତରୀ ତହୁଁ ଘେନିଲେ । ଯେଉଁଠାରୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ।
ଅଶୀ ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା । ଲୋକ କହିଲା ଏ । ୩୬ ।

ରାଜା ତହୁଁ ପଚାରିଲେ । ସାରଥି ଶୁଣ ବୋଇଲେ ।
ସତ ତ କହିବୁ ମୋତେ । ବିସ୍ମୟ ତୋତେ ଏ । ୩୭ ।

ଅଶ୍ୱହୃତ ବିଦ୍ୟା ତୁହି । ଅଛୁ ବୁ ସେ ପୁଣ ପାଇ ।
ନୋହିଲେ ଏତେକ ଖରେ । ହୋଇସ୍ୟେ କାହାରେ ଏ ।୩୮।

ସାରଥି ତାଙ୍କୁ କହିଲେ । ଜାଣଇଁ ମୁହିଁ ବୋଇଲେ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣି ହସିଲେ । ଆଜ୍ଞା ସେ ଦେଲେ ଏ ।୩୯ ।

ଅଶ୍ୱହୃତ ବିଦ୍ୟା ମୁହିଁ । ବହୁତ ଭଲ ଜାଣଇଁ ।
ପାଇଁ ବିଦ୍ୟା କରିବା । ମିତ୍ର ହୋଇବା ଏ ।୪୦ ।

ବାହୁକ ପୁଣି ପଚାରି । ସେହୁ ବିଦ୍ୟା କସ କରି ।
ଆଜ୍ଞା ସେ ହୋଉ ରାଜନ । ଜାଣଇ ପୁଣ ଏ । ୪୧ ।

କହନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ରାଜନ । ଏହୁ ବିଦ୍ୟା ଯେ ଏସନ ।
କଳିଯୁଗ ବାଧା ନାହିଁ । ଜୁଟେ ଜିଣଇ ଯେ । ୪୨ ।

ପଶାରେ ଯେ ଦଶଦାନ । ଖେଳରେ ସେ ପଡ଼େ ଜାଣ ।
ଡାକିଲେ ଦାନ ପଡ଼ଇ । ଅବଜ୍ଞା ନୋହି ଏ ।୪୩।

ଆରେକ କଥାଏ ଶୁଣ । କଉତୁକ ଏହୁ ଜାଣ ।
ବୃକ୍ଷେ ଯେତେ ପତ୍ର ଥାଇ । ତାହା ଜାଣଇ ଏ ।୪୪।

ଶୁଣି ତା ନଳରାଜନ । ହରଷ ହୋଇଲେ ମନ ।
ପଶାରେ ଯେବେ ଜିଣଇ । ଘେନିବ ମୁହିଁ ଏ ।୪୫।
ଏତେ ବଚନ କହିଲେ । ବିଦ୍ୟା ସେ ଦେଅ ବୋଇଲେ ।
କେମନ୍ତ ସେହୁ ଅଟଇ । ତାହା ବୁଝଇ ଏ । ୪୬ ।

ଏତେ ଶୁଣି ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ । ଉପଦେଶ ଦେଲେ କର୍ଣ୍ଣ ।
ବିଦ୍ୟା ତୁ ପରୀକ୍ଷା କର । ଏହି ବୃକ୍ଷର ଏ । ୪୭ ।
ନଳ ଯେ ଏହା ଶୁଣିଲେ । ବାହାଡ଼ା ବୃକ୍ଷ ଦେଖିଲେ ।
ଏକ ସେ ଡ଼ାଳକୁ ଗୃହିଁ । ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଏ ।୪୮।
ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଯାଇ । ବୃକ୍ଷର ତଳରେ ହୋଇ ।
ପତ୍ର ସେ ମୂଳେ ଗଣିଲା । ସତ୍ୟ ହୋଇଲା ଏ ।୪୯।
ସେହି ବୃକ୍ଷ ତଳେ ଥିଲା । ନଳ ପ୍ରତକ୍ଷେ ଦେଖିଲା ।
ଦେହରୁ ବାହାର ହୋଇ । ପୁରୁଷେ ଯାଇ ଏ ।୫୦ ।
ନଳ ତା ଯହୁଁ ଦେଖିଲେ । ବେଗେଣ କେଶ ଧଇଲେ ।
ବିଜ ନିବାଣ ହୋଇଲା । ପ୍ରାଣ ପାଇଲା ଏ । ୫୧ ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ହେ ନଳ । ବିଷରେ ଯେଉଁ ଅନଳ ।
କର୍କୋଟ ତୋତେ ଦଂଶିଲା । ମୋତେ ହୋଇଲା ଏ । ୫୨।
ତୋତେ ସେ ଯେ କହିଗଲା । ପଛେ ଜାଣିମୁ ବୋଇଲା ।
କହିଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯିବ । କଷ୍ଟ ପାଇବ ଏ । ୫୩ ।
ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ବଚନ । ଯେନଣ ଅଛଇ ମନ ।
ସେ ଦିନୁ ତାପ ପାଇଲୁ । ଏବେ କହିଲୁ ଏ ।୫୪।
ଅଶ୍ୱହୃଦ ବିଦ୍ୟା ଯହୁଁ । ଯେନଲୁ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ତହୁଁ ।
ତେଣୁ ମୁଁ ବେଗେ ବାହାର । ମୋତେ ନ ଧର ଏ ।୫୫।
ନଳରାୟେ ତାହା ଶୁଣି । ତାକୁ ଯେ ବୋଲନ୍ତି ବାଣୀ ।
ଦେଲୁ ତୁ ଦୁଃଖ ଅପାର । ଶତ୍ରୁ ମୋହର ଏ ।୫୬।
କିସ ଅଟଇ ତୋ ନାମ । ମୋତେ ଜଣାଅ ବହନ ।
କାଟିବି ଶିର ତୋହର । ପ୍ରମାଣ ମୋର ଏ ।୫୭।
ଭୟ କରି ସେ କହଇ । କଳିଯୁଗ ମୁଁ ଅଟଇ ।
ଏତେକ ଦୁଃଖ ମୁଁ ଦେଲି । ସତ୍ୟ କହିଲି ଏ ।୫୮।

ନଳ ଦମୟନ୍ତୀ ବିଚ୍ଛେଦ । ହୋଇଲା ଯେତେ ପ୍ରମାଦ ।
ମୁହିଁ ଯେ ଏସନ କଲି । ଦଣ୍ଡ ପାଇଲି ଏ । ୫୯ ।
ବିଧାତା କହିଲା ମୋତେ । ଦୁଃଖ ଦେଲି ଅପ୍ରମିତେ ।
ତୁ ମୋତେ କରିବୁ କପ । ଗଲି ମୁଁ ନାଶ ଯେ । ୬୦ ।
ଛୁଡ଼ ଛୁଡ଼ ରଜା ମୋତେ । ବର ମୁଁ ଦେଉଛି ତୋତେ ।
ଯେନ ମୋ ମନର ବାଞ୍ଛା । କର ତୁ ରକ୍ଷା ଏ । ୬୧ ।
ଶୁଣିଣ ନଳ ରାଜନ । ହୋଇଲେ ତାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ଛୁଡ଼ିଲେ କେଶ ତାହାର । ଦେଲେ ଉତ୍ତର ଏ । ୬୨ ।
ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ ସ୍ୱର୍ଗପୁର । ମୁହିଁ ରାଜା ପୃଥିବୀର ।
କିସ ଅପରାଧ ମୁହିଁ । ତୋତେ କଲଇଁ ଏ । ୬୩ ।
କଳି ଧମ୍ବାଷ କହିଲା । ରାଜନ ଶୁଣ ବୋଇଲା ।
ଅପରାଧ ନାହିଁ ତୋର । ଦୋଷ ମୋହୋର ଏ । ୬୪ ।
ଯମରାଜା ଇଃକର । ଦମୟନ୍ତୀର ସ୍ୱୟମ୍ବର ।
ସ୍ୱର୍ଗରେ ଆମ୍ଭେ ଶୁଣିଲୁଁ । ବେଗେ ଅଇଲୁଁ ଏ । ୬୫ ।
ଆସନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗ ପଥରେ । ଭେଟିଲଛି ସୁନାସୀରେ ।
ବରୁଣ ଅଗ୍ନି କୁବେର । ଥିଲେ ସଙ୍ଗର ଏ । ୬୬ ।
ସେଠାରେ ମୋତେ କହିଲେ । ଦମୟନ୍ତୀ ନଳ ବରିଲେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଥିଲୁ ସଭାରେ । ବରଣଠାରେ ଏ । ୬୭ ।
ତୋହୋର ଧାର୍ମିକ ପଣ । କହିଲେ ସେ ସର୍ବ ପୁଣ ।
ମୁହିଁ ତା ସର୍ବ ଶୁଣିଲି । ଗର୍ବ ବହିଲି ଏ । ୬୮ ।
ବୋଇଲି ତୁମ୍ଭର ଥାଇଁ । ତୁମ୍ଭକୁ ନ ବରି ସେହୁ ।
ନଳକୁ କନ୍ୟା ବରିଲା । ଅନ୍ୟାୟ କଲା ଏ । ୬୯ ।
ବିଚ୍ଛେଦ ତାକୁ କରିବି । ଦୁଃଖହିଁ ବହୁତ ଦେବି ।
ସଙ୍ଗରେ ଦ୍ୱାପର ଘେନି । ଅଇଲି ବେନି ଏ । ୭୦ ।

ଇନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ନାସ୍ତି କଲେ । ଆସିବା ପନ୍ଥୁଁ ଦେଖିଲେ ।
ବୋଇଲେ ଦୁଃଖ ନ ଦେବୁ । କଷ୍ଟ ପାଇବୁ ଏ ।୭୧।
ସେ ବନୁ ମୁହଁ ଅଇଲି । ବହୁତ ବନ ଜଗିଲି ।
ଅନ୍ୟାୟେ ପନ୍ଥୁଁ ଦେଖିଲି । ଦେହେ ପଶିଲି ଏ । ୭୨ ।
ସେହୁ ବନୁ ତୋର ମନ । କଲଇଁ ମୁହଁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ।
ପୁଷ୍କର ହକଗ କଲୁ । ପଣା ଖେଳିଲୁ ଏ । ୭୩ ।
ଦ୍ୱାପର ସାର ହୋଇଲା । ସିଂହାସନ ତଳେ ଥିଲା ।
କପଟେ ଦାନ ପଡ଼ିଲା । ସେହୁ ଜିଣିଲା ଏ । ୭୪ ।
ଯେତେ ବୋଲଇ ପୁଷ୍କର । ଆସ୍ତୁତି ନୋହେ ତୋହୋର ।
ପଥରେ କପୋତ ହେଲା । ବସ୍ତ୍ର ଯେ ନେଲା ଏ । ୭୫ ।
ଦାଣ୍ଡରେ ମଣ୍ଡୋପ ହୋଇ । ଖଣ୍ଡା ହୋଇ ସେ ପଡ଼ଇ ।
ଦ୍ୱାପର ସବୁ ହୋଇଲା । କଳି କହିଲା ଏ । ୭୬ ।
ଶୁଣିଣ ଏହା ରାଜନ । ଷଜୟେ କଲେ ବନ୍ଧନ ।
ନଳ ବଚନ ଶୁଣିଲା । ବର ସେ ଦେଲା ଏ । ୭୭ ।
ପ୍ରାତକାଳେ ନାମ ତୋର । ସୁମରିବେ ଯେଉଁ ନର ।
ମୋହୋର ବାଧା ନୋହିବ । ସୁଖୀ ହୋଇବ ଏ । ୭୮ ।
ସମ୍ବାଦ ତୋର ମୋହୋର । ଶୁଣିମ ଯେହୁ କର୍ଣ୍ଣର ।
ପାତକ କ୍ଷୟ ହୋଇବ । ସୁଖ ପାଇବ ଏ । ୭୯ ।
ନଳକୁ ବର ବହୁତ । ଦେଲେ ସେ କଳି ଭୂରିତ ।
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ସେ ହୋଇଲେ । ନଳ ଅଇଲେ ଏ । ୮୦ ।
ବାହୁଡ଼ା ବୃକ୍ଷର ଗ୍ରୁଇ । ସେହୁ ବନୁ ଯେ ମାଡ଼ଇ ।
କଳି ସେ ଯୁଗ ବାଧଇ । ପାତକୀ ହୋଇ ଏ । ୮୧ ।
ବାହୁଡ଼ି ନଳ ଆସଇ । ରଥରେ ଭଜେ କରଇ ।
ସୁମନା ରଜା ହୋଇଲା । ଉଚ୍ଛନ୍ନ ଗଲା ଏ । ୮୨ ।

ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞା ଦେଲେ । ବେଗେଣ ଯିବା ବୋଇଲେ ।
ରଥ ସେ ପୁଣ ବାହୁଲେ । ବେଗେ ଚଳିଲେ ଏ । ୮୩ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଳ ପ୍ରହରେ । ହେଲେ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶରେ ।
ପ୍ରବେଶ କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ରରେ । ଯାନ୍ତି ଦାଣ୍ଡେରେ ଏ । ୮୪ ।
ନଳର ଏହୁ ଚରିତ । ଯେ ଶୁଣେ ହୋୟେ ପବତ୍ର ।
ମହା ବିପତ୍ତି ଫିଟଇ । ପଣ୍ଡିତେ କହି ଏ । ୮୫ ।
ଶ୍ରୀରାମ ଅରଣ୍ୟେ ଥିଲେ । ମାରକଣ୍ଡ ଶୁଣାଇଲେ ।
ରାବଣ ସେତୁ ଛେଡିଲେ । ସୀତା ଆଣିଲେ ଏ । ୮୬ ।
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ସୁନ୍ଦର । ନାରାୟଣ ଚକ୍ରଧର ।
ମୁକୁନ୍ଦ ବିଷ୍ଣୁ ବାମନ । ମଧୁସୂଦନ ଏ । ୮୭ ।
ଅନନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ କେଶବ । ଶାରଙ୍ଗଧର ମାଧବ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପାଳ ରାମ । ଶ୍ରୀପତି ଶ୍ୟାମ ଏ । ୮୮ ।
ନରହରି କୃପାସିନ୍ଧୁ । ବାସୁଦେବ ଦୀନବନ୍ଧୁ ।
ଭକତଜନ ସୁନ୍ଦର । ପାତକୁଁ ତର ଏ । ୮୯ ।
ଯୁଧିଷ୍ଠି ଦେବ ଶୁଣିଲେ । ମୋକ୍ଷଗତି ସେ ପାଇଲେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯେ ଦୟା କଲେ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ଏ । ୯୦ ।
ବଇଷ୍ଣବ ଯେ ବୋଲନ୍ତି । ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ।
ମଧୁସୂଦନ ତାଙ୍କର । ପାଦତଳର ଏ ୯୧ ।

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଜ୍ଜରୀ

ବୋଲନ୍ତ ଯେ ମାରକଣ୍ଡ ଶୁଣ ରଘୁନାଥ ।
ଏକମନେ ଶୁଣ ନଳ ଦମୟନ୍ତୀ ଚରିତ ଯେ । ୧ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରଥଘୋଷ ଶୁଭେ ଯେତେବେଳେ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ମନରେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ । ୨ ।
ମନେ ବିଚାରିଲେ ନିଶ୍ଚେ ନଳ ବିଜେ କଲେ ।
ସେହୁ ରଥଘୋଷ ଶୁଣି ସତ୍ୟ ବିଚାରିଲେ ଯେ । ୩ ।
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱାରିମାନେ ଦେଖି ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ।
ଧାଇଁ ଯାଇଁ ଜଣାଇଲେ ଭୀମ ଯେ ରାଜନ ଯେ । ୪ ।
ଦେଖିଲୁ ହେ ଦେବ ନଗ୍ର ଦାଣ୍ଡର ମଧ୍ୟର ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ରାଜା ଅଯୋଧ୍ୟା-ଈଶ୍ୱର ଯେ । ୫ ।
ଏକା ରଥକରେ ବିଜେ କରିଣ ଆସନ୍ତି ।
ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ନାହାନ୍ତି ଯେ । ୬ ।
ଦାଣ୍ଡର ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେ ଦେଖିଣ ଆସିଲୁଁ ।
ତେଣୁ ଶ୍ରୀଚରଣତଳେ ଆସି ଜଣାଇଲୁଁ ଯେ । ୭ ।
ଏମନ୍ତେଣ ଦ୍ୱାରପାଳମାନେ ଜଣାଇଲେ ।
ସିଂହଦ୍ୱାରେ ରାଜା ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ବିଜେ କଲେ ଯେ । ୮ ।
ରାଜା ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ପାଟେ ପାତ୍ର ବେଗ ହୋଇ ।
ଦର୍ଶନ କରାଅ ତାଙ୍କୁ ପହଣ୍ଡ ମଣାଇ ଯେ । ୯ ।
ଉତ୍ତମ ମାନ୍ୟ କରିଣ ବିଜେ କରାଇବ ।
ଆସ୍ଥାନକୁ ଶୀଘ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ଘେନିଣ ଆସିବ ଯେ । ୧୦ ।

ଏତେ କହିକରି ପାଶମାନଙ୍କୁ ପଠାନ୍ତି ।
ପୁରୋହିତକୁ ଡକାଇ ରାଜା ଆଜ୍ଞାଦ୍ୟନ୍ତି ଯେ । ୧୧ ।
ଆମ୍ଭ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ଏହିକ୍ଷଣି ଯିବ ।
ରାଜବିଧି ସମ୍ମାନରେ ପୂଜା ଭିଆଇବ ଯେ । ୧୨ ।
ପୁରୋହିତ ପୂଜା ବିଧି ସର୍ବ ଭିଆଇଲେ ।
ରାଜା ଋତୁପର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନ ପାଶ ଯେ ଥଇଲେ ଯେ । ୧୩ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଭେଟିଲେ ଆସି ଭୀମ ମହାରାଜା
ନମସ୍କାର କରି ତାଙ୍କୁ କଲେ ପାଦ ପୂଜା ଯେ । ୧୪ ।
ଭୀମ ରଜା ଉଠି ତାଙ୍କୁ କୋଳ କରି ଧରି ।
ସିଂହାସନ ପରେ ରାଜନ ବେନ ବିଜେ କରି ଯେ । ୧୫ ।
ପୁରୋହିତ ପୂଜାବିଧି ଘେନାଇ ମିଳିଲେ ।
ଯଥାମତ କରି ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦାପନା କଲେ ଯେ । ୧୬ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ପୂଜା ଘେନ ବସେ ସିଂହାସନ ।
ଭୀମରଜା ବିନୟରେ କହନ୍ତି ବଚନ ଯେ । ୧୭ ।
କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ର ଆଜୁ ମୋର ପବିତ୍ର ହୋଇଲା ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଠାକୁର ମୋର ପୁରେ ବିଜେ କଲେ ଯେ । ୧୮ ।
ବହୁତ ସ୍ତୁତି କରିଣ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପଚାରିଲେ ।
କି କାର୍ଯ୍ୟେ ଅଇଲ ଆଜ୍ଞା ହୋଉସେ ବୋଇଲେ ଯେ । ୧୯ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଜଣାଇ ବହୁତ ବିନୟରେ ।
ଅଇଲୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦରଶନ କରିବାରେ ହେ । ୨୦ ।
ସ୍ୱୟମ୍ବର କଥା ଯନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ନ ଦେଖିଲେ ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ତହିଁ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ କହିଲେ ଯେ । ୨୧ ।
ଭୀମ ରାଜା ଶୁଣି ବଡ଼ ହରଷ ହୋଇଲେ ।
ମହୋଚ୍ଛବ ସଜ୍ଜା କରାଅ ବୋଲି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଯେ । ୨୨ ।

ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣି ରାଜା ସ୍ମିତମୁଖରେ କହନ୍ତି ।
ବାହୁକ ସବୁ ଦିନରେ ସପାରୀ ହୁଅନ୍ତି ଯେ । ୨୩ ।
ହରଷ ଭୋଜନ ସବୁଦିନେ ଏ କରନ୍ତି ।
ଆପଣେ ରନ୍ଧନ କଲେ ତେବେ ସେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯେ ।୨୪।
ସଖା ଅଜ୍ଞା ହେଉ ସେ ରହିବେ ଯେଉଁଠାରେ ।
ଶୁଚିବନ୍ତ ଜଣେ ଥିବ ତାଙ୍କ ଚରଣରେ ଯେ । ୨୫ ।
ଶୁଣି ରାଜା ବିପ୍ର ଜଣେ ରାଇ ଅଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ବାହୁକ ଚରଣ ସେବେ ଲାଗଇ ବୋଇଲେ ଯେ । ୨୬ ।
ପଶ୍ଚିମଦ୍ୱାର ନିକଟେ ଅଛି ଏକ ଘର ।
ନ୍ୟାୟବନ୍ତ କରି ରହାଇବ ସେହିଠାରେ ଯେ । ୨୭ ।
ଏତେ କହି ରାଜା ଭିତରକୁ ବିଜେ କଲେ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ମଣୋହି ବିଧାନ ସଜାଡ଼ିଲେ ଯେ । ୨୮ ।
ଏଥି ଅନନ୍ତରେ କଥା ଅପୂର୍ବ ହୋଇଲା ।
ଘୋଷ ଶୁଣି ଦମୟନ୍ତୀ ହରଷ ହୋଇଲା । ୨୯ ।
ଯେତେବେଳେ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଅଇଲା ବୋଲି ଶୁଣି ।
ଦୂତକଥା ଶୁଣିଣ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ପୁଣି ଯେ ।୩୦।
ଲେଖରେ ତ କଣ ମୁଁ ଆଜକୁ ଦେଇଥିଲି ।
କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଉ ନୋହୁ ଭଲ ଶକୁନ ପାଇଲି ଯେ । ୩୧ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରୁ ରଥ ଏକା ଦିନକରେ ।
ଆଣିକେ ପାରିବ ନଳ ରାଜନ ବାହାରେ ଯେ । ୩୨ ।
ଏହି କଥାକୁ ସନ୍ଦେହ ଯାଉଛି ମନରେ ।
ସଖୋଳିଲେ କେ କେ ଛନ୍ତି ରାଜା ସଙ୍ଗତରେ ଯେ ।୩୩।
ଶୁଣି ମୃଦୁଫୁଲ୍ଲୀମାନେ ବେଗ ହୋଇ ଗଲେ ।
ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଏକା ସାରଥି ଦେଖିଲେ ଯେ । ୩୪ ।

ମୃଦୁସୂଲ୍ଲୀମାନେ ଯାଇ ଲେଉଟି ଜଣାଇ ।
ରାଜନ ସାରଥି ବିନୁ ଆନ କେହି ନାହିଁ ଗୋ । ୩୫ ।
ଶୁଣିଣ ଦମନ୍ତୀ ବଡ଼ ବିସ୍ମୟ ହୋଇଲେ ।
ମନ ଉଦବେଗେ ପୁଣ ଦାସୀଙ୍କି କହିଲେ ଯେ । ୩୬ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜାଙ୍କୁ ମୋର ପିତା ତ ଡାକିଲେ ।
ସାରଥି ହୋଇବ ନଳ ମନରେ ପାଞ୍ଚିଲେ ଯେ । ୩୭ ।
ଶୁଣି ଦାସୀଗଣ ବେଗେ ଛାମୁରେ ଜଣାନ୍ତି ।
ବଡ଼ ଅସୁନ୍ଦର ସେହି ସାରଥି ଅଟନ୍ତି ଗୋ । ୩୮ ।
ଦମନ୍ତୀ ମନରେ ପୁଣ ବିଚାର କରଇ ।
ଗୁର କହିବାର ଅବା ସାରଥି ନୁହଇ ଯେ । ୩୯ ।
କେ ଅସେ ଅଛଇ ତାକୁ ଦେଖିଲେ ଜାଣିବା ।
ନଳରାଜା ଗୋପ୍ୟରୂପ ଧରିଥିବେ ଅବା ଗୋ । ୪୦ ।
ଏତେକ ବିଚାର ଦାସୀମାନଙ୍କୁ କହିଲେ ।
ସାରଥି କାହିଁ ଅଛଇ ଦେଖେ ତ ବୋଇଲେ ଗୋ ।୪୧।
ଶୁଣି ଦମନ୍ତୀ ଛାମୁରେ କହେ ଏକ ଦାସୀ ।
ପଶ୍ଚିମ ଦ୍ୱାର ନିକଟ ଅଛି ସେହି ବସି ଗୋ । ୪୨ ।
ରାଜା ଆଜ୍ଞା ଦେଇଛନ୍ତି ରନ୍ଧନ କରିବେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବରଗିଛନ୍ତି ସଞ୍ଜା ତାକୁ ଦେବେ ଗୋ । ୪୩ ।
ଦମନ୍ତୀ ଶୁଣିଣ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ହକାରିଲେ ।
ବିପ୍ର ତୁ ଅମ୍ଭର ବୋଲ କରିବୁ ବୋଇଲେ ଯେ । ୪୪ ।
ପ୍ରଭାକର ଦମନ୍ତୀକି କହଇ ବିନୋଇ ।
ଯାହା ଆଜ୍ଞା ଦେବ ତାହା କରିବଇଁ ମୁହିଁ ଗୋ । ୪୫ ।
ପିତା ଆଜ୍ଞା ଦେଇଛନ୍ତି ସଞ୍ଜା ଦେବାପାଇଁ ।
ଉତ୍ତମ ବିଧିରେ ସଞ୍ଜା ଦେବଟି ଗୋସାଇଁ ହେ । ୪୬ ।

ଉତ୍ତମ ତଣ୍ଡୁଳ ଦେବ ପରିବା ସହିତେ ।
ଘୃତ ଦଧି ଦୁଧ ଆଦ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେତେ ଯେ ।୪୭।
ନୂଆ ହାଣ୍ଡି ଆଦ କରି ସବୁ ଦେବ ନେଇ ।
କାଠ ପାଣି ନାହିଁ ଚଟ୍ଟୁ ନ ଦେବ ଗୋସାଇଁ ହେ ।୪୮।
ଜାଳିବାକୁ କଞ୍ଚାଳିଆ କାଠ ନେଇ ଦେବ ।
ପାଣିକ ଭୁଞ୍ଜା ଗରିଆ ନେଇଣ ଥୋଇବ ହେ ।୪୯।
ଆମ୍ଭ ବୋଲି ଏତେକ କରିବ ବିପ୍ରବର ।
କି କରନ୍ତି ଦେଖି ତା କହିବ ମୋ ଆଗର ହେ ।୫୦।
ଚହୁଁ ପ୍ରଶ୍ନକରି ଯେ ବେଗେଣ ଚଳିଗଲା ।
ସାରଥି ଠାବରେ ଯାଇଁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ଯେ । ୫୧ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ବଚନେ ସେହିମତେ ସଞ୍ଚା ଦେଇ ।
ରନ୍ଧନ କର ବାହୁକ ବୋଲିଣ ବୋଲିଇ ଯେ । ୫୨ ।
ସାରଥି ଉଠିଣ ସେଠାବକୁ ଚଳିଗଲେ ।
ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନେଇ ସମର୍ପିଲେ ଯେ ।୫୩।
ସଞ୍ଚା ଦେଖି ନୟନରେ ବଗୁରି ସାରଥି ।
ପ୍ରେକ୍ଷା ନମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ କରନ୍ତି ଦମୟନ୍ତୀ ହେ ।୫୪।
ଭୁଞ୍ଜା ଗରିଆରେ ନେଇ ହାତ ଲଗାଇଲେ ।
ଜଳ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ସ୍ନାହାନ ସାରିଲେ ହେ ।୫୫।
ପୁଣ ଆର ଗରିଆରେ ଅଭୁଆଣି ଦେଇ ।
କଞ୍ଚାଳିଆ କାଠ ନେଇ ଚୂଲିକି ଫିଙ୍ଗଇ ଯେ ।୫୬।
ଯେତେବେଳେ ଚୂଲିର ଭିତରେ ସେ ପଡ଼ଇ ।
ଅତି ଦୁରୁ ଦୁରୁ ହୋଇ ଜଳିଣ ଉଠଇ ଯେ ।୫୭।
ସକଳ ପରିବା ଏକଠାବେ ପେଞ୍ଚାଇଲେ ।
ନଳ କ୍ଷୁଧି ରନ୍ଧଣାରେ ସଂପାକ ସେ କଲେ ଯେ ।୫୮।

ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଦିଶିଲା ଘଣ୍ଟରେ ।
ଚଳାଇଣ ଦେଲେ ସେହୁ ଆପଣା ହସ୍ତରେ ଯେ ।୫୯।
ଏହା ଦେଖି ଦ୍ୱିଜବର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଲା ।
ଦମୟନ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ସବୁ ଜଣାଇ କହିଲା ଯେ । ୬୦ ।
ଶୁଣ ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୋହର ଗୋ ନଳ ପାଟରାଣୀ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଲି ମୁଁ ବାହୁକ କଥା ଶୁଣି ଗୋ ।୬୧।
ଭୂମିର ଆଜ୍ଞାରେ ସେହିମତ ସଜ୍ଜା ଦେଲି ।
ଅସମ୍ଭବ କଥା ତାର ନୟନେ ଦେଖିଲି ଗୋ । ୬୨ ।
ଅଗ୍ନି ନାହିଁ ପାଣି ନାହିଁ କଣ୍ଠାଳଥ ଜାଳ ।
ପରିବା ଚଳାଇ ଦେଲା ଆପଣା ହସ୍ତର ଗୋ ।୬୩।
ଶୁଣି ଧାଈମାନଙ୍କୁ ସେ ବେଗେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ପୁଅ ଦୁହିତା ସେଠାକୁ ନଅସି ବୋଇଲେ ଯେ ।୬୪।
ଜାଖ କଣ ସ୍ଥାନରେଣ ଉଭା ହୋଇଥିବ ।
ବ୍ୟଞ୍ଜନ ହୋଇଲେ ଏ ଦୁହିଙ୍କି କହାଇବ ଗୋ । ୬୪ ।
ପଚାରିବେ ଯେବେ ସେହୁ କାହାନ୍ତ କପାଇଁ ।
ବୋଲିବ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମାଗୁଛନ୍ତ ବାଳପୋଇ ଯେ ।୬୬।
ଏହା ଶୁଣି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସେ ଦେଲେଣ ଯେନିବ ।
ମୋହର ସ୍ଥାନକୁ ବେଗେ ଯେନାଇ ଆସିବ ଯେ ।୬୭।
ଏହା ଶୁଣି ଧାଈ ପୁଅ ଦୁହିତାକୁ ନେଲେ ।
ନଳ ରନ୍ଧଣା ଠାବରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଯେ ।୬୮।
ଦେଖି ନଳରାଜେ ମନେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଲେ ।
କାହାର ପୁଅ ଦୁହିତା ବୋଲି ପଚାରିଲେ ଯେ ।୬୯।
ଧାଈମାନେ ବହୁତ ବଚନରେ କହନ୍ତି ।
ନଳ ରାଜାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଦୁହିତା ଅଟନ୍ତି ଯେ । ୭୦ ।

ଦମୟନ୍ତୀ ଏହାଙ୍କର ମାତା ବୋଲି ଜାଣ ।
ପିତା ଅରଣ୍ୟରେ ଗଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଣ ଯେ ।୭୧।
ଶୁଣିଣ ବାହୁକ ବହୁ ଶୋକଭର ହୋଇ ।
ନୟନୁ ଲୋତକ ବହେ ବଚନ ନ ଦେଇ ଯେ ।୭୨।
ପରିଚୟ ପାଇଁଲା ଜାଣି ଓଲ୍ଲାଇ ରଖିଲେ ।
ଧାଈମାନେ ସେକ୍ଷଣେ ଭୈମୀଙ୍କୁ କହାଇଲେ ଯେ ।୭୩।
ପୁତ୍ର ଦୁହିତାଙ୍କର ସେ ଦେଖିଣ ରୋଦନ ।
କପାଇ କାନ୍ଦନ୍ତି ବୋଲି ପଗ୍ରେରେ ରାଜନ ଯେ ।୭୪।
ତାହା ଶୁଣି ଧାଈମାନେ ତ ହାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ।
ଡିଣ୍ଡ ଦେଖିଣ ଏହୁ ରୋଦନ କରନ୍ତି ଯେ ।୭୫।
ଠାବ ଆଣ ବୋଲି ରାଜ୍ୟ ଧାଈଙ୍କି କହିଲେ ।
ପୁର ଁ ଡାକିଥ ମୁଦୁସ୍ରୁଲା ଆଣି ଦେଲେ ଯେ ।୭୬।
କନକ ପାତ୍ରରେ ସେହୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପୁରାଇ ।
ସଂଘାତ ଲୋକ ଯେ ଟିକ ହସ୍ତରେ ଯୋଜାଇ ଯେ ।୭୭।
ଦମନ୍ତୀ ଛାମୁରେ ସେହୁ ବେଗେ ନେଇ ଦେଲେ ।
ଆଘ୍ରାଣ କରିଣ ବାଳୀ ସ୍ୱାଦ ବୁଝିଲେ ଯେ ।୭୮।
ନିଶ୍ଚୟ ନଳ ରାଜନ ବୋଲି ସେ ଜାଣିଲେ ।
କପଟେ ବିରୂପ ଧରିଅଛନ୍ତି ବୋଇଲେ ଯେ ।୭୯।
ନଳ ପାକଶାଳ କରିଛନ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ ।
ଟେରି ବାଢ଼ି ପକାଇଲେ ଚନ୍ଦନ ସେଠାରେ ଯେ ।୮୦।
ଟେରି ପାଖେ ଦମନ୍ତୀ ବିଜୟ କଲେ ଯାଇଁ ।
ନିଜ ରୂପ ନ ଦେଖି ସଂଶୟ-ମନ ହୋଇ ଯେ ।୮୧।
ଟେରି ବାଡ଼ ଅନ୍ତେ ଦମୟନ୍ତୀ କହେ ବାଣୀ ।
ନିଷ୍ଠୁର ପୁରୁଷମାନେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ତରୁଣୀ ଯେ ।୮୨।

ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ଏକା କରି ଛାଡ଼ିଗଲେ ।
ସେ ମହାପୁରୁଷ ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇଲେ ଯେ । ୮୩ ।
ଏକ ପତ୍ନୀ ବ୍ରତ ସେହୁ କରିଣ ଯେ ଥିଲେ ।
କେଡ଼େ ସତ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକ ଅଜ୍ଞାତକ ଗଲେ ଯେ । ୮୪ ।
ଯେଉଁ ରୂପକୁ ସମାନ ଅନଙ୍ଗ ନୋହଇ ।
ଏଡ଼େ ଅସୁନ୍ଦର ସେହୁ ହୋଇଲେ କପାଇଁ ଯେ । ୮୫ ।
ଶୁଣିଣ ନଳ ରାଜନ ବଚନ କହିଲେ ।
ବିପତ୍ତିରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହି ନ ପାରିଲେ ଯେ । ୮୬ ।
ସେହୁ ପୁରୁଷର ଯେବେ ଅପୂର୍ବ ଥାଆନ୍ତା ।
ଏକା କରି ସେ ସ୍ତ୍ରୀକି କିମ୍ପା ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତା ଯେ । ୮୭ ।
ଦେବତାନ୍ତ ନ ବରଣ କରିଲି ତାହାକୁ ।
କଲି ବଡ଼ମ୍ବଣ ଦୁଃଖ କହିବା କାହାକୁ ଯେ । ୮୮ ।
ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ସେହୁ ପୁରୁଷ ଯେ କଲି ।
ସ୍ତ୍ରୀ ତାର ଏକ ପତିବ୍ରତା ଆଚରିଲା ଯେ । ୮୯ ।
କଳିଯୁଗ ତାର ଦେହେ ପଶିଲାକ ଯହୁଁ ।
ରାଜ୍ୟହାର ହୋଇଣ ଅରଣ୍ୟେ ଗଲେ ସେହୁ ଯେ । ୯୦ ।
ସେହୁ ପୁରୁଷର ଯେବେ ଅପୂର୍ବ ହୋଅନ୍ତା ।
ପୁଷ୍କର ସଙ୍ଗତେ କିମ୍ପା ସମସ୍ତ ହାରନ୍ତା ଯେ । ୯୧ ।
ଦଇବର ବଶେ ଯେବେ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲା ।
ସେହୁ ସ୍ତ୍ରୀ କପ ଥିବା ଭଲ ବୁଦ୍ଧି କଲା ଯେ । ୯୨ ।
ପିତା ପୁରେ ଆସି ଯେବେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ।
ତାହାର ବିପତ୍ତି ସେହି ଦିନୁ ପାରି ଗଲା ଯେ । ୯୩ ।
ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ଦିନ ନେଉଥାନ୍ତା ପିତା ପୁରେ ।
ଭଲ ମନ୍ଦ ବାରତା ପାଆନ୍ତା ପୁରୁଷରେ ଯେ । ୯୪ ।

ନୋହିଲେ ନିଧନ ଯେବେ ଶୁଣନ୍ତା ତାହାର ।
ଅଗ୍ନି ଲଗାଇଣ ତେବେ ପଶନ୍ତା ତହିଁରେ ଯେ । ୯୫ ।
ଭାଗ୍ୟବଶେ ଯେବେ ସେ ପୁରୁଷକୁ ଦେଖନ୍ତା ।
ତେବେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ଦୁଃଖ କର୍ପାଇ ରହନ୍ତା ଯେ । ୯୬ ।
ଅଧର୍ମ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଚିତ୍ତ ସେହୁ ଆଚରିଲା ।
ଲାଭ ହାନି ଦୁଇ କଥା ବିଚାର ନ କଲା ଯେ । ୯୭ ।
ପତି ତାର ସଙ୍ଗେ ଗୁଣେ ଜୀବନରେ ଅଛି ।
ପତ୍ନୀ ତାର ଦ୍ୱିତି ସ୍ୱୟମ୍ବର କର୍ମା ଇଛି ଯେ । ୯୮ ।
କୁଳପଣ ସେ ସ୍ତ୍ରୀର କେମନ୍ତେ ରହିଲା ।
ସତୀପଣ ଛାଡ଼ିଣ ଅନୀତି ଆଚରିଲା ଯେ । ୯୯ ।
ଦଇବ ବଶରେ ଯେବେ ପୁରୁଷ ଭେଟିଲା ।
ନିଜରୂପ ନ ଦେଖିଲେ ତାର କିସ ଗଲା ଯେ । ୧୦୦ ।
ଯହୁଁ ନଳରାଜା ଏହୁ ବଚନ କହିଲା ।
ଚୈରରୁ ବାହାର ହୋଇ ଚରଣ ଧଇଲା ଯେ । ୧୦୧ ।
ନଳ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ମୋତେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ।
ରାଜା ତୁଣ୍ଡ କରିଅଛ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ଗୋ । ୧୦୨ ।
ଏହା ଶୁଣି ଦମୟନ୍ତୀ କହନ୍ତି ଉତ୍ତର ।
କିସ ସ୍ୱୟମ୍ବର ବିଧି ଦେଖିଲ ମୋହର ହେ । ୧୦୩ ।
ତୁମ୍ଭର ଦର୍ଶନକୁ ମୁଁ ରଚିଲି ଏପନ ।
ଅଷ୍ଟ ଲୋକପାଳ ଧର୍ମ ଜାଣନ୍ତି ମୋ ମନ ଯେ । ୧୦୪ ।
ଆନ ବୁଦ୍ଧି ଥିବ ଯେବେ ନଳର ବାହାରେ ।
ମୁର୍ଚ୍ଛନା ଫାଟି ପରାଣ ଯାଉ ଶୀଘ୍ରମୁରେ ହେ । ୧୦୫ ।
ଦମନ୍ତୀ କ୍ରୋଧରେ ଯହୁଁ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲେ ।
ଦେବସଖି କର୍ମିଲିକ ଇନ୍ଦ୍ରହିଁ ଜାଣିଲେ ଯେ । ୧୦୬ ।

ତେତିଶ କୋଟି ଦେବତା ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ରହି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଅଜ୍ଞା ପାଇ କର୍ଣ୍ଣେ ପବନ କହଇ ଯେ । ୧୦୭ ।
ନଳରାଜେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଜ୍ଞା ଦେଇଛନ୍ତି ।
କିଛି ପାପ କରିନାହିଁ ମନରେ ଦମୟନ୍ତୀ ଯେ ।୧୦୮ ।
ଏହା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶୁଦ୍ଧ ଜାଣିଅଛୁ ବୁଦ୍ଧ ।
ଦୂତପଣେ ଗଲୁ ଯାହା ଦମୟନ୍ତୀକି କହ ଯେ । ୧୦୯ ।
ସେ ଯାହା ବୋଇଲା ତାହା ଜାଣିବୁ ରାଜନ ।
ତୋ ବିହୁନେ ଦମୟନ୍ତୀର ମନେ ନାହିଁ ଆନ ଯେ । ୧୧୦।
ଏବେ ମନ ତୋର ବିନୁ ନାହିଁ ଆନ ଭାବ ।
କେଉଁଣି କଥା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନାହିଁ ଅଗୋଚର ହେ । ୧୧୧ ।
ଏହାର ହୃଦକୁ ତୋତେ ସାକ୍ଷୀ ଅମ୍ଭେମାନେ ।
କିଛି ମନେ ନ ବିଚାର ନଳ ସେ ରାଜନେ ହେ ।୧୧୨ ।
ଅମ୍ଭେ ଦେବତାମାନେ ସେ ସବୁକଥା ଜାଣୁ ।
ପାପ ପୁଣ୍ୟ ବିଚାର ତା ଯତ୍ନରେ ବଖାଣୁ ହେ । ୧୧୩ ।
ଯେତେବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଜ୍ଞା କର୍ଣ୍ଣରେ ଶୁଣିଲେ ।
ବୋଧ ହୋଇ ଦମୟନ୍ତୀକି ତୋଳ ଧଇଲେ ଯେ ।୧୧୪।
ଉଠିଣ ଦମୟନ୍ତୀ ପୁଣ ଶ୍ରମୁରେ ଜଣାଇ ।
ନିଜ ରୂପ ଦେଖାଅ ପ୍ରସନ୍ନ ମୋତେ ହୋଇ ହେ ।୧୧୫।
ଶୁଣି ନଳରାଜେନ୍ଦ୍ର ହସ୍ତ ନଖକୁ ଅନାଇ ।
ହେମବର୍ଣ୍ଣେ ବେଢ଼ା ବସ୍ତ୍ର ବାହାର କରଥଇ ଯେ । ୧୧୬।
ପୀତବସ୍ତ୍ର ଦୁଇଗୋଟି ହୋଇଲା ବାହାର ।
ଏକ ପିନ୍ଧି ଏକ ଗୋଟି ବାନ୍ଧିଲେ ଶିରର ଯେ । ୧୧୭ ।
ବସ୍ତ୍ର ପନ୍ଧିଲେ ଯେତେବେଳେ ସେ ରାଜନ ।
ନଳ ସେ ଦ୍ୱୀତୀୟକାମ ହୋଇଲେ ତକ୍ଷଣ ସେ ।୧୧୮।

ନିଜ ପତି ରୂପ ଯହୁଁ ଦମନ୍ତୀ ଦେଖିଲେ ।
ପାଦ୍ୟେ ପଡ଼ି ଶୋଇ ପୁଣି ଭୂମିରେ ଲୋଟିଲେ ଯେ ।୧୧୯।
ଦମନ୍ତୀଙ୍କି କୋଳେ ବସାଇଣ ସେ ରାଜନ ।
ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ମୁଖେ ଦଅନ୍ତି ଚୁମ୍ବନ ଯେ । ୧୨୦ ।
ହରଷ ହୋଇଣ ଦାସୀଗଣେ ଧାଇଁଗଲେ ।
ରାଜାର ଛାମୁରେ ଯାଇ ବାରତା କହିଲେ ଯେ । ୧୨୧ ।
ସେ ଦେବ ହେ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜାର ସାରଥି ।
ନିଷ୍ଟୟେ କରି ତାହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲେ ଦମନ୍ତୀ ଯେ । ୧୨୨ ।
ନଳରାଜା ଗୋପ୍ୟେ ସେହି ରୂପ ଧରିଥିଲେ ।
କାମକୁ ଜିଣିଣ ନିଜ ରୂପ ସେ ଧଇଲେ ଯେ । ୧୨୩ ।
ଦମନ୍ତୀ କହିଲେ କହି ପିତାଙ୍କ ଛାମୁରେ ।
ତୋହର ଯଣ ନିଷ୍ଟୟେ ବଧାଇ ଅମ୍ଭରେ ଯେ । ୧୨୪ ।
ଶୁଣି ମହାରାଜା ଅଲଙ୍କାର ସବୁ ଦେଲେ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜା ଯେହିଠାବେ ତା ଦେଖିଲେ ଯେ ।୧୨୫।
ସେହି ଯେତେ ଅଳଙ୍କାର ଲାଗି ହୋଇଥିଲେ ।
ଉଲଗି ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ ଯେ । ୧୨୬ ।
ବେନି ରାଜା ଏକସଙ୍ଗେ ହୋଇ ବିଜେ କଲେ ।
ଖଣ୍ଡାଶାଳେ ଯାଇ ନଳରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଯେ । ୧୨୭ ।
ଉଠି ନଳରାଜା ବେଗେ ପାଦ୍ୟେ ପଡ଼ି ଶୋଇ ।
ଭୀମ ମହାରାଜା ଦେଖି କର ପ୍ରସାରଇ ଯେ । ୧୨୮ ।
ବେଗେ ଭୀମ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ତେଳିଣ ଧଇଲେ ।
ଭୁଜେ କୋଳକରି ନଳ ଶିରେ ଚୁମ୍ବ ଦେଲେ ଯେ ।୧୨୯।
ନଳରାଜ୍ୟେ ପୁନ ପୁନ କଲେ ନମସ୍କାର ।
ଆନନ୍ଦରେ ପୁଣି ତୋଳି କରେ ନୃପବର ଯେ ।୧୩୦ ।

ଋତୁପର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ନଳସମ୍ଭେ ପୁଣ ସେ ସ୍ପର୍ଶିଲେ ।
କୋଳାଗ୍ରତ କରି ତାଙ୍କୁ ବଚନ କହିଲେ ଯେ । ୧୩୧ ।
ମୋହର ଜୀବନ ଜାଣ ତୋର ଅଜଠାରୁ ।
ତୁମ୍ଭ ଅନ୍ନ ଖାଇଣ ବଞ୍ଚିଲୁଁ ବିପତ୍ତିରୁ ଯେ । ୧୩୨ ।
ମହାଘୋର ବିପତ୍ତି ଯେ ମୋତେ ପଡ଼ିଥିଲା ।
ଆଜ ଦିନଠାରୁ ମୋହ ବିପତ୍ତି ଫିଟିଲା ହେ । ୧୩୩ ।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ବିନୋଧିଣ ନଳକୁ କହିଲେ ।
ରୂପ ଗୋପ୍ୟ ଧରି ନିଧି ମୋର ପୁରେ ଥିଲେ ହେ ।୧୩୪।
ଯେବେ ମୁହିଁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକ ହୋଇଥାନ୍ତି ।
ତେଠାରେ ଶଙ୍କିଲେ ବନ୍ଧୁ ସେବା କରିଥାନ୍ତି ହେ ।୧୩୫।
ଏବେହେଁ ବହୁତ ଭାଗ୍ୟ ହୋଇଲା ମୋହର ।
ଆଜନ୍ମ ସୁକୃତ ମୋର ବଢ଼ିବ ଅପାର ହେ । ୧୩୬ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଅମୃତ ଯେଉଁ ଲୋକ ଖାଇ ଥାଇ ।
ଅମୃତର ଗୁଣ କି ତା ଦେହେଁ ନ ଲାଗଇ ହେ । ୧୩୭ ।
ସେହିମତ ଫଳ ମୋର ପ୍ରାପତ ହୋଇଲା ।
ଜଗତେ ଶୁଣିବେ ନଳ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଥିଲା ହେ । ୧୩୮ ।
ନଳ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ସମ୍ବାଦ ହୋଇଲା ।
ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ କଥା କେମନ୍ତେ ହୋଇଲା ଯେ ।୧୩୯।
ଭୀମ ବେନି ରାଜାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗତେ ଘେନି କରି ।
ବନ୍ଦନ କରି ଡଗରମାନଙ୍କୁ ହକାରି ଯେ । ୧୪୦ ।
ସିଂହାସନେ ବିଜେ କରି ଗମ୍ଭେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
କଟକଯାକ ଉତ୍ସବ କରିଥ ବୋଇଲେ ଯେ । ୧୪୧ ।
ନୁରିଆଙ୍କୁ ମଡ଼ାଇଣ ଜୁର କରାଇବ ।
ଯାହାର ଯେତେକ ମିଳ ଭଣ୍ଡାରୁ ତା ଦେବ ହେ ।୧୪୨।

ଆଜ୍ଞା ପାଇ ନଗରରେ ଘୋଷଣା ଦିଆଇଲେ ।
ନଳରାଜ୍ୟେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଗୋପ୍ୟରୂପେ ଥିଲେ ହେ ॥
କଟକ ଜୁର ହୋଇବ ରାଜ୍ୟେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ଘୋଷଣା ଶୁଣି ଆନନ୍ଦେ ସର୍ବେ ଜୁର କଲେ ଯେ । ୧୪୪ ।
କଟକର ଉତ୍ତମ ପଦାର୍ଥ କଲେ ଜୁର ।
ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇଲେ ନ ଚିହ୍ନିଲେ ପରାପର ହେ । ୧୪୫ ।
ରାଜା ବଡ଼ ଅବକାଶ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ।
ସାଧୁତେ ଜୁର ପଦାର୍ଥ ଗ୍ରାମରେ ଜଣାନ୍ତି ହେ । ୧୪୬ ।
ରାଜା ଆଜ୍ଞାଦେଲେ ପାଣ୍ଡ ବେଗ ହୋଇ ଯାଅ ।
ଯାହାର ଯେତେ ପଦାର୍ଥ ଭଣ୍ଡାରୁ ତା ଦିଅ ହେ । ୧୪୭ ।
ରାଜା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ପାଣ୍ଡେ ଭଣ୍ଡାରେ ପଶିଲେ ।
ସକଳ ପଦାର୍ଥମାନ ଲେଖିକରି ଦେଲେ ଯେ ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ରବି ଅସ୍ତକୁ ଭଜିଲେ ।
ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ପାଇ ସର୍ବେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଲେ ଯେ । ୧୪୯ ।
ରଜନୀ ହୁଅନ୍ତେ ପୁଣ ଯେଝା ଘରେ ଗଲେ ।
ସମସ୍ତେହେଁ ଅତି ସୁଖେ ରଜନୀ ବଞ୍ଚିଲେ ହେ । ୧୫୦ ।
ପ୍ରାତକାଳେ ରାଜାମାନେ ଅପହୁଞ୍ଚ ହୋଇ ।
ଯେ ଯାହାର ନିତ୍ୟକର୍ମ ସତ୍ୱରେ ବଢ଼ାଇ ଯେ । ୧୫୧ ।
ଆସ୍ଥାନ ପରେ ବିଜୟେ ଭୀମ ଯେ ରାଜନ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲେ ଆସି ନଳ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଯେ । ୧୫୨ ।
ଭୀମରାଜା ଚରଣରେ ନମସ୍କାର କରି ।
ଅତି ସ୍ନେହେ ଭୀମରାଜା ତୋଳେ କର ଧରି ଯେ । ୧୫୩ ।
ଆଜ୍ଞାଦେଲେ ଭୀମରାଜା ନଗରକୁ ଚାହିଁ ।
ବେଗେ ସିଂହାସନ ବେଗେ ଘେନି ଆସ ଯାଇ ଯେ । ୧୫୪ ।

ଆଜ୍ଞା ପାଇ ଉଗରେ ତ୍ୱରିତେ ଚଳିଗଲେ ।
ରତ୍ନ ସିଂହାସନ ବେନି ଆସ୍ଥାନେ ଥୋଇଲେ ଯେ ।୧୫୫।
ସିଂହାସନେ ବସି ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଜଣାଇଲେ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର ଠିବୁ ଆଜ୍ଞା ସେ ହୋଇଲେ ଯେ ।୧୫୬।
ଏହା ଶୁଣି ବହୁତ ଅକ୍ଷତ ଆଣି ଦେଲ ।
ଆଜହୁଁ କୁଣ୍ଡିନଗର ଭୂମ୍ବର ବୋଇଲେ ଯେ । ୧୫୭ ।
ନଳହିଁ ତାହାଙ୍କୁ ବହୁ ସମ୍ଭାବନା କଲେ ।
ଅଶ୍ୱହୃଦ ବିଦ୍ୟା ଉପଦେଶହିଁ ଭଣିଲେ ଯେ । ୨୫୮ ।
ଅକ୍ଷତ ପାଇ ମେଲାଣି ହେଲେ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ।
ସାରଥି ସମ୍ମୁରେ ନେଇ କଲା ନିଜ ଯାନ ହେ । ୧୫୯ ।
ଆନନ୍ଦେ ବଜସ୍ତେ ରାଜା କଲେ ରଥପରେ ।
କଟକେ ମିଳିଲେ ବେନି ପ୍ରହର ଭିତରେ ଯେ । ୧୬୦ ।
ଛତିଶ ନିଯୋଗ ଲୋକେ ଦରଶନ କଲେ ।
ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଅମନାତ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଭେଟିଲେ ଯେ । ୧୬୧ ।
ଅବକାଶ ସିଂହାସନେ ରାଜେ ବିଜେ କରି ।
ସର୍ବେ ଏକମୁଖ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କୁ ପଚ୍ଛରି ଯେ । ୧୬୨ ।
ହେ ଦେବ ଭୀମରାଜା ଯେ ସ୍ୱୟମ୍ବର କଲା ।
କେ କେ ଆସିଥିଲେ କନ୍ୟା କାହାକୁ ବରିଲା ଯେ । ୧୬୩ ।
ସାରଥି ହୋଇଣ ଯେହୁ ସଙ୍ଗେ ଯାଇଥିଲା ।
ରଥ କେତେ ବେଳେ ନେଲା ଯେହୁ କେଣେ ଗଲା ଯେ ॥
ଆଜ୍ଞା ହୋଉ ହେ ଦେବ ! ଶୁଣିବା ଆମ୍ଭେମାନେ ।
ଏତେ କହି ମଉନ ହୋଇଲେ ସର୍ବଜନେ ଯେ । ୧୬୫ ।
ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ କରି ସବୁ ରାଜନ କହିଲେ ।
ଶୁଣିଣ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଲେ ଯେ । ୧୬୬ ।

ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ ଶୁଭେ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରହିଲେ ।
ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ନଳ ଯାହା କଲେ ଯେ ।୧୬୭।
କୁଣ୍ଡୀ ନଗ୍ରେ କଛୁ ଢନ ନଳରାଜା ରହି ।
ନିଜ ରାଜ୍ୟ ଅମ୍ଭେ ଯିବୁଁ ଦମନ୍ତୀଙ୍କି କହି ଯେ ।୧୬୮।
ଭୀମ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ସେ ମେଲାଣି ମାଗିଲେ ।
ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ଘେନି କଟକାଇ କଲେ ଯେ ।୧୬୯।
ଆପଣା କଟକ କଛୁ ଦୂର ଥାଇ ରହି ।
ପୁଷ୍କର କଟକ ରାଜ୍ୟେ ଚାର ପଠିଆଇ ଯେ ।୧୭୦।
ନଳ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଯାଇଁ ଏମନ୍ତ କହିବୁଁ ।
ବେଗେ ଥାଅ ସଜ କରି ସମ୍ମୁଖରେ ମିଳିବୁ ଯେ ।୧୭୧।
ତୋର ମୋର ଦୁହିଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ।
ତୋହୋର ଇଚ୍ଛା ହୋଇଲେ ପଶାହିଁ ଖେଳିବା ଯେ ।୧୭୨।
ରାଜା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ଚାର ବେଗେ ଚଳିଗଲା ।
ପୁଷ୍କର ସନ୍ନିଧେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ଯେ ।୧୭୩।
ଯେତେ ଆଜ୍ଞା ଦେଇଥିଲେ ନଳ ସେ ରାଜନ ।
ସବୁ ସେ କହିଲା ଭୟ ନ କରିଣ ମନ ଯେ ।୧୭୪।
ପୁଷ୍କର ଶୁଣି ଚାରକୁ ବଚନ କହିଲା ।
ନଳ ରାଜନର ଚାର ବୋଲି ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ଯେ ।୧୭୫।
ଦର୍ଶନ କରିବ ମୁହିଁ ତାଙ୍କ ଚରଣରେ ।
ମୁହିଁ ଥିବା ଜୟ ସେହୁ ଅଛଇ ରାଜ୍ୟରେ ଯେ ।୧୭୬।
ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଚ୍ଚରନ୍ତି ମାର୍କଣ୍ଡଙ୍କୁ ।
ପୁଷ୍କର କର୍ମ୍ମା ବିନୋଇ କହିଲା ନଳଙ୍କୁ ଯେ ।୧୭୭।
ମାରକଣ୍ଡ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ।
ପୁଷ୍କର ଜୟ କରିବ ନଳ ସମ୍ମୁଖେଣ ଯେ ।୧୭୮।

ଦ୍ୱାପର ତାହାର ଦେହେ ପଶିଣ ଯେ ଥିଲା ।
ନଳକୁ ସଭାରେ ଅଣଆୟ୍ୟତ ସେ କଲା ଯେ ।୧୭୯।
ତେଣୁ କରି ନଳରାଜା ଏମନ୍ତ ହୋଇଲା ।
ରାଜା ଶୁଣି ଆଗେ ପୁଣ କେମନ୍ତ କହିଲା ଯେ ।୧୮୦।
ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି କହେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ।
ଦୂତ ଆଗେ ପୁଷ୍କର କହଇ ବଚନୋସ୍ନେଣ ଯେ ।୧୮୧।
ପୁଣି ବେଗେ ସଜ ହୋଇ ରଥ ଆରୋହିଲା ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କୁଠାର ସେହୁ ଗଳେ ଲମ୍ବାଇଲା ଯେ ।୧୮୨।
ଏକା ରଥକରେ ସେହୁ ଚଢ଼ିକରି ଗଲା ।
ନଳରାଜା ପାଦତଳେ ପ୍ରଲମ୍ବିତ ହେଲା ଯେ ।୧୮୩।
ପୁଣ ପୁଣ ପ୍ରାୟେ ପଡ଼ି ଶୋଇଲା ପୁଷ୍କର ।
ଗଦ ଗଦ ହୋଇ ଦେହ କରଇ ଅଧୀର ହେ ।୧୮୪।
ନଳ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ବାବୁ ଉଠ ବେଗ ହୋଇ ।
ଏକଇ ବଚନ ତୋତେ ମୁହିଁ କହିବଇଁ ଯେ ।୧୮୫।
ଅଧର୍ମ କରିଣ ମୁହିଁ ରାଜ୍ୟ ନ ଘେନଇ ।
ତୁ ଯେବେ ଯୁଦ୍ଧ ନ କଲୁ ପଶା ଖେଳିବଇଁ ଯେ ।୧୮୬।
ନଳରାଜା ପଶା ସାରି ବେଗେ ହକରାଇ ।
ପଶା ଯେ ଖେଳନ୍ତି ବସି ସେହୁ ଦେବ ହୋଇ ଯେ ।୧୮୭।
ଋତୁପର୍ଣ୍ଣଠାରୁ ଯେହୁ ମନ୍ତ୍ର ଘେନଥିଲେ ।
ତାହା ସୁମରଣା କରି ସମସ୍ତ ଜିଣିଲେ ଯେ ।୧୮୮।
ପୁଷ୍କରକୁ ବୋଇଲେ ତୁ ମୋ ଆଗେ ନ ଥିବୁ ।
କିଛୁ ରାଜ୍ୟ ଦେବା ତାହା ଖାଇ କରି ଥିବୁ ଯେ ।୧୮୯।
ଏତେ ବୋଲି ପୁଷ୍କରକୁ ଗୁରି ଦେଶ ଦେଲେ ।
ପୁଷ୍କର ଯାଇଣ ସେହୁ ଦେଶରେ ରହିଲେ ଯେ ।୧୯୦।

ଦମୟନ୍ତୀକି ଘେନ ରାଜା ବଜେ ଚଳି ଗଲେ ।
ସେ ନବର କଟକରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଯେ ।୧୯୧।
ଆନନ୍ଦମନେ ଦର୍ଶନ କଲେ ପୁରଜନ ।
ବୋଲନ୍ତି ଏହୁ ରାଜ୍ୟକୁ ନଳହିଁ ରାଜନ ଯେ ।୧୯୨।
ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଅମାତ୍ୟ ଦରଶନ କଲେ ।
ଛତିଶ ନିଯୋଗ ଯେତେ ସେବାରେ ରହିଲେ ଯେ ।୧୯୩।
ହରଷ ହୋଇଣ ରାଜା ଶୁଭେ ରାଜ୍ୟ କଲେ ।
ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି ରାମ ଗ୍ରୀମୁରେ କହିଲେ ଯେ ।୧୯୪।
ତୁମ୍ଭର ବିପତ୍ତି ନାଶ କରିବାର ପାଇଁ ।
ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ଆସି ତୋତେ ଭେଟିଲିଇଁ ଯେ ।୧୯୫।
ତୋର ଠାରୁ ଦୁଃଖୀ ଏକା ନଳ ସେ ରାଜନ ।
ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ କରି ସବୁ ଶୁଣିଲ ଶ୍ରବଣ ଯେ ।୧୯୬।
ଦଶଗ୍ରୀବ ହତ କରି ସୀତାଙ୍କୁ ପାଇବ ।
ନିଶ୍ଚୟ ଅଯୋଧ୍ୟାପୁରେ ରାଜନ ହୋଇବ ଯେ ।୧୯୭।
ଏକମନେ ଯେହୁ ନଳଚରିତ ଶୁଣଇ ।
ଅତି ମହାଘୋର ବିପତ୍ତିରୁ ନିସ୍ତରଇ ଯେ ।୧୯୮।
ଏତେ କହି ମୁନି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲେ ।
ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ରାମ ଶୁଭେଣ ରହିଲେ ଯେ ।୧୯୯।
କହୁଁଇନେ ରାମ ରାମ୍ଭେ ମାରି ରାବଣକୁ ।
ସୀତା ଘେନ ପୁଣି ସେହୁ ଆସେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଯେ ।୨୦୦।
ଶୁଣ ଆହେ ସୁଜ୍ଞଜନେ ନଳର ଚରିତ ।
ଯାହା ଶୁଣି ବିପତ୍ତି ହରିଲେ ରଘୁନାଥ ଯେ ।୨୦୧।
ଏକା ଚିତ୍ତକରେ ଏକାଥରେ ଯେ ଶୁଣିବ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ମନ କରି ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ଯେ ଭଣିବ ହେ ।୨୦୨।

ମହାଘୋର ବିପତ୍ତିକି ଯେବେ ପାଉଥିବ ।
ସ୍ୱପନ ପରାୟେ ସେହୁ ଦୁଃଖକୁ ମଣିବ ଯେ । ୧୦୩ ।
ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ହରିକୀର୍ତ୍ତନ କରିବ ।
କୃଷ୍ଣ ନାମ ଅହର୍ନିଶି ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣିବ ଯେ । ୧୦୪ ।
ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରବର ଯେ ରାଜ୍ୟରେ ।
ତହିଁ ହୋଇଛନ୍ତି ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଅବତାରେ ଯେ । ୧୦୫ ।
କଳାଅଖି ଚକାଡୋଳା ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ।
ଯେହୁ ଅବଲୋକନ କରନ୍ତି ନିରନ୍ତର ଯେ । ୧୦୬ ।
ତାହାଙ୍କ ପାଦତଳରେ ଥାଉ ମୋର ଶିର ।
ମଧୁସୂଦନକୁ ଚକ୍ରଧର ରକ୍ଷାକର ଯେ । ୧୦୭ ।
ନଳଚରିତ ଯେ ମୁହିଁ ନ ଜାଣି କହିଲି ।
ବାଳକ ବୁଦ୍ଧିରେ ମୁଁ ଅଳପ ବଖାଣିଲି ହେ । ୧୦୮ ।
ପଣ୍ଡିତଜନେ ହେ ଦୋଷ ନ ଧରିବ ମୋର ।
ପୂରାଇ ଗାଇବ ମୁଁ ଯେ ସେବକ ତୁମ୍ଭର ହେ । ୧୦୯ ।

ସମାପ୍ତ

ଟୀକା

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ

୧ । ଅପୂର୍ବ ରସ; ଅପୂର୍ବ—ନୂତନ ଅଥଚ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ (ବହୁବ୍ରୀ) । ରସ—ଆସ୍ୱାଦର ବିଷୟ, ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ । ପାତକ—ପାପ । ଧ୍ୱଂସ—ନାଶ । ୨ । ମାୟାମୃଗ—ମିଛ ହରିଣ, ମାରୀଚ ରାବଣ କଥାରେ ମିଛ ସୁନାହରିଣ ରୂପ ଧରିଥିଲା (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା ।। ମାରିବାରେ—ମାରିବା ପାଇଁ — ୪ର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ସୂଚକ 'ରେ' । ୩ । ଜାନକୀ—ସୀତା, ଜନକଙ୍କ କନ୍ୟା (ଜନକ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀରେ ଈ) ୪ । ପୁରେ—ବାସସ୍ଥାନରେ, ଏଠାରେ ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରରେ । କାରୁଣ୍ୟେ—ଦୁଃଖରେ—କାରୁଣ+ଭାବାର୍ଥେ ଯ ପ୍ରତ୍ୟୟ । ଅବନୀ—ପୃଥିବୀ । ୫ । ଶୋକଭରେ—ଶୋକଭର (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ଦୁଃଖର ଆଧିକ୍ୟରେ ।୬। କନ୍ତୁ—ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ । ଶଙ୍କୁନ—ଶକୁନ ଶବ୍ଦ, ଭଲ ମନ୍ଦ ଜଣାଇବା ଚିହ୍ନ, ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇଯିବାର ସଙ୍କେତ ବା ବାର୍ତ୍ତା । ୭ । ଦଶଗ୍ରୀବ—ଦଶଗ୍ରୀବା(ବେକ) ଯାହାର (ବହୁବ୍ରୀ)ରାବଣ । ୮ । ରଘୁରାଣ—ରଘୁବଂଶୀୟ ଯେ ହେଲେ ରାଣ ରାଜା ବା ରଘୁବଂଶୀୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜା (କର୍ମଧା ବା ୭ମୀ ତତ୍) । ଦଶାନନ—(ଦଶ ଆନନ ଯାହାର—ବହୁବ୍ରୀ) ରାବଣ ।୯। ଶ୍ରୀହତ—ଶ୍ରୀର ହତ (ହତ—ହନ୍, ହତମ୍; ଭାବେ ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ) ସମ୍ପଦର ନାଶ ବା ହତଶ୍ରୀ ।୧୦।

ଅମରଷ—(ଅମର୍ଷ ଶବ୍ଦଜ) ନାହିଁ ମର୍ଷ—କ୍ଷମା ଯାହାର—କ୍ରୁଦ୍ଧ, ଅସହନଶୀଳ, କ୍ରୋଧଯୁକ୍ତ ।୧୧। ମାରକଣ୍ଡ—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଶବ୍ଦଜ, ମୃକଣ୍ଡ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର, ତପସ୍ୟା ବଳରେ ସେ କଳ୍ପଜୀବୀ ହୋଇଥିଲେ । ସମୁରେ—ସମ୍ମୁଖ ଶବ୍ଦଜ—ଆଗରେ । ୧୨ । ତାପ—ଦୁଃଖ, ତାପ ତିନପ୍ରକାର—ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧିଦୈବିକ ଓ ଆଧିଭୌତିକ ଯଥାକ୍ରମେ ମାନସ, ଦୈବ ଓ ଶାରୀର ଦୁଃଖ; ଏଠାରେ ମନର ଦୁଃଖ । ୧୩ । କ୍ରୋଧେ—କୋପେ, ଏଠାରେ କ୍ରୋଧ, କୋପର ଅର୍ଥ ଦୁଃଖ । ଅଭିଷେକ—ଅଭି+ସିଚ୍+ଅ; ପବିତ୍ର ଜଳରେ ସ୍ନାନ ପରେ ରାଜା ଗାଦିରେ ବସନ୍ତି । ୧୪ । ଭ୍ରଷ୍ଟ—ନଷ୍ଟ, ମୃତ । ପତ୍ନୀକଷ୍ଟ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିରହଜନିତ ଦୁଃଖ ।୧୫। ରଘୁମଣି—ରଘୁ ରଘୁବଂଶୀୟ ହେଲେ ମଣି(ରୂପକ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ୧୬ । ତାରେ—ତାକୁ, ୨ୟା । ୧୯ । କାମଦେବଙ୍କୁ ସମାନ—ସରି, ସଦୃଶ, ସମାନ ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗେ ୨ୟା ଓ ଷଷ୍ଠୀ ହୁଏ । ଶୂରବନ୍ତପଣ—ଶୌର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ଶବ୍ଦଜ, ବୀରପଣରେ । ୨୧ । ଆନନ୍ଦ ହୋଇ (ହରଷ ହୋଇ, ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ପ୍ରଭୃତି) ଉଭୟ ଶବ୍ଦକୁ କ୍ରିୟାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କର । ୨୪ । ବଇଦର୍ଭ, ନଇଷଧ—ବିଦର୍ଭ, ନିଷଧ । ୨୬ । ଯେ ଯାହାର—ଯେ ଯାହା ବିଗ । ୨୭ । ଡଗର—ଦୂତ, ଡାକୁଆ (ଡ—ଶବ୍ଦ—ଯେ କରେ—ସେ ଡଗର; ଡକବରୁ ଡଗର) । ୨୮ । କୁମରମଣି—କୁମର ହେଲେ ମଣି (ରୂପକ) ପୁତ୍ରଶ୍ରେଷ୍ଠ । ୩୨ । (ଅଷ୍ଟରତ୍ନ—ନବରତ୍ନ—ମୁକ୍ତା, ମାଣିକ୍ୟ, ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ, ହୀରା, ବିଦ୍ରୁମ, ପଦ୍ମରାଗ, ମରକତ, ନୀଳା ଓ ଗୋମେଦ) ଗୋମେଦ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅଷ୍ଟରତ୍ନ ।୩୮। ନାରାଚ ଶବ୍ଦଜ, ଶର । ୩୯ । ଅପାର—ନାହିଁ ପାର ଯାର,

(ବହୁବ୍ରୀ) - ବହୁତ । ୪୦ । ଚରନ୍ତ —ଚରନ୍ତ—ଯାତ, ଏଠାରେ ଚକିତ, ହଂସ ମୁଖରୁ କଥା ଶୁଣି ।୪୩। କୁଣ୍ଡୀ—କୁଣ୍ଡିନ, ବିଦର୍ଭ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ, କଟକ - ନଗର ।୪୩। ଅନୁପାମ—ଅନୁପମ ଶବ୍ଦଜ (ବହୁବ୍ରୀ) ଅତୁଳ ।୪୪। ରତି—କାମଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ।୪୬। ସନ୍ଦେଶ—ଖବର, ବାର୍ତ୍ତା ।୪୬। ଢଙ୍ଗ, ନିର୍ଘ—ବିବାହ ଓ ନିବାହ ଶବ୍ଦଜ ।୪୮। ସୁକୃତକର (ସୁକୃତ—ଧର୍ମ) ଧର୍ମ ଦ୍ୱାହି ଦେଇ କହ । ୪୯ । ନିୟମ—ପଣ, ଚୁକ୍ତି । ୫୦ । ବେଣ୍ଠ ପୋଖରୀ—(ବେଣ୍ଠ-ବିଶିଷ୍ଟ ବା ବୃଭ ଶବ୍ଦଜ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସରୋବର । ବୃନ୍ତରୁ ହୁଏ, ବୃତ୍ତରୁ ବେଣ୍ଠ ? (ପାଠାନ୍ତ) ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ।୫୨। ସକଳ ସଖୀସମୂହ—ସବୁ ସଖୀମାନେ ସକଳ ଓ ସମୂହ ଏକସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ (ଅଧୁନା ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ଦୁଷ୍ୟ) । ୫୦ । ଜଡ଼ିତ—ଖଚିତ । ୫୬ । ବ୍ରହ୍ମଲୋକ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଭୁବନ । ହେଳେ—ସହଜରେ, ସୁଖରେ ହେଳା— ଏ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତିରେ ୫୯ । ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ—ଚନ୍ଦ୍ର ସଦୃଶ ବା ଚନ୍ଦ୍ରରୂପ ମୁଖ ଯାହାର (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ ବା ରୂପକ ଗର୍ଭକ ବହୁବ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀ ରେ ଈ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।୬୦। ରାଜନ ଚହୁଁ—ରାଜାଙ୍କଠାରୁ—୫ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ଚହୁଁ, ହୁଁ, ଠାରୁ, ଠୁଁ ଆଦି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଭୁଥା—ଭର୍ତ୍ତା ଶବ୍ଦଜ-ସ୍ୱାମୀ ।୬୨। ବାଛ—ମଦରୁ ଭଲକୁ ପୃଥକ୍ କର (ବି+ଚି ଧାତୁ ବା ବି + ଅ + ଛିଦ୍ ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ) । ୬୦ । ବିମାନ—ରଥ । ବିଗତ ମାନ—ତୁଳ—ଯାହାର—ବହୁବ୍ରୀ) ୬୩ । ବର୍ତ୍ତମାନ—ବିଦ୍ୟମାନ, ଉପଯୁକ୍ତ ।୬୫। ସ୍ୱୟମ୍ବରକୁ ଆସିଥିଲେ ଚୋର—ଏଠାରେ ‘ଚୋର’ କହିବାରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ଦମୟନ୍ତୀ ନଳଙ୍କୁ ଆଗରୁ ବରଣ

କରୁଅଛୁ, ନଳଙ୍କୁ ଜବାବ କରିବ—ସେମାନଙ୍କ ଆଗମନ କେବଳ ନଳର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନାର୍ଥ ।୭୫। ବଖାଣିବୁ—କହିବୁ, ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବୁ ।୭୭। ସନ୍ଧିକଥା—(ଦୁଇଟି ବିଷୟର ମିଳନ ସ୍ଥାନ—ଦେବତାଙ୍କର ଓ ନଳଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥିତ୍ୱ) ବିଷମ ସମସ୍ୟା ।୭୮ ଅନ୍ତର୍ଗତ—ମନ ।୭୯। ବରଗିବ ପଠାଇବ । ମୋହିଗଲେ—ମୋର ଯିବାରେ— ଗଲ୍+ଏ, ଭାବବାଚକ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ] ୮୩ । ଦେବତାବର—ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ନିର୍ଦ୍ଧାରଣେ ୭ମୀ ତତ୍) । ୮୪ । ସମ୍ଭାଷ ଦେଇ—ଖବର ଦେଇ—କଥା କହିଇ ।୯୦। ସଲଜ୍ଜେଣ—ଲଜ୍ଜା ସହିତରେ ।୯୧। ପ୍ରତେ—ପ୍ରତ୍ୟୟରୁ, ବିଶ୍ୱାସରେ ।୯୨। ପ୍ରଳମ୍ଭ—ପ୍ରଣାମ ବନ୍ଦନ-ନମସ୍କାର ।୯୩। ବାମା—ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ । ୯୪ । ତୋତେ—ତୋ ନିକଟକୁ । କଥାକୁ ଅବଧି—କଥାର ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ଯାକେ; ବା ନିଶ୍ଚୟ ।୯୫। ଅମରପୁର—ସ୍ୱର୍ଗ । ୯୭ । ଦେବାଧିଦେବ—ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିଦେବ । [୭ମୀ ତତ୍] ଅଧିକ ଦେବ—ଅଧିଦେବ । (ପ୍ରାଦି) ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବତା ।୯୯। ପ୍ରଭୁ—ମାଲିକ ।୧୦୧। ତୁ ମୋତେ ମନରେ ବରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଦେବତାଙ୍କର ଲୋକ ହୋଇ ତୋତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି, ତୁ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣକୁ ବରଣ କର—ମୋର ଏହି ତ୍ୟାଗ ହେତୁ ଯଶ ହେବ ।୧୦୪। ଠାଇଁ—ସ୍ଥାନରେ, ସ୍ଥାନରୁ ଠା ଓ ଠଣା ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ ।୧୦୭। ଯତ ସତ କରିଛନ୍ତି—ଯମ ଗୁଣ ଓ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ପାଳନ କରିଛନ୍ତି ।୧୧୧। ପ୍ରସନ୍ନ=ପ୍ର—ସଦ+ତ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ।୧୧୩। ପରଖର—ପ୍ରଖର; ଶୀଘ୍ର ।୧୧୬। ଟେକ—ମଥା ଟୋଳ ।୧୧୮। ହେଜିଲି—ପଶିଲି;

ମନେ ପକାଇଲା । ୧୧୯ । ଛିଦ୍ର—ଦୋଷ, ଅଭାବ ।୧୨୦। ସ୍ୱେଦ ଝାଳ ।୧୨୧। ଆଭରଣ—ଭୂଷଣ । ୧୨୨ । ଚକ୍ଷୁ ତରଙ୍ଗ—ଆଖିର ଖେଳା ବା ଢ଼ଆଁ, ଦେବତାଙ୍କ ଆଖିପତା ପଡ଼େ ନାହିଁ ।୧୨୪। ସଦଜ୍ଞାନ ଶବ୍ଦରେ—ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧିରେ — ଧୀର ଭାବରେ; (ବହୁବ୍ରୀହି ଓ କର୍ମଧା ବା କର୍ମଧା ଓ ମଧ୍ୟପଦ-ଲୋପୀ କର୍ମଧା) ।୧୨୭। ସୁରେଶ୍ୱର—ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ସ୍ୱର୍ଗଦେବତା ।୧୩୦। ଯୌତୁକ—ଯୌତକ ଶବ୍ଦଜ, ବିବାହ ବେଳେ କନ୍ୟାକୁ ଯେ ଧନ ବା ପଦାର୍ଥ ଦିଆହୁଏ । ପାଛୋଟି—(ପ୍ରତ୍ୟୁଦ୍ ଯାତ ବା ପଶ୍ଚାତ୍ ଯାତରୁ) ଆଗ ବଢ଼ିଯାଇ ଆଣିବା, ପଛେଇଯିବା, ଏଠାରେ ସଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗରେ ଯିବା ଅର୍ଥରେ ।୧୩୧। ବାହୁଡ଼ିଲେ (ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତରୁ) ଫେରି ଆସିଲେ ।୧୩୨। ଅତି ହରଷ—ଅତିଶୟ ହର୍ଷ ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀ ।୧୩୪। ସୁମରଣା—ସ୍ମରଣ ।୧୩୭। ମାୟା—ଅନିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ମମତା । ଚକ୍ରଧର ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ରଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁ (ଉପପଦ ତତ୍; ସଃ ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାନ୍ଦ

୩ । ମଘବା—ଇନ୍ଦ୍ର ।୪। ରୁଣ୍ଡ—ଏକତ୍ର । ଭୂସ୍ୱର୍ଗଲୋକ--ପୃଥିବୀ ଓ ସ୍ୱର୍ଗର ଲୋକମାନେ । ୭ । ବିଡ଼ୋଜା—ବିଡ଼ୌଜା—ଇନ୍ଦ୍ର । ୯ ପାକଶାସନ—ଇନ୍ଦ୍ର । ୧୫ । ସୁନାସୀର—ଇନ୍ଦ୍ର ।୧୭। ହାଦେ—ନିଶ୍ଚୟ ।୧୮। ସଦାଶ୍ରୟ—ଭଲ ସ୍ୱଭାବ ।୨୨। ଆର୍ଦ୍ର—ଓଦା । ଯହଡ଼ିଲେ (ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶବ୍ଦ) ଶୋଇଲେ । ପ୍ରବେଶେ—ପ୍ରବେଶ କରି ।୨୪। ସାନ୍ଦ୍ର—ସନ୍ତାପ । ୨୫ । ଉଚ୍ଛନ୍ନ—ଉତ୍ସନ୍ନ-ଶବ୍ଦଜ—ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ, ଦୁରବସ୍ଥା । ୨୭ । ଶବଦ—ଗାଳି ।

ସମ୍ପେ—ରାଜା । ୨୭ । ତଡ଼ଅବକାଶେ—ରାଜାଙ୍କର ବିଶ୍ରେଷ୍ଟ ସମୟରେ ବିଜେହେବା । ଅମନାତ୍ୟ—ଅମାତ୍ୟ ଶବ୍ଦଜ—ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ । ୨୯ । ହାଙ୍କି—ଡାକ ।୩୦। ପୀଢ଼—ପଣ, ବାଜି । ୩୧ । ହକରାଇଲେ (ଆକାରଯୁତରୁ) ଡକାଇଲେ ।୩୩। ସାର—କାଠି । ପାଢ଼ିଲେ—(ପାତସ୍ୟୁତରୁ) ପକାଇଲେ । ୩୬ । ଜୂନ—ଦ୍ୟୂତ, ଜୁଆ । ୩୮ । ପାଟମହାଦେଈ—ପଟ୍ଟ ମହାଦେବୀ—ପ୍ରଧାନ ରାଣୀ । ୩୯ । ସଜ—ସଜ୍ଜଶବ୍ଦଜ । ୪୦ । ରହ୍ନବର—ରଥଶ୍ରେଷ୍ଠ (ରଥରୁ ରହ୍ନ) ।୪୨। ଗଯ୍ୟର—(ପାଦଶବ୍ଦଜ) ପାଦ ।୫୦। ସୁଜ୍ଞ—ପଣ୍ଡିତ । ୫୧ । ତାପ ଫିଟାଇ—ଦୁଃଖ ଦୂରକର ।

ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ

୧ । ଦୁଷ୍କୃତ—ପାପ । ୩ । ଆବେଶ ହୁଏ—ଖେଳ ହୁଏ, ଆସକ୍ତ ହୁଏ ।୭। ଅମ୍ବା—ଶରୀର । ୯ । ମାୟାବୀ—କପଟ—ମାୟା କପଟ ।୧୦। ଆସ୍ଥାନ—ରାଜାଙ୍କ ଦରବାର, ମଣ୍ଡପ ।୧୧। ଅର୍ଜନ—ଭାଜନ ଶବ୍ଦଜ—ପାତ୍ର । ଦୋହରହା—ଦ୍ରୋହୀ, ଶତ୍ରୁ ୧୫ । ଉଣ୍ଡ୍ରମ—ନାଗର ।୧୭। ଶେଷ ନବରୁ—ସ୍ୱରଜସ୍ମନ୍ତରୁ ।୩୧। ଭୃନ—ଭ୍ରଷ୍ଟ, ଚ୍ୟୁତ । ୪୦ । ଯଥା ଯୁଗତ—ଯଥା ଯୁକ୍ତି, ଉଚିତ ପ୍ରକାରରେ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ) ।୪୮। ସାମନ୍ତ—ସାଆନ୍ତ, ରାଜାଙ୍କ ଭାଇଆ ।୫୫। ମାଜଣା—ମାର୍ଜନା—ସ୍ନାନାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ।୫୯। ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ସୁନା ମୋହର । ୬୧ । ବନୋସ୍ଥୀ—ବନସ୍ଥୀ ହୋଇ ।୬୩। ମେଲଣି (ପୁନର୍ମିଳନଂ ପ୍ରାର୍ଥୟତୁ) ବିଦାୟ । ୬୫ । ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ ତୋଳାକୁ—ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ ସଦୃଶ ବା ରୂପ ତୋଳା ଯାହାଙ୍କର, ଜଗନ୍ନାଥ (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ ବା ରୂପକଗର୍ଭିତ

ବହୁବ୍ରୀହି) । ରଙ୍ଗାଅଧର—ରଙ୍ଗାଧର—ରଙ୍ଗ କ ଲାଲ ଅଟେ ଓଠ ଯାହାଙ୍କର—ବହୁବ୍ରୀ । ୭୭ । କୈବଲ୍ୟ—ମୋକ୍ଷ ।୭୮। ପଦ୍ମଚରଣ—ପଦ୍ମସଦୃଶ ବା ରୂପ ଚରଣ ଯାହାଙ୍କର (ମଧ୍ୟ-ପଦଲୋପୀ ବା ରୂପକଗର୍ଭକ ବହୁବ୍ରୀ) ଜଗନ୍ନାଥ ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ

୧ । ଆର୍ଯ୍ୟୀ—(ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦରୁ) ମାତା । ଲିହିଛୁ—ଲେଖିଛୁ । ୬ । ଫେଡ଼ିଲା—ଫେଡ଼ିଲା, ଖୋଲିଲା । ଉଲଗ୍ନ—ନଗ୍ନ, ଲଙ୍ଗଳା । ୯ । ତପନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଉଦବେଗେ—ଉଦବେଗ—ପ୍ରବଳରେ ବା ଉତ୍ତେଜନାରେ । ୧୦ । ଉଲସ୍ୟେ—(ଉତ୍+ଲସ୍ୟ ଶବ୍ଦଜ)-ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ କରି । ଅସିପତ୍ର—ଖଣ୍ଡାର ଦାଢ଼ ଅର୍ଥରେ ସଂସ୍କୃତରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ--ଏଠାରେ ଅସି ହେଲା ପତ୍ର (ରୂପକ)—ଖଣ୍ଡା ବା ଛୁରୀ—(ଅସିପତ୍ର) (ଛୁରୀ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ) । ୧୧ । ହବାସ କଲେ—ରହିଲେ ।୧୨। ଧଡ଼ଣ—ଶୀଘ୍ର । ୧୭ । ବାତୁଳ ବୁଦ୍ଧି—ଚଞ୍ଚଳମତି । ଅମ୍ବିକା—ଦୁର୍ଗା । ଆରତ—ଆର୍ତ୍ତ (ଆର୍ତ୍ତ ଅର୍ଥରେ) ଦୁଃଖ । ସୁମନା—ସୁ—ଭଲ—ମନ ଯାହାର—ଦମୟନ୍ତୀ । ଗଢ଼ୋଇ—ଗଡ଼ରେ ରଖିବୁ ।୧୮। ଅଜଗର—ବଡ଼ ସାପ ବିଶେଷ । ୧୯ । ଫାରସା—ପର୍ଶୁ ଶବ୍ଦଜ—ଟାଙ୍ଗିଆ ଭଳି ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ । କିରାତ—ଶବର, ବ୍ୟାଧ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଗ୍ଲେଦ ଉଠିଲା—କାନ୍ଦିଲା । ୨୦ । ନୀର ଅହାର—ପାଣି ପିଇବା (ସଂସ୍କୃତ ସମାସ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ନୀରଂ ଅଶ୍ନାତି ପ୍ରୟୋଗ—ପାଣି ଖାଇବା ମଧ୍ୟ ଚଳେ) । ଗୋଳ—ଶବ୍ଦ । ଅନବରତେ—ସଦା ସର୍ବଦା । ୨୧ । ବଣିଜାର—ବଣିକ,

ବ୍ୟବସାୟୀ । ୨୨ । ନିବର୍ତ୍ତିଇଲେ—ନିବାରଣ କଲେ । ୨୩ ।
ଭୁମ୍ବର ବୋଇଲେ—ଭୁମ୍ବ କଥାରେ । ସ୍ୱକୃତ—ନିଜକାର୍ଯ୍ୟ,
ନିତ୍ୟକର୍ମ । ଆଡ଼ିତ—ପାଇଛି, ଘରକାମ । ୨୪ । ମତ୍ତହସ୍ତୀ
ଯୂଥ—ପାଗଳ ହାତୀ ପଲ । ଥାଟ—ସୈନ୍ୟ, ଏଠାରେ ଲୋକ ।
ମୋହେ ରହିଲକୁ—ମୋର ରହିବା ପାଇଁ—ମୋ ରହିବାରୁ
। ୨୫ । ଠୂଳ—ସ୍ଥୂଳ—ଏକତ୍ର । ହୁରିଆ—ରାଜାଙ୍କ ଘରେ
ଖଟୁଥିବା ପାଇକ । ୨୬ । ଜଗତି—ରାଜପ୍ରସାଦ, ରାଜାଙ୍କ ବଡ଼
କୋଠା । ଦଇବ କୃତେ—ଦୈବବଶୁଁ, ଅକସ୍ମାତ୍ । ଡାକ୍ଷି
ଆଣ—ଡାକିଆଣ । ୨୮ । ସନ୍ନିଧବେ—ସନ୍ନିଧି ଶବ୍ଦଜ—
ସମୀପରେ । ୨୯ । ସଇନ୍ଧ୍ରୀ—ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ ଶବ୍ଦଜ—ଅନ୍ତଃପୁରରେ
ବେଶରଚନାକାରିଣୀ । ୩୦ । ଦୁହେଁ ମୋତେ ସମାନ ପର—
ଦୁହେଁ ପୃଥକ୍ ହେଲେହେଁ ମୋତେ ସମାନ, ମୁଁ ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ
ଉଭୟଙ୍କୁ ଦେଖେ ।୩୧। କେହୁଣି—କୌଣସି ।୩୩। ଦୋଚହ୍ଲା—
ଚହ୍ଲି ନ ଚହ୍ଲିବା ।୩୫। ଗୋସାଇଁ—ଗୋସ୍ୱାମୀ ଶବ୍ଦଜ, ଗୋ—
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ—ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ଏଠାରେ—ବ୍ରାହ୍ମଣ
ସମ୍ବୋଧନ । ୩୬ । କପାଳେ ତିଳକ ଧାଡ଼ି ସାତ—କପାଳରେ
ସାତରେଖ । ସୌଭାଗ୍ୟସୂଚକ ।୩୮। ପରମାଣି—କଳନା କର,
ଠିକ୍‌କର । ପ୍ରଲମ୍ବିତ—ପ୍ରଣମିତ ଶବ୍ଦଜ ।୪୦। ଅସ୍ତାନ—ଅସ୍ଥାନ
ଶବ୍ଦଜ । ଓହାଡ଼ି—ଅନ୍ତରାଳ କର, ଆଡ଼କର । ଖେଡ଼ଙ୍ଗି ଆ—
ରାଜ ନିଯୋଗରେ ଯେଉଁମାନେ ଖେଡ଼ଙ୍ଗ ବା ବଡ଼ଭୁଇଁ ବା
ରଣଶିଙ୍ଘ ବଜାନ୍ତି । ଜଗିଆ—ଜଗୁଥିଲା, ରକ୍ଷକପଣ । ଚଲାଣ
ପରୀକ୍ଷ; ଚଲାଣ—ଚଲାଇବା, ପରୀକ୍ଷା—ପରୀକ୍ଷକ; ପରସ୍ତୁ—ଯେ
ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାନ୍ତି ଓ ହିସାବ ରଖନ୍ତି; ଏଠାରେ

ଯେ ସୈନ୍ୟ ସୂଚନା କରନ୍ତି । ୪୧ । ଅକ୍ଷତ—ଉଆରୂଉଳ ।୪୩।
ଚଉଁଡ଼ାଉ—ବସ୍ତ୍ର ଓ ଅଳଙ୍କାରାଦି ।୪୪। ତୋଳି—ଟେକ । ଉଲ୍ଲାସ
ହୋଇ—ଖୁସି ହୋଇ । ପୁଲକିତ—ରୋମାଞ୍ଚିତ, ରୋମ ଟାଙ୍କୁରି
ଉଠିବା । ୮୫ । ଅପୁଝିକ,—ଅପୁଝିକ, ନାହିଁ ପୁଅ ଯାହାର
(ବହୁବ୍ରୀ) ସ୍ୱାର୍ଥେକ, (ଅପୁଝିକ—ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରୟୋଗସିଦ୍ଧ) । ୮୬।
ଧାଈ—ଉପମାତା; ଯେ ଶିଶୁକାଳରୁ ପିଲାଙ୍କୁ ସେବାକରି ବଢ଼ାଏ ।
ମୃଦୁସୁଲୀ—(ମୃଦୁହାସିନୀ ଶବ୍ଦଜ)—ଦାସୀ । ଶିର ଚୁମ୍ବନ୍ତି (ଓ
ମସ୍ତକ ଆଘ୍ରାଣ କରନ୍ତି)—ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରାଚୀନ ଭଙ୍ଗି—ପୁଅ ଓ ଝିଅ
ବା କନିଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସ୍ନେହରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ
ଅବନତ ମସ୍ତକ ପିତା ମାତା ଓ ମାନ୍ୟଜନଙ୍କ ମୁହଁ ତଳେ ହୁଏ,
ତହିଁ ଏପରି ଭଙ୍ଗି ।

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

୧ । ଶୟନ ଶଯ୍ୟା—ଶୋଇବା ଶେଯ (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା)
ପଶ୍ଚିମମୂର୍ତ୍ତି—ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁଖ କରି ଯିବା ।୨। ଦାବାନଳ ଦାବ—
ବନ) ବନାଗ୍ନି ।୪ । ହେଜ—ଠଉରାଇ ।୬ । ସମ୍ଭାଇ—ପ୍ରବିଷ୍ଟ
ହେବ । ଲିଙ୍ଗି—ନେଇ, ଗ୍ରହଣ କରି ।୭। ପଦ୍ମଣ୍ଡ—ପାଦ (ପଦାଣ୍ଡ
ଶବ୍ଦଜ) ।୮। ବିରୂପ-କୁରୂପ । ଶ୍ରେଣିତ—(ଶୋଣିତ ଶବ୍ଦଜ) ରକ୍ତ
।୧୦। ଅମୋହ—(ଅମୋଘ ଶବ୍ଦଜ); ଅମୋଣ୍ଣ, ଅବ୍ୟର୍ଥ । ବିହିଲୁ
—ବିଧାନ କଲୁ, ଦେଲୁ ।୧୧। ଅଷ୍ଟକୁଳ—ଅଷ୍ଟନାଗ, ପୃଥିବୀକୁ
ଆଠ ଦିଗରେ ଧରିଥିବା ଆଠଗୋଟି ନାଗ—ଅନନ୍ତ, ବାସୁକି,
ପଦ୍ମ, ମହାପଦ୍ମ, ତକ୍ଷକ, କୁଳିକ, କର୍କୋଟକ ଓ ଶଙ୍ଖ । ମୋକ୍ଷ
—ଶାପରୁ ମୁକ୍ତି ।୧୮। ପୀତ ପଚଣୀ—ହଳଦିଆ ପାଟଲୁଗା ।୨୦।

ସମାଦ—(ସମ୍ବାଦ ଶବ୍ଦଜ) ବିଷୟ । ୨୨ । ମହା ବିଦ୍ୟମାନ—
ମହାନ୍‌ରୂପରେ ବିରାଜମାନ । ଚତୁର୍ଗୁଣ—ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱଭାବ । ଛତିଶ
ନିଯୋଗ—ଛତିଶ ପ୍ରକାର ଅଧିକାର ବା ସେବା । ୨୩ । ସାରଥି
—ରଥଚାଳକ । ୨୪ । ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ—ଛଡ଼ାଛଡ଼ି; ପୃଥକ୍ ଭାବ ।
(ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନର ସନ୍ଧିଯୋଗରେ ଆକାର ଆଗମ ହୁଏ । ଏକସ୍ୱରୂପ ।
୨୫ । ବରଜନ—ବୃତ୍ତି, ବେତନ । ହବିଷ—ହବିଷ୍ ଶବ୍ଦଜ
—ଘୃତାନ୍ନ । ଉଦରକୁ ମାନ—ପେଟକୁ ସମ୍ମାନ—ଅର୍ଥାତ୍
ମୋର ଜାତି ଓ ଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଲେ,
ଉଦରର ମାନ ହେବୁ ମୋର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା ହେବ । ୨୬ ।
ଅସବାବ—(ଆରବ୍ୟ) ଗୃହୋପକରଣ, ଜିନିଷପତ୍ର । ଦୁର୍ବଳ-
ଅଶକ୍ତ, (ବା ଦୁର୍ଦ୍ଧାନ୍ତ ?), ଦଅଡ଼—(ଦର୍ଣ୍ଠ ଶବ୍ଦଜ) ପ୍ରଧାନ
ଦ୍ୱାର ରକ୍ଷକ; ପରସ୍ତ—ପରୀକ୍ଷକ ଶବ୍ଦଜ; ଦଅଡ଼ ପରସ୍ତ—ପ୍ରଧାନ
ଅଶ୍ୱପାଳ ବାରୂଶାଳ (ବାରୂ ସଂ ବାହ—ଅଶ୍ୱ; ଶାଳା—ଗୃହ)
ଘୋଡ଼ା ଶାଳରେ । ୨୭ । ମଣୋହି—ଭୋଜନ । ଖେଳଇ—
ବିହରଇ । ୨୮ । ଉଜାଗର (ଉଦ୍+ଜାଗର) ନିଦରୁ ଉଠି ।
ବାତୁଳ—(ବାତ+ଉଳ) ଉନ୍ମତ୍ତ—ଉତଲ । ଥୋକେ—
(ସ୍ତୋକ୍‌ଶବ୍ଦଜ) କେତେକ । ୨୯ । ବାଇ—ବାତୁଳ, ଉନ୍ମତ୍ତ ।
୩୩ । ଦେଲ ଯଶ—ମୁଁ ଖୋଜ ପାଇଲେ ମୋର ନାମ ହେବ ।
୩୪ । ନିରେଖି—ନିରୀକ୍ଷ (ଧାତୁଜ) ଚାହିଁ । ୩୬ । ଠାକୁର--
(ପ୍ରା° ଠାକୁର ଶବ୍ଦଜ) ଦେବତା; ରାଜା ଦେବତା ରୂପରେ
କଥିତ । ଶଙ୍ଖୋଳଲ—ଖୋଜଲି । ନିଦ୍ରେ—ଘୋର ।୪୪। ଔବ୍ରତେ
—ଅଦ୍ଭୁତ । ୪୫ । କଣ୍ଠ—ଅବଧି, ଠିକଣା ସମସ୍ତ । ୪୬ । ହର-
ଗଉରୀ—ମହାଦେବ ଓ ପାର୍ବତୀ । ଆରାଧନା—ପୂଜା । ଶୋଭା

ହୋଇଲେ ଶୁଣିଲେ । ୫୦ । ବଇରୀପଣେ—ଶତ୍ରୁପଣରେ, ଶତ୍ରୁଭାବରେ । ସାଯୁଜ୍ୟ ମୁକ୍ତି—ଭଗବାନଙ୍କ ଶରୀରରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ରୂପ ମୁକ୍ତି । ୫୦ । ପରମଗତି—ବୈକୁଣ୍ଠ ବା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଦ । ପ୍ରହ୍ଲାଦ—ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ ଶିବଭକ୍ତ ଓ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ରୋହୀ, ତାର ପୁଅ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ, ପିତା ପ୍ରହ୍ଲାଦକୁ ପ୍ରାଣରେ ମାରିବାକୁ ଯାଇ କହିଲା ତୋ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦେଖା, ସେ କହିଲା ସେ ସର୍ବତ୍ର ବିରାଜମାନ, ଏହି ସ୍ତମ୍ଭରେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି—ଏହା କହନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ନରସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ହିରଣ୍ୟକୁ ବିଦାରଣ କଲେ ।

ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ

୩ । ଅବଧାରିଲା—ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଲା । ଖନ୍ଦା—ଶାଳ । ୪ । ଠାଣେଡ଼ା—ସୁନ୍ଦର । ୫ । ଶ୍ରୀବାରୁ—ପା ଘୋଡ଼ା । ବେହେରା ପଣ—ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ୬ । ବାହୁକ—ରଥ ଚାଳକ, ସାରଥି । ୯ । ତରସ୍ତ—ଚର୍ଚ୍ଚା, ବୁଝାସୁଝା । ୧୧ । ପ୍ରମାଣ—ଉପଯୁକ୍ତ । ୧୬ । ରାଜନୀତରେ—ରାଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ । ୩୦ । ତୋରଖନ୍ଦା—(ତୁରଙ୍ଗଖନ୍ଦାରୁ କି ?)—ଅଶ୍ୱଶାଳା । ୩୫ । ବାଗ ମେଲିଲେ—ଲଗାମ ହୁଗୁଳା କଲେ । ୩୬ । ତାଟକା—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ୪୨ । ଉଉସ୍ୱାସ୍ତ—ସୁନ୍ଦର । ୪୪ । ରୁହାଥ—ରଖାଥ (ରହ ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତରେ ରୁ, ରୁହାଇବା, କୁହାଇବା, ସୁହାଇବା ଇତ୍ୟାଦି) । ୪୬ । ପୁଣ—ଯୋଜନ, ଚାରି କୋଶ । ୪୮ । ଅଶ୍ୱହୃତ—ଅଶ୍ୱଙ୍କୁ ଚଳାଇବା । ୫୦ । ମୁଁ ଅଶ୍ୱହୃତ ବିଦ୍ୟା କଥା ବହୁତ ଦିନୁ ଜାଣିଛି ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଣିଛି । ପାଲଟ—ବଦନ । (ପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ଶବ୍ଦଜ) ୫୫ । ଦଶଦାନ—ଦଶ ସଂଖ୍ୟାର ପଟ । ଅବଜ୍ଞା—ଅବହେଳା,

ଅନ୍ୟଥା । ୫୦ । କଉତୁକ—କୁତୂହଳ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ।୫୮। ଚାହାଡ଼ା (ସଂ ବିଭୀତକ,ପ୍ରାଃ ବହେଡ଼) ଓ ହରଡା, ଚାହାଡ଼ା ଓ ଅଁଳା ଏତିନି ଫଳରୁ ଏକ ଫଳର ବୃକ୍ଷ । ୬୧ । ପ୍ରାସ—(ପ୍ରୟାସ ଶବ୍ଦଜ) କ୍ଲେଶ, ଯାତନା । ୬୯ । ପ୍ରମାଦ—ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ । ୭୦ । ବିଧାତା ନହଲା ମୋତେ—ମୁଁ ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଅପ୍ରମିତେ—ବହୁତ, ଅକଳନ୍ତ । ୯୬ । ଉଚ୍ଛନ୍ନ—ଉଦ୍‌ବେଗ, ଉତଲପଣ, ବିଶେଷ୍ୟରୂପେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ । ୯୮ । ଶାରଙ୍ଗ—ଧନୁ (ଶୃଙ୍ଗନିର୍ମିତ) । ଶ୍ରୀପତି—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ।

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

୬ । ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ—ରଥ, ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ପଦାତି—ଚାରି ରକମ ବଳ । ୯ । ପହଣ୍ଡ ମଣାଇ—ହାତ ଧରି ଚଳାଇବା ବା ସଙ୍ଗରେ ଆଣିବା । ୧୯ । ହୋଉଛି—ହେଉ (ଏହିପରି କରଛି, ବଦଛି ପ୍ରଭୃତି ବହୁତ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ) ।୨୨। ସଞ୍ଚା—(ସଞ୍ଚୟ ଶବ୍ଦଜ, ଛଞ୍ଚା, ଖାଦ୍ୟର ସାମଗ୍ରୀ । ୨୩ । ସ୍ୱପାଗୀ—ସ୍ୱୟଂପାକକାରୀ ।୨୫। ଶ୍ରୁତିବନ୍ତ—ଅଗ୍ରସମ୍ପନ୍ନ, (ଶ୍ରୁତିବନ୍ତ, ଶ୍ରୀବନ୍ତ ଶବ୍ଦରୁ ଜଣାଯାଏ—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନେକ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ମନ୍ତସ୍ଥାନରେ ବନ୍ତ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ) । ୯୬ । ଚଣ୍ଡୂଲ—ଚାଉଳ । ୫୬ । ଭାତୁଆଣି—ଭାତ ରାନ୍ଧିବା ପାଣି । ୫୭ । ଦୂରୁ ଦୂରୁ—ପ୍ରବଳ ଭାବରେ । ୫୯ । ଚଳାଇଣ ଦେଲେ—ହାତ ପୂରାଇ ବୁଲାଇ ଦେଲେ । ୭୫ । ତଉଣ—(ତେମନ ଶବ୍ଦଜ) ତରକାରୀ । ୭୬ । ଠାବ—ସ୍ଥାନ, ପାତ୍ର । ୭୭ । ସଜାତି—ଉତ୍ତମ ବର୍ଣ୍ଣର । ଚୌରବାଡ଼—ବସ୍ତ୍ରାବରଣ, କନାତି ବାଡ଼ । ୮୬ ।

ଅନ୍ତେ—ମଧ୍ୟରେ ।୮୪। ଅନାତ—ଅନ୍ୟାୟ, ଅଧର୍ମ ।୮୮। ଦେବତାନ୍ତ—ଦେବତାଙ୍କୁ । ବିଡ଼ମ୍ବଣ—ଯନ୍ତ୍ରଣା, ପୀଡ଼ା । ଅଷ୍ଟଲୋକପାଳ—ଅଷ୍ଟଦିଗର ଅଧିପତି ଦେବତା—ଇନ୍ଦ୍ର, ଅଗ୍ନି, ଯମ, ନୈର୍‌ଋତ, ବରୁଣ, ବାୟୁ, କୁବେର, ଈଶ ।୧୦୪। ମୂର୍ଦ୍ଧନା—ମୁଣ୍ଡ । ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗ—ଆକାଶ ।୧୧୮। ପନ୍ଥରିଲେ; ପରିଧାନ କଲେ—ପନ୍ଧରିଲେ; ଏଠାରେ ହଓର ର ବର୍ଣ୍ଣ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ପିନ୍ଧିଲେ ।୧୧୯। ଲୋହିଲେ (ସଂସ୍କୃତ ଲୁଠ—ପ୍ରାକୃତ ଲୋଟ)—ଗଡ଼ିଲେ ।୧୨୦। ବଧାଇ (ଦ୍ୱନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟ)—ପୁରସ୍କାର, ପାରିତୋଷିକ ।୧୨୬। ଲାଗି ହୋଇଥିଲେ—ପିନ୍ଧିଥିଲେ । ଓଲଗି—ନମସ୍କାର କରି (ଅବଲଗ୍ନ ଶବ୍ଦଜ)। ୧୩୪। ନିଧି—ରତ୍ନ, ଏଠାରେ ପୁରୁଷରତ୍ନ ।୧୦୨। ମତାଇଣ—ଉନ୍ମତ୍ତ କରାଇଣ (ମତ୍ତ କରାଇ)। ଜୁର—ବଳାତ୍କାରରେ ହରଣ କରାଇବା ।୧୪୬। ସାଧୁତ—ସୌଦାଗର, ବୋଇତୁଆଳ, ବଣିକ ।୧୫୧। ଅପଣ୍ଡୁଡ଼ି ହୋଇ—ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି ।୧୬୯। କଟକାଇ—ସୈନ୍ୟସାଜ ଯାତ୍ରା କରିବା ।୧୭୯। ଅଣଅୟୁତ—(ଅନାୟୁତ ଶବ୍ଦଜ) ବିଚଳିତ ।୧୮୨। ସୁବର୍ଣ୍ଣ × × × ଲମ୍ବାଇଲୁ—ଏହି କୁଠାରରେ ମୋତେ ମାରିଲୁ ଏହା କହି—ନିଜର ଅପରାଧମଣି ଶରଣ ପଶିଲା ।୨୦୫। ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ—ଦାରୁ—କାଷ୍ଠ—ସେ ହେଲା ବ୍ରହ୍ମ (ରୂପକ) କାଷ୍ଠମୂର୍ତ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ ୨୦୭। କଳାଆଖି, ଚକାଡୋଳା, ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର—ବହୁଗ୍ରାହ୍ୟ; ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବିଶେଷଣ ।

Printed by D. Das, at the Dasharathi Press, Cuttack—1940